

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

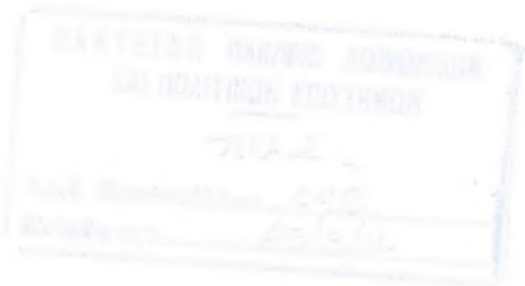
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία

ΡΩΣΟ-ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 2000-2008

Κασσιανή-Μαρία Ζάννα

A.M.: 1209M012



Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Μάριος Α. Ευρυβιάδης

ΑΘΗΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2011



met
ZAN

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Μάριο Α. Ευρυβιάδη για την καθοδήγηση και τις πολύτιμες συμβουλές που μου προσέφερε για τη συγγραφή αυτής της διπλωματικής εργασίας, καθώς και τον καθηγητή Ευστάθιο Φακιολά για τις εύστοχες παρατηρήσεις και σχόλια που μου υπέδειξε.

Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους αγαπητούς γονείς μου, στον αδερφό μου και στη θεία μου Γεωργία, για την ηθική και υλική υποστήριξή τους τόσο κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών, όσο και στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Τέλος, είμαι επίσης ευγνώμων στην φίλη μου Γεωργία και στη Μαίρη, που μου έδωσαν ενθάρρυνση και αυτοπεποίθηση κατά τη διάρκεια όλων των φάσεων της εργασίας.

Στη θεία μου Γεωργία,
για την αγάπη της και
την πολύτιμη στήριξή της

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	i
1. ΑΦΙΕΡΩΣΗ	ii
2. ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	iii
3. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	iv
4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5-8
5. 11 ^η ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ ΚΑΙ «ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΣΧΕΣΗ»	9-12
6. ΘΕΜΑΤΑ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΕΙΝΩΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	13
6.1 Ιράκ 2003	13-16
6.2 Ουκρανία και Γεωργία.....	17-20
6.2.1 Διεύρυνση του ΝΑΤΟ	20-23
6.2.2 «Εγχρωμες Επαναστάσεις»	23-26
6.3 Αντιπυραυλική Άμυνα και Έλεγχος Εξοπλισμών	27-32
6.4 Ενεργειακά Ζητήματα.....	33-37
6.4.1 Η Πολιτική των Αγωγών	37-40
6.4.2 Η Αυξανόμενη Εξάρτηση της Ευρώπης.....	40-43
6.5 Πόλεμος Ρωσίας-Γεωργίας 2008.....	44
6.5.1 Το Ιστορικό Υπόβαθρο της Κρίσεως.....	44-48
6.5.2 Ο Πενταήμερος Πόλεμος και η Συμφωνία Εκεχειρίας.....	48-53
6.5.3 Ποιος Ξεκίνησε τον Πόλεμο;	53-58
6.5.4 Οι Γεωπολιτικοί Σκοποί της Ρωσίας.....	58-60
6.5.5 Ο Αντίκτυπος του Πολέμου.....	60-63
7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	64-67
8. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	68-83

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αγωγός ΒΤΕ: Αγωγός Μπακού-Τιφλίδα-Ερζερούμ

Αγωγός ΒΤC: Αγωγός Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΟΚΕ: Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή

ΕΣΔ: Ενταξιακό Σχέδιο Δράσης

ΕΠΑ: Εθνική Πυραυλική Άμυνα

ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστών Δημοκρατιών

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Κ.Α.: Κεντρική Ασία

ΚΑΚ: Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών

ΚΔΕ: Κοινότητα Δημοκρατικής Επιλογής

Μ.Θ.: Μαύρη Θάλασσα

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΝΑΤΟ: Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου

ΟΑΣΕ: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΠΟΕ: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

Σ.Ε: Σοβιετική Ένωση

ΣτΕ: Συμβούλιο της Ευρώπης

Συνθήκη ΑΒΜ: Συνθήκη για τον Περιορισμό των Αντιβαλλιστικών Συστημάτων

4.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα νέο κεφάλαιο άνοιξε στις ρωσο-αμερικανικές σχέσεις από το 2000, έτος που αναλαμβάνουν την κυβερνητική εξουσία δυο νέοι Πρόεδροι, ο Vladimir Putin στη Ρωσία και ο George W. Bush ο Νεότερος στις ΗΠΑ αντίστοιχα. Κατά τη διάρκεια των δυο πρώτων χρόνων της προεδρία τους, οι ρωσο-αμερικανικές σχέσεις βελτιώθηκαν σημαντικά. Η ατμόσφαιρα μετά την πρώτη συνάντηση των δύο αρχηγών κρατών τον Ιούνιο του 2001 στη Σλοβενία, ήταν θετική καθώς και οι δύο Πρόεδροι δήλωσαν την επιθυμία τους για περισσότερες συναντήσεις, καθώς και για μια νέα προοπτική στις ρωσο-αμερικανικές σχέσεις¹.

Αμέσως μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο Putin ήταν ο πρώτος ξένος ηγέτης που κάλεσε τον Bush και δήλωσε τη συνεργασία της χώρας του στην υποστήριξη του αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Ακολουθώντας τη δήλωση αλληλεγγύης του Putin, ο Bush επίσημα διακήρυξε την αρχή μιας καινούργιας εποχής στις ρωσο-αμερικανικές σχέσεις, δίνοντας τον χαρακτηρισμό «στρατηγική εταιρική σχέση» (“*strategic partnership*”)². Ο Putin αμέσως καλωσόρισε αυτόν το νέο χαρακτηρισμό της σχέσης και ευχήθηκε για μια συνεχιζόμενη επανασύνδεση των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών.

Παρολαυτά, αυτή η σχέση εταίρων που και οι δυο Πρόεδροι χαιρέτησαν μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ποτέ δε «ρίζωσε» πραγματικά. Παρά την αρχική καλή θέληση και τη φιλική ρητορική, αυτή η σχέση άρχισε να ραγίζει ήδη από το 2002³. Μέχρι το τέλος της πρώτης του θητείας, ο Πρόεδρος Bush επεδίωκε γενικά μονομερείς πολιτικές (*unilateralist policies*), αγνοώντας τις ρωσικές ανησυχίες⁴. Παράλληλα, ο Πρόεδρος Putin τελείωσε την πρώτη θητεία του⁵ με μια ισχυρή

¹ Caroline Wyatt, “Bush and Putin: Best of friends”, *BBC News Online*, 16 June 2001, ανακτήθηκε 25 Ιουνίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1392791.stm>. Χαρακτηριστικά, ο Πρόεδρος Bush είχε δηλώσει για τον Πρόεδρο Putin : «Κοίταξα τον άνδρα στα μάτια. Μπόρεσα να διαβάσω τη ψυχή του».

² Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy. The Return of Great Power Politics*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc 2009, σελ.97

³ Ακόμη και τότε, στο ζενίθ του διπλωματικού φλερταρίσματος με θέμα την πτώση των Ταλιμπάν, ήταν προφανές ότι αυτή η προσέγγιση θα μπορούσε να προχωρήσει μόνο αν είχε ακολουθηθεί μια Ρεαλιστική (*Realpolitik*), η οποία θα σεβόταν τις ρωσικές ευαισθησίες του «Εγγύς Εξωτερικού» (“*Near Abroad*”) της. Kostas Ifantis and Theodoros Tsakiris (2005), “US-Russian relations: International and Regional Security Trajectories”, *Perceptions*, 10:27-56, σελ.35

⁴ Andrea Gabbitas, *Prospects for U.S.-Russian Nonproliferation Cooperation Under Bush and Putin*, [BCSIA Discussion Paper No.16] (Cambridge: Belfer Center for Science and International Affairs (BCSIA), 2002, σελ.2

⁵ Η εσωτερική ανοικοδόμηση έγινε η προτεραιότητα, αλλά οι εξωτερικές φιλοδοξίες στην Ευρασία και στον κόσμο δεν εγκαταλείφθηκαν. Richard Sakwa (2008), “‘New Cold War’ or twenty years’ crisis? Russia and international politics”, *International Affairs*, 84(2):241-267, σελ.267

κυβέρνηση και μια αναζωογονημένη οικονομία που έδωσε στη Ρωσία ισχυρότερη διεθνή φωνή. Επιπρόσθετα, η λήξη της δεύτερης θητείας και των δυο Προέδρων χαρακτηρίστηκε από την επιδείνωση των σχέσεων, η οποία κορυφώθηκε με την κρίση του Καυκάσου⁶ τον Αύγουστο του 2008.

Στόχος αυτής της Διπλωματικής Εργασίας είναι να αναλύσει τις ρωσο-αμερικανικές σχέσεις κατά τη χρονική περίοδο 2000-2008, απαντώντας στο παρακάτω ερώτημα:

- Γιατί απέτυχε αυτή η «στρατηγική εταιρική σχέση»;

Προφανώς και οι δυο χώρες είχαν εντελώς διαφορετικές προσδοκίες μετά την αρχική τους συμφωνία να συνεργαστούν⁷. Εξάλλου, από την αρχή υπήρχαν σημαντικά εμπόδια για μια επιτυχημένη «στρατηγική εταιρική σχέση». Εξαιτίας της θεμελιώδης ασυμμετρίας της αμερικανικής ισχύς, ήταν σχεδόν αδύνατο να δημιουργηθεί μια εταιρική σχέση επί ίσοις όροις, την οποία αναζητούσε η Ρωσία με σκοπό να ισχυροποιήσει την αυτοαξία της (self-worth)⁸. Η μεγάλη φιλοδοξία των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν να ενσωματώσουν τη Ρωσία στη Δύση, σύμφωνα με τους αμερικανικούς όρους⁹, ενώ η Ρωσία επεδίωκε να γίνει αποδεκτή και σεβαστή ως μεγάλη δύναμη (*great power*)¹⁰ από τις ΗΠΑ, αλλά και από τη Δύση γενικότερα. Εν ολίγοις, οι ΗΠΑ ήθελαν να αλλάξουν τη Ρωσία και η Ρωσία ήθελε να αποκαταστήσει τη δύναμή της.

Αυτή η εταιρική σχέση λοιπόν, άρχισε να καταρρέει όταν η Ουάσινγκτον και η Μόσχα αντιλήφθηκαν ότι έχουν εντελώς διαφορετικά αποκλίνοντα συμφέροντα σε πολλά μέρη του κόσμου, εκτός του Αφγανιστάν, και διαφορετικές στρατηγικές προτεραιότητες. Τα πιο σημαντικά γεγονότα που συνέβαλαν σε αυτό είναι η

⁶ «Από μακρόν διαστήματος, ο Καύκασος έχει εξελιχθεί σε μια από τις εκρηκτικότερες περιοχές του κόσμου, απ' όπου, ήδη από τη διάλυση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, φάνηκε πως επρόκειτο να προκύψουν μακροπρόθεσμα εξελίξεις, που θα πυροδοτούσαν συγκρούσεις με απρόβλεπτες διαστάσεις και αναδιάταξη του πολιτικού, και όχι μόνο, χάρτη». Ιωάννης Μπακιρτζής (2004), «Επισκόπηση των εξελίξεων του ζητήματος της Αμπχαζίας κατά τα τελευταία έτη, μέσα από τουρκικές διαδικτυακές πηγές, με έμφαση στην περίπτωση του Kodor», *Γεωστρατηγική*, 6:105-122, σελ.105

⁷ Angela E. Stent (2008), «Restoration and Revolution in Putin's Foreign Policy», *Europe-Asia Studies*, 60(6):1089-1106, σελ.1095

⁸ Thomas Graham, *Resurgent Russia and U.S. Purposes*, A Century Foundation Report, New York: The Century Foundation Inc 2009, σελ.12

⁹ Από το 1991 διαδοχικές αμερικανικές κυβερνήσεις επιχειρήσαν τη δημοκρατική μετάλλαξη της Ρωσίας σύμφωνα με δυτικά -ξένα προς τη Ρωσία- πρότυπα. Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, «Η κρίση στις σχέσεις ΗΠΑ-Ρωσίας», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 10 Νοεμβρίου 2008, ανακτήθηκε 25 Ιουνίου 2011 από <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=22813>

¹⁰ Είναι σχεδόν αναμφισβήτητο γεγονός ότι η Ρωσία θέλει να συμπεριφέρεται ως μεγάλη δύναμη, όπως και θέλει να την αναγνωρίζουν ως τέτοια. Και αυτή η επιθυμία για αναγνώριση και σεβασμό υπήρξε ένας από τους βαθύτερους σημαντικούς παράγοντες στη συμπεριφορά της εξωτερικής της πολιτικής, όχι μόνο την τελευταία δεκαετία, αλλά και αμέσως μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

καθοδηγούμενη από τις ΗΠΑ εισβολή στο Ιράκ το Μάρτιο του 2003, η προοπτική ένταξης της Ουκρανίας και της Γεωργίας στο ΝΑΤΟ, ο ανταγωνισμός για τους ενεργειακούς πόρους στην Κεντρική Ασία (Κ.Α.) και στην Κασπία, η πιθανή τοποθέτηση στοιχείων της αντιπυραυλικής ασπίδας στην Πολωνία και στη Τσεχική Δημοκρατία, οι έγχρωμες επαναστάσεις, και η σύγκρουση Ρωσίας-Γεωργίας τον Αύγουστο του 2008.

Κατ'ουσίαν λοιπόν, οι εντάσεις και οι τριβές μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ αποτελούν φυσικές συνέπειες μιας αδιάκοπης, σύνθετης και δυναμικής πορείας αναδιαμόρφωσης του συσχετισμού ισχύος μέσα στο διεθνές σύστημα¹¹.

Στη συνέχεια, στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρω την επαναπροσέγγιση των σχέσεων που γίνεται μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 που δημιούργησαν ένα καλύτερο κλίμα στις σχέσεις Ρωσίας-ΗΠΑ και οδήγησαν σε αυτήν την «στρατηγική εταιρική σχέση» (βέβαια δεν έλειψαν και από τις δυο πλευρές ο σκεπτικισμός και οι καχυποψίες). Επισημαίνω ότι η διεθνής συγκυρία έδωσε την ευκαιρία στον Putin να επαναφέρει τη Ρωσία στο διεθνές προσκήνιο και να παίξει τον δικό του ρόλο στο συνασπισμό κατά τη τρομοκρατίας (αφενός η Ρωσία επωφελήθηκε με την ανατροπή των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν και αφετέρου υπήρξε μείωση της κριτικής για τον πόλεμο στην Τσετσενία).

Στο έκτο κεφάλαιο, που είναι και το μεγαλύτερο της εργασίας, εξετάζονται τα θέματα αντιπαράθεσης που σταδιακά οδήγησαν και στην επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ των δυο κρατών. Στο υποκεφάλαιο 6.1 αναφέρω τους λόγους για τους οποίους η Ρωσία ήταν αντίθετη στην καθοδηγούμενη από τις ΗΠΑ εισβολή στο Ιράκ το 2003. Στο υποκεφάλαιο 6.2 αναλύω τη σημασία της Γεωργίας και της Ουκρανίας για τη Ρωσία, καθώς και τη συνεχή προσπάθεια των ΗΠΑ να επιδιώξουν να ασκήσουν επιρροή (στρατιωτική- οικονομική) στις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες. Εξετάζονται τα βήματα που έκαναν τόσο η Γεωργία, όσο και η Ουκρανία για να ενταχθούν στο ΝΑΤΟ, οι λόγοι για τους οποίους τα δυο παραπάνω κράτη δεν έλαβαν το Ενταξιακό Σχέδιο Δράσης του ΝΑΤΟ το 2008, καθώς και οι ρωσικές αντιδράσεις για τις «έγχρωμες επαναστάσεις» που έλαβαν χώρα στη Γεωργία («Επανάσταση των Ρόδων» το 2003) και στην Ουκρανία («Πορτοκαλί Επανάσταση» το 2004) αντίστοιχα.

¹¹ Θάνος Ντόκος, *Η «αναγέννηση» της Ρωσίας και οι προοπτικές για τις Ελληνο-Ρωσικές σχέσεις*, [ΕΛΙΑΜΕΠ Θέσεις Νο.3] (Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, (ΕΛΙΑΜΕΠ), 2010), σελ.1

Επιπλέον, στο υποκεφάλαιο 6.3 γίνεται αναφορά στην απόσυρση των ΗΠΑ από τη Συνθήκη του Αντιβαλλιστικού Συμφώνου και αναλύονται τα αίτια της ρωσικής διαφωνίας για το πρόγραμμα της Εθνικής Πυραυλικής Άμυνας των ΗΠΑ, ειδικά της σφοδρής ρωσικής αντίδρασης στην πιθανή τοποθέτηση μέρους του αντιβαλλιστικού αμυντικού συστήματος στην Πολωνία και στη Τσεχική Δημοκρατία.

Στο υποκεφάλαιο 6.4 αναλύεται η ρωσική και η αμερικανική πολιτική στις πλουτοπαραγωγικές πηγές της Κεντρικής Ασίας και της Κασπίας Θάλασσας. Η ενεργειακή διπλωματία της Ρωσίας αποσκοπεί στο να διευρύνει την επιρροή της στον κόσμο, κυρίως στην Ευρώπη, ενώ οι ΗΠΑ επιδιώκουν να αποτρέψουν τη δημιουργία ρωσικών μονοπωλιακών καταστάσεων (μέσω της πολιτική των «πολλαπλών αγωγών») στην ενεργειακή αγορά, να αποτρέψουν την ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης, να προστατέψουν τα συμφέροντα των αμερικανικών εταιριών, καθώς και να διασφαλίσουν την ανεξαρτησία και την κυριαρχία των κρατών στις παραπάνω περιοχές, ενισχύοντας ταυτόχρονα την πολιτικο-οικονομική τους επιρροή σε αυτές τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες.

Στο υποκεφάλαιο 6.5 ερευνάται ο πόλεμος Ρωσίας-Γεωργίας του 2008 που έφερε τις ρωσο-αμερικανικές σχέσεις σε ένα νέο μετα-σοβιετικό ναδίρ. Αρχικά γίνεται μια αναφορά στο ιστορικό υπόβαθρο αυτής της σύγκρουσης, παρουσιάζεται το χρονικό του πενταήμερου πολέμου (8-12 Αυγούστου 2008) και η συμφωνία εκεχειρίας που έλαβε χώρα με τη διαμεσολάβηση του Γάλλου Προέδρου Sarkozy. Έπειτα, προσπαθώ να διερευνήσω ποια πλευρά άρχισε τον πόλεμο, τους γεωπολιτικούς σκοπούς που κατάφερε να πετύχει η Ρωσία, καθώς και τις συνέπειες που είχε ο πόλεμος για τη Γεωργία, για τη Ρωσία, για τον ευρύτερο χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, για την Ευρώπη και για τις ΗΠΑ.

Τέλος, στον Επίλογο επιχειρείται η συμπύκνωση των βασικών θέσεων της εργασίας αυτής και γίνονται ορισμένες εκτιμήσεις για το μέλλον των ρωσο-αμερικανικών σχέσεων.

5. 11^η Σεπτεμβρίου και «Στρατηγική Εταιρική Σχέση»

Αμέσως μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο Putin ήταν ο πρώτος ξένος ηγέτης που κάλεσε τον Bush και δήλωσε τη συνεργασία της χώρας του στην υποστήριξη του αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Ακολουθώντας τη δήλωση αλληλεγγύης του Putin, ο Bush επίσημα διακήρυξε την αρχή μιας καινούργιας εποχής στις ρωσο-αμερικανικές σχέσεις¹², δίνοντας τον χαρακτηρισμό «στρατηγική εταιρική σχέση» (“*strategic partnership*”)¹³. Ο Putin αμέσως καλωσόρισε αυτόν το νέο χαρακτηρισμό της σχέσης και ευχήθηκε για μια συνεχιζόμενη επανασύνδεση των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών.

Η Ρωσία προσέφερε υποστήριξη στις ΗΠΑ, δίνοντας σημαντικές απόρρητες πληροφορίες και αεροδιαδρόμους για τη διευκόλυνση των νατοϊκών αεροσκαφών παντός τύπου που κατευθύνονταν προς το Αφγανιστάν¹⁴, ενώ συμφώνησε και στην εγκατάσταση αμερικανικών στρατιωτικών βάσεων σε χώρες της Κεντρικής Ασίας, συγκεκριμένα στο Ουζμπεκιστάν, στο Κιργιστάν και στο Τατζικιστάν¹⁵.

Τα τραγικά γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου και η επακόλουθη ριζική αλλαγή των γεωπολιτικών και στρατηγικών προτεραιοτήτων των ΗΠΑ, ευνόησαν σημαντικά τη διεθνή θέση της Ρωσίας¹⁶. Η 11^η Σεπτεμβρίου δεν υπήρξε παράγοντας ουσιαστικής

¹² Προηγουμένως, η κυβέρνηση Bush δεν προέβλεπε κάποιο αποφασιστικό βήμα στις σχέσεις της με τη Ρωσία. Το Μάρτιο του 2001 είχε δημοσιοποιηθεί η σύλληψη του Robert Hanssen, πράκτορα του FBI, ο οποίος κατασκόπευε για τους Ρώσους, με επακόλουθο την εκδίωξη (αρχικά) έξι Ρώσων διπλωματών και στη συνέχεια άλλων σαράντα πέντε. Η Ρωσία με τη σειρά της απέλασε πενήντα Αμερικανούς διπλωμάτες. Επιπλέον, το Φλεβάρη του 2001 η τότε Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας Condoleezza Rice, όρισε τη Ρωσία ως «απειλή» για τις ΗΠΑ. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: “U.S. expels 6 Russian diplomats”, *CNN*, 21 March 2001, ανακτήθηκε 20 Ιουνίου 2011 από http://articles.cnn.com/2001-03-21/us/us.expells.russians_1_counterintelligence-expert-vladimirfrolov-russians?_s=PM:US, “US and Russia clash over expulsions”, *BBC*, 22 March 2001, ανακτήθηκε 20 Ιουνίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1234742.stm>, “Russia retaliates against US 'spy' expulsions”, *Guardian*, 22 March 2001, ανακτήθηκε 20 Ιουνίου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/world/2001/mar/22/russia.usa> και Joseph Ferguson, *U.S.-Russia Relations: Spy Mania and Familiar Rhetoric*, Russian Academy of Sciences, Moscow: Institute of World Economy and International Relations, March 2001

¹³ Αν και η Ουάσινγκτον, χρησιμοποιεί τον όρο στρατηγική εταιρική σχέση για να περιγράψει τις σχέσεις της με διάφορες χώρες, διαφορετικού μεγέθους και σημασίας. Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy. The Return of Great Power Politics*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc 2009, σελ.97. Ο Πρόεδρος Bush είχε αναφέρει ότι οι δυο χώρες πλέον ήταν «σύμμαχοι στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας» και ότι η σχέση μεταξύ των κρατών εκκινεί σε ένα νέο επίπεδο συνεργασίας.

¹⁴ Richard Sakwa, *Putin: Russia's Choice*, New York: Routledge 2004, σελ. 216-217. Ακόμη, η Ρωσία είχε κλείσει τις στρατιωτικές βάσεις που διατηρούσε από τη σοβιετική εποχή, στην Κούβα και στο Βιετνάμ.

¹⁵ Μολονότι ο ίδιος ο Putin ενέκρινε την ανάπτυξη των αμερικανικών στρατευμάτων στις προαναφερθείσες χώρες στα τέλη του 2001, η Μόσχα διαφώνησε επανειλημμένα με την Ουάσινγκτον για τη διάρκεια της παρουσίας των ΗΠΑ στην περιοχή της Κ.Α.

¹⁶ Γεράσιμος Καραμπελιάς & Μιχαήλ Κυριακίδης (2005), “Ο Μεσογειακός Άξονας της εξωτερικής πολιτικής του Πούτιν. Η Τουρκική Συνιστώσα σε αντιδιαστολή με την Ελληνική”, *Γεωστρατηγική*,

αλλαγής στις ρωσικές αντιλήψεις περί ασφάλειας. Η πραγματική διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι η 11^η Σεπτεμβρίου έδωσε στη Μόσχα μια ανεκτίμητη ευκαιρία να επωφεληθεί αυτής της νέας τρωτότητας των ΗΠΑ, με σκοπό να διακηρύξει τη Ρωσία, ως απαραίτητο παίκτη στην ανάπτυξη ενός νέου καθεστώτος παγκόσμιας ασφάλειας¹⁷.

Έχοντας προσπαθήσει, αλλά χωρίς επιτυχία να πείσει τα άλλα κράτη, ότι η διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων στην Τσετσενία ήταν δικαιολογημένες, ως μέρος του ευρύτερου αγώνα της ανθρωπότητας ενάντια στη μάστιγα της διεθνούς τρομοκρατίας, η ρωσική κυβέρνηση συνέλαβε τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ως απόδειξη της προνοητικότητας και της ευθυκρισίας της¹⁸. Έτσι, η Ρωσία συνεργάστηκε ενεργά με τη Δύση, έχοντας ως κοινό σύνθημα την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

Ο Putin αναζητούσε τα πιο αποτελεσματικά μέσα, με σκοπό να μεγιστοποιήσει τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα. Οι επιθέσεις στο εσωτερικό της Ρωσίας το 2002 (9 Μαΐου στο Daghestan και στις 23 Οκτωβρίου σε θέατρο στη Μόσχα¹⁹) συνδυάστηκαν και συνδέθηκαν αμέσως με την 11^η Σεπτεμβρίου²⁰. Η εξωτερική πολιτική του Putin έγινε πιο επιθετική στο πλαίσιο της καταπολέμησης της παγκόσμιας τρομοκρατίας, κι έτσι κλιμάκωσε τη στρατιωτική δραστηριότητα στην Τσετσενία με μακροσκελείς,

7:45-68, σελ.48. Μάλιστα, το 2002 η κυβέρνηση του Bush αναγνώρισε τη Ρωσία ως οικονομία της αγοράς (*market economy*) και υποσχέθηκε την υποστήριξή της για την ένταξή της στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, ΠΟΕ (*World Trade Organization, WTO*).

¹⁷ Kostas Ifantis and Theodoros Tsakiris (2005), "US-Russian relations: International and Regional Security Trajectories", *Perceptions*, 10:27-56, σελ.30. Όπως αναφέρει ο ειδικός αναλυτής επί ρωσικών θεμάτων Jeffrey Mankoff, «για τη Ρωσία ήταν μια καθοριστική απόφαση να συνεργαστεί για το συγκεκριμένο θέμα της καταπολέμησης της ισλαμικής τρομοκρατίας και ένα σιγώμα ότι η συνεργασία με τις ΗΠΑ θα συνεπαγόταν την αναγνώριση της Ρωσίας ως απαραίτητου πωλωνα της παγκόσμιας τάξης μετά την 11^η Σεπτεμβρίου». Jeffrey Mankoff (2007), "Russia and the West: Taking the Longer View", *The Washington Quarterly*, 30(2):123-135, σελ.132

¹⁸ Bobo Lo, *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*, London: The Royal Institute of International Affairs 2003, σελ.123

¹⁹ Αν και πολλοί στους πολιτικούς κύκλους της Ουάσινγκτον, συνέχισαν να αναφέρονται στους Τσετσένους τρομοκράτες ως «επαναστάτες», απαιτώντας από τη Ρωσία να διαπραγματευτεί ειρηνικά μαζί τους, ο Πρόεδρος Bush είχε άλλη εκτίμηση. Για παράδειγμα, εξέφρασε την έντονη υποστήριξή του στην απόφαση του Putin να καταλάβει εξ εφόδου το θέατρο στη Μόσχα, όπου οι Τσετσένοι αντάρτες πήραν 700 όμηρους και απειλίσαν να ανατινάξουν το κτίριο. Παρόλο που τα αμερικανικά μέσα ενημέρωσης επικεντρώθηκαν συντριπτικά στον αρνητικό ρόλο της Ρωσίας στην κρίση που προέκυψε με τους ομήρους, ο Bush επέμεινε λέγοντας ότι « οι άνθρωποι που προκάλεσαν αυτήν την τραγωδία είναι οι τρομοκράτες που πήραν ομήρους και έθεσαν σε κίνδυνο τις ζωές των άλλων». Steven Lee Myers, "Hostage Dram In Moscow: Russia Responds; Putin Vows Hunt for Terror Cells Around the World," *New York Times*, 29 October 2002, ανακτήθηκε 20 Ιουνίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2002/10/29/world/hostage-drama-moscow-russia-responds-putin-vows-hunt-for-terror-cells-around.html>

²⁰ Mary Buckley, "Russian Foreign Policy and Its Critics", in Richard Fawn (ed) *Realignments in Russian Foreign Policy*, London: Frank Cass Publishers 2003, σελ.39-40

σκληρές επιχειρήσεις επί στόχων. Η γενικότερη πολιτική του Putin στην Τσετσενία στην πραγματικότητα δεν ήταν διαφορετική από εκείνη της προηγούμενης δεκαετίας. Αυτό που προέκυψε ήταν ότι, ο πόλεμος στην Τσετσενία επαναπροσδιορίστηκε εν μέρει και εντάχθηκε στο πλαίσιο της καταπολέμησης της διεθνούς τρομοκρατίας.

Αδιαμφισβήτητα η διεθνής συγκυρία έδωσε την ευκαιρία στον Putin να επανέλθει στο διεθνές προσκήνιο και να παίζει τον δικό του ρόλο στο συνασπισμό κατά τη τρομοκρατίας. Παρόλο που για λίγο η Δύση επέδειξε μεγαλύτερη κατανόηση για την υπάρχουσα κατάσταση στην Τσετσενία και περισσότερη συμπάθεια στις δυσκολίες που αντιμετώπιζε η Ρωσία εκεί, δεν άργησε να ειπωθεί η διεθνής κατακραυγή από τις ΗΠΑ, την ΕΕ και τον ΟΗΕ για την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το ρώσικο στρατό στην περιοχή²¹.

Βέβαια, ακόμη και στην αρχή αυτού του διπλωματικού φλερτ μεταξύ των ΗΠΑ και της Ρωσίας, η πλειοψηφία της αμερικανικής ελίτ και των εμπειρογνομόνων, ισορροπούσε μεταξύ εκείνων που αρνούσαν την οποιαδήποτε προσέγγιση (*rapprochement*) και σε εκείνους που με σκεπτικισμό, «βλέποντας και κάνοντας» (“*wait-and-see*”)²² προσπάθησαν να επωφεληθούν από αυτή τη μεταβολή της ρωσικής διπλωματίας, με σκοπό να προωθήσουν τις δικές τους προτεραιότητες, όπως τη διεύρυνση του NATO και την απόσυρση από τη Συνθήκη για τον Περιορισμό των Αντιβαλλιστικών Συστημάτων του 1972 (*Anti-Ballistic Missile Treaty*), χωρίς να καταρρεύσει αυτή η διμερής σχέση²³.

Στην περίπτωση της Ρωσίας όμως, τα πράγματα ήταν πιο περίπλοκα λόγω της εσωτερικής αντίθεσης σε οποιαδήποτε προσέγγιση-ακόμη και στο θέμα του εκθρονισμού των Ταλιμπάν²⁴. Για μια ομάδα Ρώσων, οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου παρουσιάστηκαν ως μια ευκαιρία για την ανάδυση της Ρωσίας ως μιας κυρίαρχης παγκόσμιας δύναμης, καθώς και ως μια απόδειξη της αμερικανικής αδυναμίας, την οποία η Ρωσία θα έπρεπε να εκμεταλλευτεί προς όφελός της. Απέκλειαν κάθε είδους συνεργασία και έτρεφαν την αντίληψη ότι οποιαδήποτε

²¹ Buckley, ό.π., σελ.41

²² Ifantis and Tsakiris, ό.π., σελ.33

²³ Ό.π.

²⁴ Ο ρόλος της Ρωσίας στην πτώση του καθεστώτος των Ταλιμπάν υπήρξε ο πιο αποφασιστικός παράγοντας που έσωσε την αμερικανική στρατιωτική εκστρατεία. Ifantis and Tsakiris, ό.π., σελ.33

αμερικανική στρατιωτική παράταξη στην Κεντρική Ασία, θα καταπατούσε τη ρωσική σφαίρα επιρροής (*sphere of influence*)²⁵.

Ο Putin με την πολιτική του «αντιτρομοκρατικού συνασπισμού» και των καλών, σχεδόν «συμμαχικών» σχέσεων με τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ απείχε πολύ από την δογματική νοοτροπία που διατηρούσε μεγάλο τμήμα των υπόλοιπων μελών του κυβερνητικού κατεστημένου²⁶. Έτσι λοιπόν, η Μόσχα επωφελήθηκε σημαντικά, αφενός με την ανατροπή του εχθρικού καθεστώτος των Ταλιμπάν στο Αφγανιστάν και αφετέρου από την υποχώρηση της δυτικής κριτικής που αφορούσε τον πόλεμο στην Τσετσενία.

Όμως το 2002, αυτή η «στρατηγική εταιρική σχέση» αποδυναμώθηκε, διότι ανέκυψαν νέες διαμάχες συμφέροντος, καθώς επίσης και οι παλαιότερες που παραμερίστηκαν, αναδύθηκαν ξανά και αποδείχτηκαν περισσότερο ισχυρές, από το κοινό συμφέρον στον αγώνα κατά της διεθνούς τρομοκρατίας²⁷.

²⁵ Vladimir Shlapentokh (2002), "Is the 'Greatness Syndrome' Eroding," *The Washington Quarterly*, 25(1):131-146, σελ.140

²⁶ Mankoff (2007), ό.π., σελ.132

²⁷ Geir Flikke and Julie Wilhelmsen, *Central Asia: A Testing Ground for New Great-Power Relations*, [NUPI Report] (Oslo: Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2008), σελ.10. Ωστόσο, ο Legvold αναφέρει ότι «η αποτυχία και των δυο κρατών να αναγνωρίσουν τα βαθύτερα συμφέροντά τους σε αυτή τη σχέση, οφείλεται όχι στο ότι αποτελούσε ένα άπιαστο όνειρο, αλλά ένας δρόμος που δεν επιλέχτηκε». Robert Legvold (2006), "U.S.-Russian Relations: An American Perspective", *Russia in Global Affairs*, 4(4):157-169, σελ.166

6. Θέματα αντιπαράθεσης και επιδείνωση των σχέσεων

Η εταιρική σχέση μεταξύ της Ρωσίας και των ΗΠΑ δεν ήταν να διαρκέσει και σύντομα οι αρχικές ενθαρρυντικές εξελίξεις μετατράπηκαν σε έναν νέο ανταγωνισμό σε μια σειρά ζητημάτων. Βέβαια, σε ορισμένα θέματα η συνεργασία εξακολούθησε να υπάρχει, όπως στην ανταλλαγή πληροφοριών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στο συντονισμό της πολιτικής κατά της εξάπλωσης των πυρηνικών. Παρόλα αυτά, η Ουάσινγκτον απομακρύνθηκε από την αρχική της δέσμευση να θέσει τη σχέση της με τη Μόσχα σε ένα νέο επίπεδο συνεργασίας.

Από την πλευρά των ΗΠΑ, μια έντονη απογοήτευση είχε συνδεθεί με τον αυξανόμενο αυταρχισμό της κυβέρνησης Putin, την προθυμία της Ρωσίας να συνεργαστεί με καθεστώτα, τα οποία η Ουάσινγκτον επιθυμούσε να απομονώσει (στο Ιράν, στη Νότια Κορέα και την κυβέρνηση Χαμάς (*Hamas*) στη Λωρίδα της Γάζας), καθώς και με την ολοένα επιθετική πολιτική της Μόσχας έναντι των γειτόνων της στην Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών.

Από τη μεριά τους οι Ρώσοι, είχαν εκφράσει προς τις ΗΠΑ την απογοήτευση και το «αίσθημα της προδοσίας», για τη στρατηγική λανθάνουσα περικύκλωση της Μόσχας, ακόμη και όταν οι ίδιοι οι Αμερικανοί δήλωναν ότι ο Ψυχρός Πόλεμος αποτελούσε ένα κατάλοιπο του παρελθόντος. Συνεπώς, η αμερικανική υποστήριξη για τη διεύρυνση του NATO στα κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, η πιθανή τοποθέτηση στοιχείων της αντιβαλλιστικής άμυνας στην Ανατολική Ευρώπη, καθώς και η δημιουργία ενεργειακών διαδρόμων που θα παρέκαμπταν τη ρωσική επικράτεια, φαίνεται να κατέδειξαν στη Μόσχα το γεγονός ότι, οι ΗΠΑ συνεχίζουν να βλέπουν τη Ρωσία ως εν δυνάμει επικίνδυνο αντίπαλο, παρά ως εταίρο.

6.1 Ιράκ 2003

Οι σχέσεις Ρωσίας-ΗΠΑ άρχισαν να επιδεινώνονται σε ένα ευρύ μέτωπο. Η απόφαση του Bush να εισβάλει στο Ιράκ είχε αρχίσει να εξελίσσεται σε μια σημαντική δοκιμασία την νέας, κυρίως προσωπικής, σχέσης που είχαν δημιουργήσει εκείνος και ο Putin. Στο τέλος του 2002 και στις αρχές του 2003, οι Πρόεδροι της Ρωσίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας διαμαρτυρήθηκαν από κοινού για τα σχέδια πολέμου των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας στο Ιράκ κατά του Σαντάμ Χουσεΐν

(Saddam Hussein), παρόλο που οι ΗΠΑ απέφυγαν σε μεγάλο βαθμό να επικρίνουν τη Ρωσία για την αντίθεσή της²⁸.

Καθώς οι ΗΠΑ άρχισαν να σηματοδοτούν ότι στόχος τους ήταν η στρατιωτική επέμβαση στο Ιράκ²⁹ το 2003, η Ρωσία αύξησε την πίεση της και προσπάθησε να αυξήσει την επιρροή της στο Ιράκ για να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις του ΟΗΕ, σχετικά με τις έρευνες για τα όπλα μαζικής καταστροφής. Ο τότε Πρόεδρος Putin δε συμφωνούσε στην ενέργεια αυτή των ΗΠΑ χωρίς την έγκριση του ΟΗΕ.

Το Ιράκ όμως είχε ακόμα μεγαλύτερη στρατηγική σημασία για τον Putin. Ήταν κάτι που ο ίδιος δεν μπορούσε εύκολα να δεχτεί και μάλιστα αδιαμαρτύρητα. Το ενδιαφέρον της Ρωσίας για το Ιράκ αναγόταν σε δεκαετίες νωρίτερα, στην εποχή που η Σοβιετική Ένωση καλλιεργούσε πελατειακά κράτη στον αραβικό κόσμο.

Υπήρχαν επίσης και οικονομικοί παράγοντες από την πλευρά της Ρωσίας. Παρά την ψυχρότητα των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας-Ιράκ στα τέλη της δεκαετίας του 1990, τα ρωσικά πετρελαϊκά συμφέροντα στο Ιράκ εξακολουθούσαν να υφίστανται, καθώς ο Χουσεϊν υποσχέθηκε στις ρωσικές εταιρίες συμβάσεις³⁰, ως ανταλλάγματα για την υποστήριξή τους. Ακόμη, ένας πόλεμος θα μείωνε τις ρωσικές πιθανότητες για την είσπραξη των οφελών τους από το Ιράκ³¹.

Ως αποτέλεσμα, η Ρωσία αντιτασσόταν σθεναρά σε οποιοδήποτε πιθανό ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, που θα επέτρεπε την παρέμβαση και την παραβίαση της κυριαρχίας του Ιράκ. Όταν οι ΗΠΑ και ο «συνασπισμός των

²⁸ Η τότε Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας του Bush, Condoleezza Rice, φέρεται να περιέγραψε την (μετά το Ιράκ) πολιτική της Ουάσινγκτον έναντι των συμμάχων της, ως «να τιμωρήσει τη Γαλλία, να αγνοήσει τη Γερμανία και να συγχωρήσει τη Ρωσία» (“punish France, ignore Germany and forgive Russia”). Ronald Watson, “France hopes spa trip will heal war wounds”, *Times*, 17 April 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/iraq/article1131123.ece> και Philip H. Gordon, “‘Punish France, Ignore Germany, Forgive Russia’ No Longer Fits”, *The Brookings Institution*, September/October 2007, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από http://www.brookings.edu/opinions/2007/09/europe_gordon.aspx

²⁹ Στις 29 Ιανουαρίου του 2002, ο Πρόεδρος Bush, σε ομιλία του στο Κογκρέσο περιέγραψε τις κυβερνήσεις του Ιράκ, του Ιράν και της Βόρειας Κορέας ως τον «άξονα του κακού» (*axis of evil*), κατηγορώντας τις ότι οπλίζονται για να απειλήσουν την ειρήνη στον κόσμο και ότι κατέχουν ή επιδιώκουν να αποκτήσουν όπλα μαζικής καταστροφής. “Fact sheet: Bush’s ‘axis of evil’”, *CCN*, 30 January 2002, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://archives.cnn.com/2002/US/01/30/ret.axis.facts/index.html>

³⁰ Ο Πρόεδρος Bush είχε δηλώσει, ότι ένας από τους λόγους που ο Putin ήταν αντίθετος με την εισβολή στο Ιράκ το 2003, ήταν γιατί δεν ήθελε να θέσει σε κίνδυνο τα επικερδή συμβόλαια πετρελαίου της Ρωσίας. “George W. Bush: thoughts on world leaders”, *The Telegraph*, 9 November 2010, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/us-politics/8121385/George-W-Bush-thoughts-on-world-leaders.html>

³¹ Erin E. Arvedlund, “Russia Offers to Forgive 65% of Iraq’s Debt”, *New York Times*, 22 December 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2003/12/22/international/europe/22CND-RUSS.html>

προθύμων» (“*coalition of the willing*”)³² εισέβαλαν στο Ιράκ στις 19 Μαρτίου του 2003, παρακάμπτοντας το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το μόνο μέρος όπου η Μόσχα έχει ένα «ισότιμο καθεστώς», τη διατήρηση του δικαιώματος αρνησικυρίας (*veto*) με τις ΗΠΑ, οι ρωσο-αμερικανικές σχέσεις άρχισαν να φθίνουν. Βέβαια, μια αποτυχία των ΗΠΑ και του «συνασπισμού των προθύμων» δεν θα ήταν επιθυμητή για τη Ρωσία, λόγω της αστάθειας που θα δημιουργούσε στην περιοχή.

Η αντίδραση του Putin στην καθοδηγούμενη από τις ΗΠΑ εισβολή στο Ιράκ ήταν σκληρή, προειδοποιώντας ότι ο αυτός ο πόλεμος αποτελούσε την πιο σοβαρή κρίση που ο κόσμος αντιμετώπιζε μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, τονίζοντας συνάμα ότι αυτή η στρατιωτική δράση δε μπορούσε να δικαιολογηθεί με κανέναν τρόπο³³. Μιλώντας σε μέλη του ρωσικού Κοινοβουλίου είπε ότι ο πόλεμος στο Ιράκ γινόταν ολοένα και περισσότερο «άγριος» (“*fierce*”) και «παρατεταμένος» (“*drawn out*”), ξεπερνώντας τα όρια της «τοπικής σύγκρουσης», «κλονίζοντας τα θεμέλια της παγκόσμιας σταθερότητας και του διεθνούς δικαίου»³⁴. Ο Putin θεωρούσε ότι η μόνη διέξοδος από αυτήν την κατάσταση ήταν η παύση της στρατιωτικής δράσης και η εκ νέου έναρξη της διαδικασίας εξεύρεσης πολιτικής λύσης στο πλαίσιο του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ³⁵, επισημαίνοντας ότι είναι ανοιχτός στη συνεργασία με όλες τις πλευρές που εμπλέκονται στη σύγκρουση, συμπεριλαμβανομένου και των ΗΠΑ³⁶.

Εν τω μεταξύ, η ύπαρξη ορισμένων εκθέσεων που ανέφεραν ότι η Ρωσία κρυφά πωλούσε όπλα και στρατιωτικό εξοπλισμό (αντιαρματικούς πυραύλους, συσκευές

³² Steve Schifferes, “US names ‘coalition of the willing’”, *BBC*, 18 March 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/2862343.stm>

³³ John Tagliabue, “A NATION AT WAR: WORLD REACTION; Wave of Protests, From Europe to New York”, *New York Times*, 21 March 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2003/03/21/world/a-nation-at-war-world-reaction-wave-of-protests-from-europe-to-new-york.html>

³⁴ Jill Dougherty, “Putin warns on Iraq war”, *CNN*, 28 March 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από http://articles.cnn.com/2003-03-28/world/sprj.irq.putin_1_iraq-war-russian-president-vladimir-putin-cold-war?_s=PM:WORLD

³⁵ Στις 11 Απριλίου του 2003, μετά από τη συνάντηση στην Αγία Πετρούπολη, ο Putin μαζί με τον Γερμανό Καγκελάριο Schroeder και τον Γάλλο Πρόεδρο Chirac, επιβεβαίωσαν την ικανοποίησή τους για την ανατροπή της δικτατορίας του Saddam, αλλά επέμεναν ότι η ανοικοδόμηση του Ιράκ όφειλε να γίνει μέσω της ευρύτερης προσπάθειας και υπό τον έλεγχο του ΟΗΕ. Sharon LaFraniere, “Antiwar Trio Says Iraq’s Future Is What Counts. Leaders Try to Repair Relations With Allies”, *Washington Post*, 12 April 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&node=&contentId=A10658-2003Apr11>

³⁶ Dougherty, ό.π.

νυχτερινής όρασης και ηλεκτρονικό εξοπλισμό παρεμβολών) στο Ιράκ, έπληξαν περαιτέρω τις σχέσεις Ρωσίας-ΗΠΑ³⁷.

Πολλοί Ρώσοι είδαν την επίθεση των Αμερικανών εναντίον του Ιράκ ως μέρος της προσπάθειας των ΗΠΑ να ελέγξουν τις αγορές πετρελαίου, καθώς και να ενισχύσουν την πολιτική και οικονομική κυριαρχία τους στον κόσμο. Αυτή η κατάσταση έθεσε εκ νέου το ερώτημα σχετικά με τη θέση της Ρωσίας στο διεθνές σύστημα, διότι η μονομερής ενέργεια των ΗΠΑ εναντίον του Ιράκ θα μετέτρεπε τη Ρωσία από μια μεγάλη δύναμη σε μια μικρή δύναμη, όπου τα συμφέροντα και οι πολιτικές της θα μπορούσαν να μη ληφθούν υπόψη³⁸.

Ο Putin δε σχεδίαζε να έρθει σε ρήξη με τον Bush για να σώσει τον Saddam Hussein. Αν οι ΗΠΑ προχωρούσαν σε πόλεμο, ο Putin είχε αποφασίσει να εκφράσει τις επιφυλάξεις του, και αν ο πόλεμος στο Ιράκ ήταν αναπόφευκτος, τότε αυτό που έπρεπε να κάνει ήταν να εκμαιεύσει εγγυήσεις ότι οι ΗΠΑ θα λάμβαναν υπόψη τους τα ρωσικά συμφέροντα στο Ιράκ. Για αυτό το λόγο έδρασε αποφασιστικά προς την κατεύθυνση της μη απομόνωσης της Μόσχας και της εξεύρεσης περιστασιακών συμμάχων.

Η ένταση στις ρωσο-αμερικανικές σχέσεις για την εισβολή σταδιακά χαλάρωσε³⁹ και η Ρωσία υποστήριξε την απόφαση 1511 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (*UN Security Council Resolution 1511*)⁴⁰ για την αναγνώριση της προσωρινής ιρακινής κυβέρνησης (*interim iraqi government*)⁴¹.

³⁷ Peter Slevin, "Three Russian Firms' Deal Angers US. Iraq Purchased Jamming Gear, Missiles, Night Vision Goggles", *Washington Post*, 23 March 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A13057-2003Mar23>

³⁸ Thomas Ambrosio, "The Russo-American Dispute Over the Invasion of Iraq: International Status and the Role of Positional Goods", *Europe-Asia Studies*, 57(8):1189-1210, σελ.1200-1201

³⁹ Ο Πρόεδρος Bush τηλεφώνησε στις 5 Απριλίου του 2003 τον Putin, και οι δυο ηγέτες συμφώνησαν να βρίσκονται σε συνεχή διάλογο σχετικά με το Ιράκ. Raymond W. Copson, *Iraq war: Background and Issues Overview*, CRS Report for Congress, Order Code RL31715, Washington D.C.: Library of Congress, Congressional Research Service, 22 April 2003, σελ.15

⁴⁰ United Nations, "Security Council, Resolution 1511 (2003)", S/RES/1511, 16 October 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/563/91/PDF/N0356391.pdf?OpenElement>

⁴¹ "Draft UN resolution on an interim government for Iraq", *Guardian*, 25 May 2004, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/world/2004/may/25/usa.iraq5>

6.2 Ουκρανία και Γεωργία

Η Μόσχα βλέπει τις κινήσεις των ΗΠΑ στις δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ιδιαίτερα απειλητικές, θεωρώντας τις ως μια επιθετική στρατηγική στην «πίσω αυλή»⁴² της Ρωσίας. Το Κρεμλίνο εξακολουθεί να αντιλαμβάνεται τις ΗΠΑ ως ένα κράτος αντίπαλο μέσα στο εσωτερικό του πρώην Σοβιετικού χώρου⁴³. Γενικότερα, η στρατηγική της Ρωσίας συνίσταται στην παρεμπόδιση της επέκτασης της αμερικανικής επιρροής (στρατιωτικής και οικονομικής) στις δημοκρατίες της πρώην Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ), με σκοπό να μην ενισχυθεί περαιτέρω ο πολιτικός, οικονομικός και γεωστρατηγικός ρόλος των ΗΠΑ στην κρίσιμη αυτή περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας⁴⁴. Η Ρωσία θα επιδιώξει τα συμφέροντά της μέσα στην Κοινοπολιτεία των Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ) (Commonwealth of Independent States, CIS)⁴⁵, θεωρώντας τον εαυτό της ως το νόμιμο περιφερειακό ηγεμόνα (*rightful regional hegemon*) στην περιοχή της πρώην Σοβιετικής Ένωσης⁴⁶.

Δεδομένου ότι η Ρωσία επιδιώκει να διεκδικήσει ξανά τη διεθνή επιρροή της, οι ηγέτες της αντιλαμβάνονται το μετα-σοβιετικό χώρο, ως εκ των ων ουκ άνευ για την

⁴² Η έννοια του «εγγύς εξωτερικού» (“*near abroad*”) στην οποία παλαιότερα συμπεριλαμβάνονταν και τα Βαλτικά κράτη, σπανίως χρησιμοποιείται. Ingmar Oldberg, “Foreign policy priorities under Putin”, in J. Hedenskog et al. (eds) *Russia as a Great Power. Dimensions of security under Putin*, Oxon: Routledge 2005, σελ.39

⁴³ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy. The Return of Great Power Politics*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc 2009, σελ.123

⁴⁴ Παναγιώτης Ρουμελιώτης, *Προς Έναν Πολυπολικό Κόσμο*, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη 2009, σελ.119

⁴⁵ Η Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών ιδρύθηκε το 1991 και είναι μια διακρατική ένωση των πρώην δημοκρατιών της Σοβιετικής Ένωσης (μόνο τα Βαλτικά κράτη-Εσθονία, Λετονία-Λιθουανία-αρνήθηκαν να ενταχθούν σε αυτόν τον οργανισμό). Περιλαμβάνει τις χώρες: Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Καζακστάν, Κιργιστάν, Λευκορωσία, Μολδαβία, Ουζμπεκιστάν, Ουκρανία, Τατζικιστάν, Τουρκμενιστάν, Ρωσία. Η Γεωργία μετά τον πόλεμο με τη Ρωσία που έλαβε χώρα τον Αύγουστο του 2008, εξέφρασε την επιθυμία της να αποχωρήσει, και τελικά αποσύρθηκε τον Αύγουστο του 2009. “Commonwealth of Independent States”, *RIANOVOSTI*, 21 August 2010, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από <http://en.rian.ru/infographics/20100821/160274561.html>

⁴⁶ Efsthathios T. Fakiolas (1998), “Continuity and Change in Soviet and Russian Grand Strategy”, *Mediterranean Quarterly*, 9(2):76-91, σελ.87. Το 2006, ο Ρώσος Αναπληρωτής Πρωθυπουργός και Υπουργός Άμυνας της Ρωσίας Sergei Ivanov δήλωσε ότι: «το ανώτατο συμφέρον μας είναι η εσωτερική κατάσταση σε ορισμένα μέλη της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών, η λέσχη των πρώην Σοβιετικών δημοκρατιών, καθώς και οι περιοχές γύρω από αυτές». Επίσης, ήταν κατηγορηματικός ότι «ο συντελεστής αβεβαιότητας» (“*uncertainty factor*”) στα πρώην Σοβιετικά κράτη θα αποτελούσε άμεση απειλή στη ρωσική ασφάλεια ή μια μεταβολή στη γεωπολιτική πραγματικότητα στην περιοχή των ρωσικών στρατηγικών συμφερόντων. Τοιουτοτρόπως δηλαδή, η Ρωσία καθόριζε την περιοχή της, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες με το Δόγμα Μονρόε. Igor Torbakov (2006), “Ivanov Restates Kremlin’s Monroe Doctrine”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 3, Issue: 9, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31283

αποκατάστασή της ως μεγάλη δύναμη⁴⁷. Ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης σημασίας της ΚΑΚ, ως μια ανταγωνιστική ζώνη, φαίνεται πως πρόκειται να διαδραματίσει εξέχοντα ρόλο στην ημερήσια διάταξη των ρωσο-αμερικανικών σχέσεων⁴⁸.

Συγκεκριμένα, οι δυο χώρες της ΚΑΚ που «συντελούν» στην ενίσχυση του ανταγωνισμού μεταξύ Ρωσίας-ΗΠΑ είναι η Γεωργία και η Ουκρανία. Η Γεωργία είναι μια χώρα του Νοτίου Καυκάσου και αποτελεί μια σημαντική γεωγραφικά περιοχή λόγω της παραθαλάσσιας έκτασης την οποία κατέχει στα παράλια της Μαύρης Θάλασσας (Μ.Θ.). Η Μόσχα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει τη Μ. Θ. ως το μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας και επομένως εναντιώνεται σε οποιαδήποτε απόπειρα ανάμειξης άλλων κρατών στα πολιτικά τεκταινόμενα της περιοχής⁴⁹. Η πορεία της Γεωργίας ήταν και θα είναι σημαντική για την οριοθέτηση των στόχων της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και άμυνας στον Καύκασο.

Η Ρωσία είχε την πιο προβληματική σχέση στον Νότιο Καύκασο με τη Γεωργία. Η Γεωργία ήταν από παλαιότερα σημείο τριβής, ιδιαιτέρως από την άφιξη του Προέδρου Mikheil Saakashvili, έναν αμερικανοθρεμένο δικηγόρο που ήρθε στην εξουσία, ως αποτέλεσμα της επονομαζόμενης «Επανάστασης των Ρόδων» (*“Rose Revolution”*) το 2003. Οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας χειροτέρεψαν δραματικά υπό τον Saakashvili, καθώς επιδίωκε τη γρήγορη ενσωμάτωση στους οργανισμούς της Δύσης⁵⁰, ειδικά του ΝΑΤΟ.

Η προσπάθεια της Τιφλίδας να σφυρηλατήσει στενές σχέσεις με τις ΗΠΑ και την ΕΕ, η θέλησή της για την ένταξη στο ΝΑΤΟ, η απροθυμία της να υποστηρίξει τον αγώνα της Ρωσίας ενάντια στους Τσετσένους αντάρτες⁵¹, καθώς και η επιμονή της γεωργιανής κυβέρνησης για το κλείσιμο των ρωσικών βάσεων στο έδαφός της,

⁴⁷ Jeffrey Mankoff, “Russia, the Post-Soviet Space, and Challenges to U.S. Policy”, in T. Colton, T. Frye and R. Legvold (eds) *The Policy World Meets Academia: Designing U.S. Policy toward Russia*, Cambridge: American Academy of Arts and Sciences 2010, σελ.39

⁴⁸ Stephen Sestanovich, “Testimony to U.S. Senate Committee on Foreign Relations”, Council on Foreign Relations/Columbia University, 29 June 2006

⁴⁹ Μάνος Καραγιάννης, “Ο ρόλος της Μαύρης Θάλασσας ως πυλώνα της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας” στο Δ. Τριανταφύλλου (επιμ.) *Ο Εύξεινος Πόντος: Μια αναδύομενη περιοχή*, Αφιέρωμα, Διεθνές Κέντρο Μελετών Εύξεινου Πόντου (ΔΙΚΕΜΕΠ), Αθήνα: Παπαζήση 2008, σελ.115

⁵⁰ Για τη Ρωσία, η εσπευσμένη βιασύνη της Γεωργίας στην αγκαλιά της Δύσης ειδώθηκε τόσο ως δυσχέρεια όσο και ως απειλή. Mankoff (2009), ό.π., σελ.257

⁵¹ Η Ρωσία έχει κατηγορήσει πολλακίς τη Γεωργία για την παροχή καταφυγίων σε Τσετσένους αντάρτες. Ειδικά το ζήτημα του Φαραγγιού Pankisi (κατά μήκος των συνόρων Γεωργίας-Τσετσενίας) στις ρωσο-γεωργιανές σχέσεις, αποτελεί ένα συννοριακό πρόβλημα που συνδέεται με τους τσετσένους πολέμους. Bertil Nygren, *The Rebuilding of Greater Russia. Putin's foreign policy towards the CIS countries*, Oxon: Routledge 2008, σελ.125. Επίσης, το 2004 ο Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας Sergei Ivanov είχε κατηγορήσει τον Πρόεδρο της Γεωργίας για παροχή ασύλου στους Τσετσένους αντάρτες, ακόμη και έκδοση διαβατηρίων σε αυτούς. Mankoff (2009), ό.π., σελ.257

υποκίνησε μια κατά μέτωπο εναντίωση στη ρωσική πλευρά. Επιπλέον, η ηθική και υλική υποστήριξη της Μόσχας στις αποσχισθείσες περιοχές της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας, εξαγρίωσε τη Γεωργία και την ανάγκασε να εντείνει τις προσπάθειες προκειμένου να αποσυνδεθεί (*dissociate*) από τη Ρωσία⁵².

Ο Saakashvili με τις κινήσεις του δημιουργούσε περαιτέρω αναταραχή στη Ρωσία. Τον Αύγουστο του 2005, υπέγραψε μια συμφωνία (*Borjomi Declaration*) με την Πρωθυπουργό της Ουκρανίας, Yulia Tymoshenko, ιδρύοντας το Δεκέμβριο του ίδιου έτους μια διακυβερνητική οργάνωση εννέα κρατών, την επονομαζόμενη Κοινότητα της Δημοκρατικής Επιλογής (ΚΔΕ) (*Community of Democratic Choice, CDC*), ως μια πιθανή δημοκρατική και φιλοδυτική κοινότητα, εναλλακτική της ΚΑΚ⁵³. Σύμφωνα με τον ίδιο τον Saakashvili: «*Η ΚΔΕ θα υποστηρίξει και άλλους δημοκρατικά φιλόδοξους στην περιοχή, ενθαρρύνοντας τις χώρες σε διάφορα στάδια διεύρυνσης, με τη συμβουλή και υποστήριξη των Ευρω-Ατλαντικών ινστιτούτων*»⁵⁴.

Από την άλλη, η Ουκρανία συνδέεται πολιτισμικά και εθνικά με τη Ρωσία⁵⁵. Με τη μεγάλη ρωσική μειονότητα (20% του πληθυσμού της), τον υψηλό βαθμό γλωσσικής συγγένειας και με τις φιλο-ρωσικές επαρχίες στην νοτιοανατολική μεριά της χώρας, η Ουκρανία παραμένει απαραίτητη σε κάθε προσπάθεια των ΗΠΑ να αποτρέψουν την αναβίωση της ρωσικής αυτοκρατορίας⁵⁶, καθώς και την προσπάθεια της Ρωσίας να αποκαταστήσει της θέσης της ως μεγάλη δύναμη⁵⁷.

⁵² Fatma Aslı Kelkitli (2008), "Russian Foreign Policy in South Caucasus under Putin", *Perceptions, Journal of International Affairs*, 8:69-86, σελ.71

⁵³ Jean-Christophe Peuch, "Ukraine: Regional Leaders Set Up Community Of Democratic Choice", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 2 December 2005, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από <http://www.rferl.org/content/article/1063461.html>

⁵⁴ Mikheil Saakashvili, "The Way Forward: Georgia's Democratic Vision for the Future", *Harvard International Review*, 18 April 2007, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από <http://hir.harvard.edu/soviet-legacies/the-way-forward>

⁵⁵ Το Κίεβο αποτελεί στη Ρωσική συνείδηση την «πρώτη ρωσική πόλη, την μητέρα όλων των ρωσικών πόλεων». Ως εκ τούτου, για την πλειοψηφία του ρωσικού λαού αλλά και της κυβερνώσας ηγετικής ομάδας, η «ανεξαρτησία» της Ουκρανίας αποτελεί ουσιαστικά ένα πολιτισμικό και ιστορικό παράδοξο, μια ιστορική παρένθεση. Έτσι, λοιπόν τόσο για ιστορικούς όσο και για πολιτισμικούς λόγους, η ουκρανική ανεξαρτησία ήταν για τους Ρώσους η πιο δύσκολη ανεξαρτησία που αποδέχτηκαν μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ενώσεως. Tor Bukkvoll, *Ukraine and European Security*, London: Royal Institute for International Affairs 1997, σελ.61-62

⁵⁶ Μια Ρωσία χωρίς την Ουκρανία δεν μπορεί να ξαναγίνει Ευρασιατικής εμβέλειας δύναμη. «*Χωρίς την Ουκρανία, η αυτοκρατορική αποκατάσταση, είτε στη βάση της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών, είτε στη βάση του ευρασιατισμού, δεν ήταν βιώσιμη επιλογή*». Zbigniew Brzezinski, *Η Μεγάλη Σκακιέρα. Η Αμερικανική Υπεροχή και οι Γεωστρατηγικές της Επιταγές*, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη 1998, σελ.197

⁵⁷ Michael Rywkin (2008), "Russia: In Quest of Superpower Status", *American Foreign Policy Interests*, 30:13-21, σελ.16

Υπάρχουν διάφοροι γεωπολιτικοί και γεωοικονομικοί λόγοι για τη σημασία της Ουκρανίας στη Ρωσία⁵⁸. Η γεωστρατηγική σημασία της Ουκρανίας προέρχεται εν μέρει από τη θέση της, καθώς είναι η μεγαλύτερη χώρα στην Ευρώπη (εκτός της Ρωσίας)⁵⁹, με πληθυσμό περίπου 45 εκατομμύρια⁶⁰. Η Ουκρανία χρησιμεύει επίσης ως βασική χώρα διέλευσης για την ευρωπαϊκή ενέργεια⁶¹, κατέχει σημαντική θέση ως παράκτιο κράτος του Εύξεινου Πόντου και παρέχει το λιμάνι της Σεβαστούπολης⁶² στη Μαύρη Θάλασσα για το στόλο της Ρωσίας.

6.2.1 Διεύρυνση του NATO

Εκτός από τη συνολική γεωστρατηγική σημασία της Ουκρανίας, μια σειρά από άλλους παράγοντες, την καθιστούν σημαντική για τις ΗΠΑ. Από τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας της, η Ουκρανία έχει επιλέξει το δρόμο προς τη δημοκρατία και την ένταξη στους ευρωπαϊκούς⁶³ και ευρω-ατλαντικούς οργανισμούς. Ο «Δυτικός

⁵⁸ Nygren, ό.π., σελ.50

⁵⁹ Gary D. Espinas (2010), "Ukraine's Defense Engagement With The United States", *Journal of International Affairs*, 63(2):53-63, σελ.53

⁶⁰ Central Intelligence Agency, "Ukraine," *The World Fact Book*, July 2011, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

⁶¹ Η Ουκρανία εξαρτάται για την ενέργειά της από τη Ρωσία και αυτή με τη σειρά της εξαρτάται από τις ενεργειακές διαδρομές διαμετακόμισης προς την Ευρώπη. Οι ουκρανικές οφειλές προς τη Ρωσία για την ενέργεια συσσωρεύονται, φτάνοντας τα 2 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ παράλληλα, δε δείχνει να σταματάει την πρακτική του "κλεψίματος" φυσικού αερίου που διέρχεται από το έδαφός της και που κατευθύνεται προς τις ευρωπαϊκές χώρες. Αχιλλέας Πατσούκας, "Έκοψε το αέριο στην Ουκρανία", *Καθημερινή*, 3 Ιανουαρίου 2009, ανακτήθηκε 26 Αυγούστου 2011 από http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_world_2_03/01/2009_298075. Επίσης, η Ρωσία έχει επιβάλλει αύξηση των τιμών στο φυσικό αέριο και στο πετρέλαιο ως μέσο άσκησης πίεσης στην Ουκρανία και πιθανώς δε θα διστάσει να το ξανακάνει. Rywkklin, ό.π.

⁶² Για τη Ρωσία, ο Στόλος της Μαύρης Θάλασσας (*Black Sea Fleet*) στη Σεβαστούπολη (μεγάλη πόλη της Κριμαίας) ιστορικά αντιπροσωπεύει, όχι μόνο το στρατιωτικό, αλλά και το εθνικό γόητρο. Οι εθνικά Ρώσοι αποτελούν περισσότερο από το 70% του πληθυσμού της αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας (το 1954, η Σοβιετική Ένωση προσέφερε ως δώρο την Κριμαία στην Ουκρανία). "The 2 Ukraines", *CBC News Online*, 2 December 2004, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από http://www.cbc.ca/news/background/ukraine/two_ukraines.html. Μετά την πτώση της ΕΣΣΔ, ο λιμένας της Σεβαστούπολης, όπου φιλοξενείται και το σύνολο του Ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας, αποτελεί την μόνη ουσιαστική έξοδο της Ρωσίας στον Εύξεινο Πόντο, από εμπορική αλλά κυρίως στρατιωτική άποψη. Το 1997, η Ρωσία και η Ουκρανία υπέγραψαν τη σημαντική συμφωνία για το Στόλο της Μαύρης Θάλασσας (όπου η Ουκρανία εξασφάλισε νόμιμα την Κριμαία, ως μέρος της εδαφικής της επικράτειας-παρά τις προηγούμενες επιθυμίες των Ρώσων για τον έλεγχο αυτής-σε αντάλλαγμα για τα κύρια ρωσικά ναυτικά δικαιώματα στη Σεβαστούπολη). Η συμφωνία μίσθωσης επέτρεπε στη Ρωσία να διατηρήσει το Στόλο της Μαύρης Θάλασσας στη Σεβαστούπολη (για 20 χρόνια, με δυνατότητα επέκτασης άλλα 5 χρόνια) μέχρι το 2017. Το κόστος ενοικίου της 20ετούς συμφωνίας καλύπτεται επίσης από το ουκρανικό ενεργειακό χρέος. James Sherr (1997), "Russian-Ukrainian Rapprochement?: The Black Sea Fleet Accords", *Survival*, 39(3):33-50, σελ. 35-38

⁶³ Το 1994 η Ουκρανία υπέγραψε τη Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (*Partnership and Cooperation Agreements, PCAs*) με την ΕΕ και από το 2004 συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, ΕΠΓ (*European Neighbourhood Policy, ENP*). European Commission, *European*

προσανατολισμός» της Ουκρανίας υπήρξε η πιο ανησυχητική γεωπολιτική πτυχή για τη Ρωσία⁶⁴.

Συγκεκριμένα, η κυβέρνηση του Κιέβου, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης έλαβε μια σειρά μέτρων που οδήγησαν στην ανάπτυξη καλών δεσμών με τον Οργανισμό του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, NATO (*North Atlantic Treaty Organization, NATO*). Το Φεβρουάριο του 1994, η Ουκρανία έγινε το πρώτο κράτος της ΚΑΚ που συμμετείχε στο πρόγραμμα Συνεργασία για την Ειρήνη (*Partnership for Peace, PfP*) του NATO⁶⁵. Επίσης, το Δεκέμβριο του 1995, Ουκρανοί στρατιώτες παρατάχθηκαν στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη στο πλαίσιο της Νατοϊκής ειρηνευτικής δύναμης⁶⁶.

Επίσης, η Ουκρανία αν και έγινε μέλος της ΚΑΚ από τότε που δημιουργήθηκε ο οργανισμός, αρνήθηκε να λάβει μέρος στο συλλογικό σύστημα ασφαλείας της, δεν επικύρωσε τον Καταστατικό Χάρτη της, καθώς και δεν έγινε πλήρες μέλος στην Οικονομική Ένωση της ΚΑΚ⁶⁷. Απεναντίας, το 1997 υπήρξε συνιδρυτής -μαζί με το Αζερμπαϊτζάν, τη Γεωργία και τη Μολδαβία- του Οργανισμού για τη Δημοκρατία και την Οικονομική Ανάπτυξη (*Organization for Democracy and Economic Development, GUAM: Georgia, Ukraine, Azerbaijan, Moldova*)⁶⁸. Από τη ίδρυσή του αυτός ο οργανισμός θεωρήθηκε ως ένας τρόπος αντιμετώπισης της ρωσικής επιρροής στην περιοχή, ακόμη και ως μέρος μιας στρατηγικής που υποστηριζόταν από τις ΗΠΑ⁶⁹.

Στην περίπτωση της Ουκρανία, η ένταξή της στο NATO αγγίζει το ευαίσθητο θέμα της εθνικής ταυτότητας. Ενώ περίπου το 20% του πληθυσμού βλέπει τη Ρωσία

Neighbourhood Policy. Country Report: Ukraine, Brussels: Commission Of The European Communities 2004

⁶⁴ Bertil Nygren, *The Rebuilding of Greater Russia. Putin's foreign policy towards the CIS countries*, Oxon: Routledge 2008, σελ.50

⁶⁵ North Atlantic Treaty Organization (NATO), "Signatures of Partnership for Peace Framework Document", Partnership for Peace, 25 July 2011, ανακτήθηκε 26 Αυγούστου 2011 από <http://www.nato.int/pfp/sig-cntr.htm>

⁶⁶ Espinas, ό.π., σελ.54. Η Ουκρανία ήταν η πρώτη μεταξύ των κρατών της ΚΑΚ που συνέστησε ανεξάρτητες ένοπλες δυνάμεις, ως ένα απαραίτητο χαρακτηριστικό της κρατικής υπόστασης. Από το 1991, η Ουκρανία επεδίωξε την ανεξαρτησία της αρκετά δραστήρια από τη Ρωσία, θεωρώντας ότι η κυριότερη απειλή θα προερχόταν από μια «αυτοκρατορική ρεβανσιστική Ρωσία». Arkadi Moshes, "Conflict and Co-operation in Russo-Ukrainian Relations", in B. Coppieters, A. Zverev and D. Trenin (eds) *Commonwealth And Independence In Post-Soviet Eurasia*. London: Frank Cass Publishers 1998, σελ.129-130

⁶⁷ Moshes, ό.π., σελ.131

⁶⁸ "Axis of Evil Shaping Against Moscow", *Kommersant*, 3 March 2005, ανακτήθηκε 26 Αυγούστου 2011 από <http://www.kommersant.com/page.asp?id=-5141>. Επίσης, το Ουζμπεκιστάν είχε γίνει μέλος της GU(U)AM το 1999, αλλά τελικά αποσύρθηκε το 2005.

⁶⁹ Ο.π.

ως ιστορικό καταπιεστή, από την άλλη, περισσότερο από το μισό του πληθυσμού τη θεωρούν ως μέρος μιας εκτεταμένης οικογένειας, την οποία το NATO θα χωρίσει⁷⁰. Οι περισσότεροι Ουκρανοί θέλουν να είναι μέρος της Ευρώπης, αλλά δε θέλουν να χωρίσουν συναισθηματικά από τη Ρωσία, η οποία ευνοεί τον μακρύ και επίπονο δρόμο προς την ΕΕ, παρά του NATO. Όπως αναφέρει ο Trenin: «αυτός ο δρόμος αποτελεί τον τρόπο όπου θα κρατήσει την Ουκρανία ενιαία και ελεύθερη»⁷¹.

Όσον αφορά τη Γεωργία, η ίδια έγινε μέλος στο πρόγραμμα Συνεργασία για την Ειρήνη το Μάρτιο του 1994, ενώ στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στην Πράγα το 2002, δήλωσε ότι φιλοδοξούσε στην ενδεχόμενη ένταξή της στον οργανισμό, ζητώντας να εντείνει τις σχέσεις της με το NATO μέσω του Ατομικού Σχεδίου Δράσης της Σύμπραξης (*Individual Partnership Action Plan, IPAP*)⁷², ώστε να αυξήσει τη διαλειτουργικότητα και την ικανότητα των στρατιωτικών της δυνάμεων⁷³.

Ήδη η Γεωργία είχε αρχίσει να στέλνει στρατεύματα για να βοηθήσει τις δυνάμεις του NATO στο Κόσσοβο το 1999 και άρχισε από το 2001 να φιλοξενεί πολυεθνικές στρατιωτικές εκπαιδευτικές ασκήσεις στο πλαίσιο του προγράμματος Συνεργασία για την Ειρήνη⁷⁴. Επίσης, το 2004 έστειλε στρατό για να συνδράμει τη Διεθνή Δύναμη Συνδρομής για Ασφάλεια (*International Security Assistance Force, ISAF*) στο Αφγανιστάν⁷⁵.

Το γεγονός ότι οι μετα-επαναστατικές κυβερνήσεις του Κιέβου και της Τιφλίδας επεδίωξαν την ένταξή τους στο NATO, τροφοδοτεί τους ρωσικούς φόβους ότι οι

⁷⁰ Dmitri Trenin, *Thinking Strategically About Russia*, Policy Brief, Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace 2008, σελ.6. Εκτός, εάν υπάρξει απρόκλητη ρωσική επιθετικότητα, αυτό το ποσοστό δε φαίνεται να μεταβληθεί.

⁷¹ Ο.π.

⁷² Το Σεπτέμβριο του 2008 ιδρύθηκε η Επιτροπή NATO-Γεωργίας (*NATO-Georgia Commission, NGC*) για να χρησιμεύσει ως ένα φόρουμ τόσο για πολιτικές διαβουλεύσεις όσο και για πρακτική συνεργασία, ώστε να βοηθήσει τη Γεωργία να επιτύχει το στόχο της ένταξής της στο NATO. Ακόμη, το Δεκέμβριο του 2008, οι Υπουργοί Εξωτερικών των μελών του NATO αποφάσισαν να ενισχύσουν περαιτέρω την Επιτροπή NATO-Γεωργίας, μέσω της ανάπτυξης ενός Ετήσιου Εθνικού Προγράμματος (*Annual National Programme, ANP*),-βασικοί τομείς συνεργασίας περιλαμβάνουν μεταρρυθμίσεις στον πολιτικό-στρατιωτικό τομέα καθώς και στον τομέα της ασφάλειας- καθώς και της εγκαθίδρυσης ενός Γραφείου Συνδέσμου του NATO (*NATO Liaison Office*) στην Τιφλίδα. Το Ετήσιο Εθνικό Πρόγραμμα, το πρώτο εκ των οποίων ολοκληρώθηκε την άνοιξη του 2009, αντικατέστησε το Ατομικό Σχέδιο Δράσης της Σύμπραξης, το οποίο καθοδήγησε τη συνεργασία NATO-Γεωργίας από το 2004. North Atlantic Treaty Organization (NATO), “NATO-Georgia Commission”, 10 February 2011, ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2011 από http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52131.htm

⁷³ Jim Nichol, *Georgia [Republic] and NATO Enlargement: Issues and Implications*, CRS Report for Congress, Order Code RS22829, Washington D.C.: Library of Congress, Congressional Research Service, 7 March 2008, σελ.1

⁷⁴ Ο.π.

⁷⁵ International Security Assistance Force (ISAF), Afghanistan, “Troop numbers and contributions”, 7 September 2004, ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2011 από <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/georgia/index.php>

ΗΠΑ είναι προσηλωμένες να υπονομεύσουν τη δική της ζώνη ασφαλείας στην ΚΑΚ, δεδομένου μάλιστα ότι η Ουάσινγκτον έχει εκφράσει ειδική υποστήριξη στις παραπάνω φιλοδοξίες. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι το πολιτικό πλαίσιο για τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ είναι αρκετά διαφορετικό από εκείνο που υπήρχε κατά τη διάρκεια του πρώτου (1999) και δεύτερου γύρου (2004) διεύρυνσης της συμμαχίας.

Η Ρωσία είχε αποδεχτεί τη διεύρυνση της Ατλαντικής Συμμαχίας προς Ανατολάς παρά τις αρχικές της αντιρρήσεις, διότι τότε ήταν αδύναμη και κατά συνέπεια δεν ήταν σε θέση να αντιπαραταχθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες. Όμως, η σημερινή Ρωσία είναι ισχυρότερη και εμφανίζεται αποφασισμένη να μην επιτρέψει την περαιτέρω αύξηση της αμερικανικής επιρροής στην περιφέρειά της⁷⁶.

Επιπρόσθετα, όπως ο F. Stephen Larrabee είχε τονίσει, η διεύρυνση του ΝΑΤΟ στην Κεντρική Ευρώπη ήταν σε μεγάλο βαθμό ένα αμερικανικο-γερμανικό σχέδιο⁷⁷. Πράγματι, η Γερμανία πήρε το προβάδισμα για τη διαμόρφωση μιας ευρωπαϊκής συναίνεσης για την εν λόγω διεύρυνση στην Κεντρική Ευρώπη. Σήμερα όμως, δεν υπάρχει κάποια μεγάλη ευρωπαϊκή δύναμη έτοιμη και πρόθυμη να διαδραματίσει το ρόλο που έπαιξε η Γερμανία στον αρχικό γύρο της διεύρυνσης (και λιγότερο από όλα τα κράτη η Γερμανία, η οποία πια αποτελεί το κράτος που αντιτίθεται δυναμικά στην επέκταση του ΝΑΤΟ στο μετα-σοβιετικό χώρο).

Η αποτυχία της Ουκρανίας και της Γεωργίας να λάβουν το Ενταξιακό Σχέδιο Δράσης, ΕΣΔ (*Membership Action Plan, MAP*) το 2008, ακόμα και αν διέθεταν τη θερμή υποστήριξη της κυβέρνησης Bush, φανερώνει το γεγονός ότι πολλά κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ δεν ήταν πρόθυμα να βρεθούν σε αντιπαράθεση με τη Ρωσία στη γειτονιά της.

6.2.2 «Έγχρωμες Επαναστάσεις»

Οι «Έγχρωμες Επαναστάσεις» είναι ένας όρος που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τα σχετικά κινήματα που εμφανίστηκαν σε διάφορα κράτη της ΚΑΚ (και των Βαλκανίων). Συγκεκριμένα, στην πρωτεύουσα της Γεωργίας (2003) και της

⁷⁶ «Η Ρωσία διατηρεί αρνητική στάση προς την επέκταση του ΝΑΤΟ», είναι διατυπωμένο ξεκάθαρα μέσα στο έγγραφο με τίτλο *Ιδέα της Εξωτερικής Πολιτικής (Foreign Policy Concept)* της Ρωσίας. Federation of American Scientists (FAS), “The Foreign Policy Concept of The Russian Federation”, 28 June 2000, ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2011 από <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>

⁷⁷ F. Stephen Larrabee (2010), “Russia, Ukraine, and Central Europe: The Return of Geopolitics”, *Journal of International Affairs*, 63(2):33-52, σελ.49

Ουκρανίας (2004) αντίστοιχα, έλαβαν χώρα μαζικές διαδηλώσεις στους δρόμους λόγω των αμφισβητούμενων εκλογικών αποτελεσμάτων, με αιτήματα τις δίκαιες εκλογές, που τελικά οδήγησαν στην παραίτηση ή την ανατροπή των ηγετών που θεωρούνταν αυταρχικοί και διεφθαρμένοι.

Η «Επανάσταση των Ρόδων» στη Γεωργία, οδήγησε στην ανατροπή του Eduard Shevardnadze και στην αντικατάστασή του από τον Mikhail Saakashvili⁷⁸, μετά από το νέο γύρο εκλογών που διεξήχθησαν τον Μάρτιο του 2004⁷⁹. Ο Saakashvili αν και χρησιμοποίησε την αποτυχία του Shevardnadze, (δηλαδή την επανένωση της Γεωργίας και την απόσυρση των ρωσικών δυνάμεων) ως επιχείρημα της ανικανότητας του, αυτό που συντέλεσε για την ανατροπή του Shevardnadze, ήταν η πρωτοφανής ενδημική διαφθορά της διακυβέρνησης του⁸⁰. Το φοιτητικό κίνημα Kmara («Αρκετά») πρωταγωνίστησε στις διαδηλώσεις του Νοεμβρίου του 2003, το οποίο χρηματοδοτήθηκε από τα ιδρύματα και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) του George Soros⁸¹. Η «Πορτοκαλί Επανάσταση» (“*Orange Revolution*”) που ακολούθησε το 2004, λέγεται ότι ήταν εμπνευσμένη μερικώς από την «Επανάσταση των Ρόδων»⁸².

Ακολούθως, η «Πορτοκαλί Επανάσταση» ήταν μια σειρά από διαμαρτυρίες και πολιτικά γεγονότα που συνέβηκαν στο Κίεβο, από τα τέλη Νοεμβρίου του 2004 ως τον Ιανουάριο του 2005, όπου κατά τη διάρκεια των αποτελεσμάτων του δεύτερου γύρου των προεδρικών εκλογών, η αντιπολίτευση του Viktor Yushchenko κατήγγειλε νοθεία και κάλεσε το λαό σε ειρηνευτικές διαδηλώσεις. Μετά από την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της χώρας υπέρ του αιτήματος της αντιπολίτευσης να επαναληφθεί ο δεύτερος γύρος, διεξάγονται εκλογές στις 26 Δεκεμβρίου 2004, όπου ο Yushchenko σημείωσε μεγάλη νίκη έναντι του Viktor Yanukovich.

⁷⁸ Ο Σαλαπασίδης αναφέρει σχετικά: «Η επιχείρηση εκείνη οδήγησε στην πτώση του Shevardnadze, προφανώς, επειδή ο υπερατλαντικός παράγων έκρινε ότι ο παρωχημένος (σοβιετικής πολιτικής καταγωγής) αυτός πολιτικός ότι είχε να δώσει το έδωσε, προς την κατεύθυνση της πολιτικοψυχολογικής προετοιμασίας της Γεωργίας για την πρόσδεση στο αμερικανικό άρμα – και, άρα, είχε επέλθει, πλέον, η ώρα να αντικατασταθεί από έναν προδήλως «μοντέρνο» και «αμερικανικού look» πολιτικό, ο οποίος, χωρίς καν τις σημειολογικές δουλειές του σοβιετικού παρελθόντος, θα ανελάμβανε να οδηγήσει την χώρα ευθέως στο NATO». Γεώργιος Σαλαπασίδης (2005), “Γεωστρατηγικές και Αμυντικοπολιτικές παράμετροι της κρίσεως στην Αμπχαζία”, *Γεωστρατηγική*, 7:69-89, σελ.85-86

⁷⁹ “How the Rose revolution happened”, *BBC*, 10 May 2005, ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4532539.stm>

⁸⁰ Θεόδωρος Τσακίρης (2005), “Επαναστατική Δημοκρατία και Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών”, *Γεωστρατηγική*, 8:115-152, σελ.122

⁸¹ Ο.π., σελ.121

⁸² Valerie Bunce and Sharon Wolchik (2006), “International Diffusion and Postcommunist Electoral Revolutions”, *Communist and Postcommunist Studies*, 39(3):283-204, σελ.293

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι είχε επικρατήσει μια λαθεμένη αντίληψη στο διεθνή τύπο ως προς την απόλυτη ταύτιση των αντιπολιτευόμενων, ως φιλο-αμερικανικού στην περίπτωση του Yushchenko⁸³ και φιλο-ρωσικού στην περίπτωση του Yanukovich⁸⁴. Το μόνο κοινό σημείο των δύο πολιτικών κινημάτων αφορούσε την ενίσχυση, πάλι μέσω του ιδρύματος Soros, καθώς και από μια σειρά δυτικών κυβερνήσεων και μη κυβερνητικών φορέων⁸⁵, του φοιτητικού κινήματος Pora («Ήρθε η ώρα»), που πρωταγωνίστησε στην ανατροπή του καθεστώτος Kuchma.

Μέχρι το τέλος του 2004, η «Πορτοκαλί Επανάσταση» που έλαβε χώρα στο Κίεβο, βρήκε τη Ρωσία και τις ΗΠΑ σε αντίθετες πλευρές στον αγώνα για την «ψυχή» του σημαντικότερου κράτους στην ΚΑΚ, μετά τη Ρωσία⁸⁶. Τώρα πια η πόλωση μεταξύ των «στρατηγικών εταίρων» είχε μεγαλώσει.

Από την οπτική της Ρωσίας, η αμερικανική υποστήριξη στον Viktor Yushchenko, δεν ήταν μόνο για την προώθηση της δημοκρατίας, αλλά επίσης για την υπονόμηση της ρωσικής επιρροής στην Ουκρανία⁸⁷, η οποία έχει σημαντικούς πολιτιστικούς δεσμούς μαζί της, καθώς και μια μεγάλη ρωσική μειονότητα στο εσωτερικό της. Η προσέγγιση της κυβέρνησης Bush, τόσο η πίεση που άσκησε για την ένταξη της Ουκρανίας στο NATO, όσο και η οικονομική υποστήριξη προς τις ΜΚΟ, που βοηθούσαν δραστήρια το πολιτικό κόμμα του Yushchenko, πυροδότησαν τις ανησυχίες της Μόσχας για μια νέα πολιτική ανάσχεσης (*neocontainment policy*) από

⁸³ Χαρακτηριστικά ο Τσακίρης σημειώνει: «Είναι αξιοσημείωτο πάντως ότι κανένα από τα ανωτέρω σημεία δεν φαίνεται να ταυτίζεται με τις διπλωματικές επιλογές του νεοεκλεγέντος Προέδρου Yushchenko, παρά την απεικόνιση του από πολλαπλά κέντρα «ενημέρωσης» ως ακραιφνός φιλο-δυτικού υποψηφίου. Άλλωστε κατόπιν δικής του πρωτοβουλίας αποφασίστηκε η απόσυρση των 1640 ουκρανών στρατιωτών από το Ιράκ στις αρχές Δεκεμβρίου του 2004. Μετεκλογικά, ο Πρόεδρος Yushchenko, είχε ήδη καταστήσει σαφές ότι η ένταξη της χώρας του στο το NATO δεν αποτελεί προτεραιότητα της κυβέρνησης του». Τσακίρης (2004), ό.π., σελ.101

⁸⁴ Τσακίρης (2005), ό.π., σελ.129. Η εμπλοκή της Ρωσίας στις εκλογές ήταν πιο άμεση και σε μεγάλο βαθμό υπέρ του πρωθυπουργού Yanukovich. Ο ίδιος ο Putin τάχθηκε δύο φορές ανοικτά υπέρ του Yanukovich σε ισάριθμες επισκέψεις του στην Ουκρανία, τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια των εκλογών.

⁸⁵ Ian Traynor, "US campaign behind the turmoil in Kiev", *Guardian*, 26 November 2004, ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/world/2004/nov/26/ukraine.usa>. Σύμφωνα με το άρθρο της *Guardian*, μεταξύ άλλων που χρηματοδότησαν και εκπαιδύσαν τους ακτιβιστές στην Ουκρανία, συμπεριλαμβάνονται το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, η Υπηρεσία Διεθνούς Ανάπτυξης των ΗΠΑ (*USAID*), το Εθνικό Δημοκρατικό Ινστιτούτο Διεθνών Υποθέσεων, το Διεθνές Ρεπουμπλικανικό Ινστιτούτο, η ΜΚΟ Οίκος Ελευθερίας (*Freedom House*) που εδρεύει στην Ουάσινγκτον, καθώς και το Ινστιτούτο Ανοιχτής Κοινωνίας (*Open Society Institute*) του George Soros.

⁸⁶ Mankoff, ό.π., σελ.118

⁸⁷ Dimitri K. Simes (2007), "Losing Russia. The Costs of Renewed Confrontation", *Foreign Affairs*, 86(6):36-52, σελ.44

τη μεριά των ΗΠΑ⁸⁸. Η ανατροπή λοιπόν, των αυταρχικών κυβερνήσεων στη Γεωργία και στην Ουκρανία από φιλοδυτικές δυνάμεις, αναβίωσε τους ρωσικούς φόβους τόσο για στρατηγική περικύκλωση όσο και για εσωτερική αστάθεια⁸⁹.

Ακόμη, όπως προαναφέρθηκε νωρίτερα, ο Brzezinski είχε σημειώσει ότι χωρίς την Ουκρανία, η Ρωσία παύει να είναι μια ευρασιατική αυτοκρατορία. Εάν, ωστόσο μπορούσε να αποκαταστήσει τον έλεγχο επί της Ουκρανίας με τα 45 εκατομμύρια κατοίκους, την πλούσια γεωργική βάση και την πρόσβαση στη Μαύρη Θάλασσα, η Ρωσία αυτομάτως θα ανακτούσε την πιθανότητα να καταστεί ένα ισχυρό αυτοκρατορικό κράτος⁹⁰. Ως εκ τούτου, από την οπτική της Μόσχας, το ξέσπασμα της «Πορτοκαλί Επανάστασης» στην Ουκρανία, συνιστούσε σοβαρότερη απειλή για τα ρωσικά συμφέροντα από την «Επανάσταση των Ρόδων» στη Γεωργία⁹¹

⁸⁸ Simes, ό.π. Επίσης, ο Simes είχε επισημάνει ότι «λίγοι υψηλόβαθμοι υπάλληλοι στην κυβέρνηση Bush ή μέλη του Κογκρέσου εξέτασαν τις συνέπειες πρόκλησης της Ρωσίας σε μια περιοχή τόσο κεντρική για τα εθνικά της συμφέροντα, όσο και συναισθηματικά φορτισμένη».

⁸⁹ Mankoff (2009), ό.π., σελ.123. Ακόμη και σεβαστοί πολιτικοί κύκλοι στη Μόσχα είχαν κατά καιρούς αποδώσει τις εν λόγω «έγχρωμες επαναστάσεις» σε μηχανορραφίες υπό την ηγεσία των ΗΠΑ, ενώ οι πιο εξτρεμιστές πολιτικοί είχαν εκφράσει την ανησυχία ότι τα γεγονότα στην Τιφλίδα και στο Κίεβο δεν ήταν παρά μια πρόβα για τα σχέδια των ΗΠΑ να εγκαταστήσουν ένα φιλο-αμερικανικό καθεστώς στην ίδια τη Μόσχα.

⁹⁰ Larrabee, ό.π., σελ.38

⁹¹ Ο.π. Επίσης, ο Τσακίρης αναφέρει: «Πέραν αυτού ούτε το μέγεθος των διχαστικών αντισυσπειρώσεων που προκάλεσε η εκλογική ρήξη, ούτε η εθνολογική σύσταση του ουκρανικού κράτους, ούτε το επίπεδο της πολυποικίλης εξάρτησης του από τη Ρωσία, μπορεί να συγκριθεί με το γεωπολιτικό περιβάλλον της γεωργιανής περίπτωσης». Τσακίρης (2005), ό.π., σελ.129-130

6.3 Αντιπυραυλική Άμυνα και Έλεγχος Εξοπλισμών

Ένας τομέας κοινού ενδιαφέροντος στις διμερείς σχέσεις ΗΠΑ-Ρωσίας είναι ο έλεγχος των πυρηνικών εξοπλισμών. Δεδομένου ότι οι ΗΠΑ και η Ρωσία είναι τα δύο κράτη με τα μεγαλύτερα αποθέματα πυρηνικών κεφαλών⁹², έχουν από καιρό συνεργαστεί για τη μείωση και την μη εξάπλωση των πυρηνικών όπλων σε άλλες χώρες. Η διασπορά των πυρηνικών όπλων και της τεχνολογίας αυτής, γίνεται αντιληπτή και από τα δύο κράτη, ως αντίθετη προς τα συμφέροντά τους.

Στις 24 Μαΐου του 2002, οι πρόεδροι Bush και Putin υπέγραψαν στη Μόσχα τη Συνθήκη Μείωσης των Στρατηγικών Επιθετικών Όπλων (*Strategic Offensive Reductions Treaty, SORT*), γνωστή και ως Συνθήκη της Μόσχας (*Treaty of Moscow*)⁹³, η οποία καλούσε το κάθε μέρος να μειώσει και να περιορίσει τις πυρηνικές κεφαλές, έτσι ώστε μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2012⁹⁴ ο συνολικός αριθμός των πυρηνικών κεφαλών να μην υπερβαίνει τις 1.700-2.200 για κάθε μέρος.

Ωστόσο, ένα θέμα που εμφανίστηκε και εξακολουθεί να αποτελεί σημείο διαφωνίας είναι το πρόγραμμα της Εθνικής Πυραυλικής Άμυνας των ΗΠΑ (*National Missile Defense, NMD*)⁹⁵. Η Ρωσία ήταν αντίθετη στην ανάπτυξη της αντιπυραυλικής άμυνας

⁹² Αν και έχουν περάσει είκοσι χρόνια από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και παρότι έχει σημειωθεί πρόοδος στις προσπάθειες μείωσης των πυρηνικών όπλων ΗΠΑ και Ρωσίας, τα αποθέματα των πυρηνικών κεφαλών στον κόσμο παραμένουν σε πολύ υψηλό επίπεδο, περισσότερα από 20.500. Από αυτά τα αποθέματα, περίπου 4.800 πυρηνικές κεφαλές θεωρούνται επιχειρησιακές, εκ των οποίων σχεδόν 2.000 πυρηνικές κεφαλές των ΗΠΑ και της Ρωσίας, βρίσκονται σε υψηλή επιφυλακή, έτοιμες για χρήση σε σύντομο χρονικό διάστημα. Federation of American Scientists (FAS), “Status of World Nuclear Forces”, 7 June 2011, ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2011 από <http://www.fas.org/programs/ssp/nukes/nuclearweapons/nukestatus.html>

⁹³ Η συνθήκη τέθηκε σε ισχύ τον Ιούνιο του 2003. Arms Control Association (ACA), “Text of the Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Strategic Offensive Reductions”, 24 May 2002, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://www.armscontrol.org/documents/sort>. Αρχικά, ο Πρόεδρος Bush επέμενε ότι καμιά επίσημη συνθήκη δε χρειαζόταν, κάτι που η ρωσική ηγεσία αμφισβητούσε. Έτσι, επεδίωξε να βρεθεί σε στενή συνεργασία με τους Αμερικανούς αξιωματούχους της κυβέρνησης, έως ότου η κυβέρνηση των ΗΠΑ δέχτηκε να υπογράψει την προαναφερθείσα συνθήκη. Mary Buckley, “Russian Foreign Policy and Its Critics”, in Richard Fawn (ed) *Realignments in Russian Foreign Policy*, London: Frank Cass Publishers 2003, σελ.33

⁹⁴ Σύμφωνα με τη νέα Συνθήκη Μείωσης Στρατηγικών Όπλων (*New Strategic Arms Reduction Treaty, New Start*) που υπογράφηκε από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ Barack Obama και τον Ρώσο Πρόεδρο Dmitry Medvedev τον Απρίλιο του 2010 και τέθηκε σε ισχύ το Φλεβάρη του 2011, (διαδέχτηκε τη συμφωνία START του 1991, που έληξε το 2009), οι ΗΠΑ και η Ρωσία θα περιορίσουν τον αριθμό των επιχειρησιακών πυρηνικών κεφαλών σε 1.550, 30% λιγότερες σε σχέση με τη Συνθήκη της Μόσχας του 2002. “Q&A: New Strategic Arms Reduction Treaty (Start)”, *BBC*, 23 December 2010, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-12066494> και “New Start treaty: Obama signs US-Russia nuclear papers”, *BBC*, 2 February 2011, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-12348780>

⁹⁵ Σκοπός του προγράμματος της Εθνικής Πυραυλικής Άμυνας των ΗΠΑ είναι να αναπτύξει ένα αμυντικό σύστημα προστασίας για τη χώρα, το οποίο θα έχει την ικανότητα να εντοπίζει και να

των ΗΠΑ για πολλούς λόγους. Αρχικά, οι Ρώσοι διατύπωσαν τον ισχυρισμό ότι η αντιπυραυλική άμυνα ερχόταν σε αντίθεση με τη Συνθήκη για τον Περιορισμό των Αντιβαλλιστικών Συστημάτων (*Treaty On The Limitation Of Anti-Ballistic Missile Systems*) ή Συνθήκη ABM (*Anti-Ballistic Missile Treaty, ABMT*) που υπογράφηκε το 1972⁹⁶, καθώς και ότι θα διακινδύνευε να συμβεί μια νέα κούρσα εξοπλισμών (*arms race*)⁹⁷.

Όμως, το Δεκέμβριο του 2001 ο Πρόεδρος Bush είχε κοινοποιήσει στη Ρωσία ότι προτίθεται να αποχωρήσει από τη Συνθήκη ABM, αρχίζοντας ένα χρονοδιάγραμμα έξι μηνών για την απόσυρση, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για τη δημιουργία ενός αντιπυραυλικού αμυντικού συστήματος⁹⁸. Ο Bush είχε αναφέρει ότι η εν λόγω συνθήκη είχε υπογραφεί από τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση σε μια πολύ διαφορετική χρονική στιγμή, καθώς και ότι ένας από τους υπογράφοντες δεν υπήρχε πλέον, δηλώνοντας χαρακτηριστικά: «έχω καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η Συνθήκη ABM εμποδίζει την ικανότητα της κυβέρνησής μας να αναπτύξει τρόπους για την προστασία του λαού μας από μελλοντικές τρομοκρατικές ή από «κράτη-παρίες» (*“rogue states”*) πυραυλικές επιθέσεις»⁹⁹.

Σε απάντηση της ανακοίνωσης του Λευκού Οίκου, ο Putin χαρακτήρισε «λάθος»¹⁰⁰ την απόφαση του Αμερικανού Προέδρου να εγκαταλείψει τη συνθήκη, τονίζοντας

καταστρέφει τους εισερχόμενους βαλλιστικούς πυραύλους. “Q&A: US missile defence”, *BBC*, 23 February 2007, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/696028.stm>

⁹⁶ Η Συνθήκη υπεγράφη στη Μόσχα στις 26 Μαΐου του 1972 από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ Richard Nixon και τον Γενικό Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης Leonid Brezhnev. Βασική επιδίωξη της Συνθήκης για τον Περιορισμό των Αντιβαλλιστικών Συστημάτων υπήρξε ο περιορισμός του ανταγωνισμού των εξοπλισμών στα αντιβαλλιστικά συστήματα, με βάση όχι μόνο στη γη (*land based weapons*) αλλά και στο διάστημα (*space based weapons*). Η εν λόγω συνθήκη όριζε ότι οι δύο πλευρές δεν μπορούν να διαθέτουν παραπάνω από 100 εκτοξευτήρες έκαστη και ότι μπορούν να αναπτύξουν μόνον δύο συστήματα, ένα για την προστασία της πρωτεύουσας και ένα για την προστασία μέρους των διηπειρωτικών βαλλιστικών πυραύλων (*Intercontinental Ballistic Missile, ICBM*). Αργότερα με το Πρωτόκολλο του 1974, οι δύο πλευρές αποφάσισαν να περιορίσουν σε ένα το σύστημα προστασίας. U.S. Department of State, “Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Limitation Of Anti-Ballistic Missile Systems”, 26 May 1972, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abm/abm2.html>

⁹⁷ “Moscow summit targets NMD”, *CNN*, 2 July 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από http://articles.cnn.com/2001-07-02/world/chirac.putin.0900_1_smart-sanctions-missile-defence-system-anti-ballistic-missile-treaty?_s=PM:WORLD

⁹⁸ “U.S. quits ABM treaty”, *CNN*, 13 December 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από http://articles.cnn.com/2001-12-13/politics/rec.bush.abm_1_abm-treaty-rogue-state-missile-attacks-anti-ballistic-missile-treaty?_s=PM:ALLPOLITICS

⁹⁹ Ο.π.

¹⁰⁰ “Putin: U.S. ABM move 'a mistake'”, *CNN*, 13 December 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από http://articles.cnn.com/2001-12-13/world/russia.abm_1_cornerstone-of-world-security-missile-defence-new-security-framework?_s=PM:WORLD

ωστόσο ότι δε θα βλάψει τα συμφέροντα της εθνικής ασφάλειας της Ρωσίας¹⁰¹. Τελικά, οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσισαν να προχωρήσουν με το πρόγραμμα της Εθνικής Πυραυλικής Άμυνας και αποσύρθηκαν μονομερώς από την προαναφερθείσα συνθήκη στις 13 Ιουνίου του 2002¹⁰². Αν και ο Ρώσος Πρόεδρος ήταν αντίθετος στην απόσυρση των ΗΠΑ από τη Συνθήκη ABM¹⁰³, δεν αντέδρασε παίρνοντας κάποιου είδους μέτρα, καθώς η Ρωσία βρισκόταν σε μια περίοδο ανοικοδόμησης και μετασχηματισμού, και ο Putin δεν είχε την απαραίτητη εξουσία και επιρροή για να τις αποτρέψει.

Επίσης, όπως ο Bobo Lo υποστηρίζει, ο Putin γνώριζε ότι τα συμφέροντα της χώρας του απαιτούν έναν πολύ στενό διάλογο με τις ΗΠΑ, καθώς και την αποφυγή περιττών αντιπαράθεσεων¹⁰⁴. Ωστόσο, αυτή η αποχώρηση των ΗΠΑ, καθώς και το ενδιαφέρον τους για το σύστημα της αντιπυραυλικής ασπίδας κατέστη απειλή για την πολιτική του ελέγχου των εξοπλισμών (*arms control*) που ήθελε να ακολουθήσει ο Putin¹⁰⁵.

¹⁰¹ Ο Putin είχε δηλώσει σχετικά: «αυτό το βήμα δεν αποτελούσε έκπληξη για εμάς, ωστόσο θεωρούμε ότι είναι λάθος». Επίσης, επανέλαβε για ακόμη μια φορά ότι η Συνθήκη αποτελεί τον «ακρογωνιαίο λίθο» (“cornerstone”) της παγκόσμιας ασφάλειας, καθώς και ότι: «το υφιστάμενο επίπεδο των διμερών σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ, δε θα πρέπει απλώς να διατηρηθεί, αλλά και να δημιουργηθεί ένα νέο πλαίσιο στρατηγικής σχέσης». “US welcomes Putin’s missile pledge”, *BBC*, 14 December 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1710249.stm> και “Putin: U.S. ABM move ‘a mistake””, ό.π.

¹⁰² “America withdraws from AMB treaty”, *BBC*, 13 December 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1707812.stm> και Wade Boese, “U.S. Withdraws From ABM Treaty; Global Response Muted”, *Arms Control Today*, July/August 2002, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από http://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/abmjul_aug02

¹⁰³ Τον Απρίλιο του 2000, η Δούμα (Κάτω Βουλή) ενέκρινε τη Συνθήκη Μείωσης των Στρατηγικών Όπλων II (*Strategic Arms Reduction Treaty, START II*), που υπογράφηκε μεταξύ του George H. W. Bush του Πρεσβύτερου και του Boris Yeltsin τον Ιανουάριο του 2003, υπό την προϋπόθεση ότι οι ΗΠΑ θα συμμορφωνόντουσαν πλήρως με τις διατάξεις της Συνθήκης για τον Περιορισμό των Αντιβαλλιστικών Συστημάτων. Russian Senior Review Group, *Evolving Russian Perspectives on Missile Defense: The Emerging Accommodation*, Fairfax, VA: National Institute for Public Policy 2002, σελ.ιν. Στις 14 Ιουνίου του 2002, η Ρωσία αποσύρθηκε από τη Συνθήκη START II, ως απάντηση στην απόσυρση των ΗΠΑ από τη Συνθήκη ABM. Amy Wolf, *National Missile Defence: Russia’s Reaction*, CRS Report for Congress, Order Code RL30967, Washington D.C.: Library of Congress, Congressional Research Service, 14 June 2002, σελ.22

¹⁰⁴ Bob Lo, “The Securitization of Russian Foreign Policy under Putin”, in Gabriel Gorodetsky (ed) *Russia Between East And West. Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century*, Oxon: Frank Cass Publishers 2003, σελ.24

¹⁰⁵ Όταν ο Putin ανέλαβε την εξουσία το 2000, «κληρονόμησε» τεράστια προβλήματα σε κάθε τομέα της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Ειδικά, τα στρατιωτικά θέματα παρουσίαζαν ιδιαίτερα προβλήματα για μια κυβέρνηση που αναζητούσε να διεκδικήσει το ρόλο της «μεγάλης δύναμης» στον κόσμο. Ο Putin λοιπόν προσπαθούσε να ενισχύσει τη στρατιωτική ισχύ της Ρωσίας, ώστε να μη βρεθεί η χώρα του σε μια στρατιωτική και τεχνολογική κατάσταση, όπου η υπεροχή των ΗΠΑ θα είναι μη αναστρέψιμη. Αυτό που θεωρούσε σημαντικό για να την επίτευξη των παραπάνω στόχων του ήταν ο έλεγχος των εξοπλισμών, μέσω μιας σχέσης «ισότητας» (*parity*) με τις ΗΠΑ στα πυρηνικά όπλα. Russian Senior Review Group, ό.π., σελ.ιν

Επιπρόσθετα, μια ακόμη αιτία για την οποία η Ρωσία ήταν αντίθετη στην αμερικανική αντιπυραυλική άμυνα, προερχόταν από τον αντίκτυπο που θα είχε ένα τέτοιο είδους σύστημα στη ρωσική πυρηνική αποτροπή¹⁰⁶. Η Ρωσία έχει επίγνωση της οικονομικής, τεχνολογικής και επιστημονικής καθυστέρησης που την κρατά πίσω από τις ΗΠΑ¹⁰⁷. Και ενώ έχει ακόμα μεγάλες δυνατότητες στον τομέα της τεχνολογίας των όπλων, θα ήταν ανέφικτο για την ίδια τη Μόσχα να αναπτύξει τη δική της αντιπυραυλική ασπίδα, λόγω του μεγάλου κόστους που αυτό συνεπάγεται¹⁰⁸.

Κατά συνέπεια λοιπόν, η απόφαση του Bush να τοποθετήσει μέρη του αντιπυραυλικού συστήματος στην Πολωνία (10 αναχαιτιστές-δηλαδή βλήματα) και στην Τσεχική Δημοκρατία (σταθμό ραντάρ) το 2007¹⁰⁹, προκάλεσε την έντονη αντίρρηση της Ρωσίας¹¹⁰ και αντιφατικές αντιδράσεις στα κράτη-μέλη του NATO και στην ΕΕ. Παρά τις διαβεβαιώσεις της αμερικανικής πλευράς ότι η συγκεκριμένη κίνηση σκοπεύει στην αποτροπή επίθεσης από «κράτη-παρίες», όπως η Νότια Κορέα και το Ιράν¹¹¹, το ζήτημα αυτό αποτελεί σημαντικό σημείο τριβής μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ. Η Μόσχα είχε δηλώσει ότι το προαναφερθέν σύστημα θα μπορούσε να απειλήσει τη δική της άμυνα, επισημαίνοντας ότι μπορεί να είναι μικρό τώρα, αλλά

¹⁰⁶ Η Μόσχα βλέπει την ανάπτυξη της αμερικανικής αντιπυραυλικής άμυνας ως επιζήμια για τη μακροπρόθεσμη ικανότητα της Ρωσίας να αντιμετωπίσει το πρώτο χτύπημα (*first strike*) των ΗΠΑ ενάντια στα ρωσικά στρατηγικά όπλα. Ariel Cohen, *Dangerous Trajectories: Obama's Approach to Arms Control Misreads Russian Nuclear Strategy*, Backgrounder No. 2338, Washington, DC: The Heritage Foundation, November 2009, σελ.9

¹⁰⁷ Η Ρωσία δυσκολεύεται όλο και περισσότερο να αποτρέψει τις ΗΠΑ τόσο στο συμβατικό όσο και στο πυρηνικό τομέα. Το κυρίαρχο μοτίβο της αμυντικής πολιτικής των ΗΠΑ, το οποίο αρθρώθηκε, σε κάποιο βαθμό από τον Πρόεδρο Clinton, αλλά πιο έντονα από την κυβέρνηση Bush, ήταν η άρνηση των ΗΠΑ να αποδεχτούν οποιοδήποτε είδους αποτροπής κατά των δυνατοτήτων τους για παγκόσμιο χτύπημα. Stephen J. Blank, *Russia And Arms Control: Are There Opportunities For The Obama Administration?*, Carlisle, PA: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute (SSI), March 2009, σελ.112

¹⁰⁸ Vladimir Votapek, "Russia and the United States", in Janusz Bugajski (ed) *Toward an Understanding of Russia. New European Perspectives*, New York: Council on Foreign Relations 2002, σελ.192

¹⁰⁹ "Q&A:US missile defence", *BBC*, 20 September 2009, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6720153.stm>

¹¹⁰ Η κίνηση του Bush να τοποθετήσει μέρη της αντιπυραυλικής άμυνας σε χώρες της πρώην Σοβιετικής Ενώσεως προκάλεσε σφοδρές αντιδράσεις εκ μέρους της Ρωσίας. Ο Putin είχε δηλώσει σχετικά: «οι σύμμαχοί μας γεμίζουν την Ανατολική Ευρώπη με νέα όπλα», συμπληρώνοντας «Τι πρέπει να κάνουμε για αυτό; Δε μπορούμε απλώς να τα παρατηρούμε όλα αυτά. Κατά τη γνώμη μας, δεν είναι τίποτα διαφορετικό από 'υπαγόρευση' ("diktat"), τίποτα διαφορετικό από τον ιμπεριαλισμό». Σε συνέντευξη στο *CNN*, η τότε Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Condoleezza Rice, είχε αναφέρει ότι οι φόβοι της Μόσχας ήταν «γελοίοι» ("ludicrous"), καθώς και ότι το σύστημα αυτό δε στοχεύει στην απόκτηση στρατηγικού πλεονεκτήματος έναντι της Ρωσίας. Ο Ρώσος Υπουργός Εξωτερικών απάντησε στις σχετικές δηλώσεις της Rice, ότι: «δεν υπάρχει τίποτα γελοίο σε αυτό. Η κόρρα εξοπλισμών αρχίζει και πάλι». "Friction intensifies between U.S. and Russia", *CNN*, 31 May 2007, ανακτήθηκε 22 Αυγούστου 2011 από http://articles.cnn.com/2007-05-31/world/russia.tensions_1_anti-ballistic-missile-treaty-united-states-and-russia-missile-defense?_s=PM:WORLD

¹¹¹ "Moscow summit targets NMD", ό.π.

θα μπορούσε αργότερα να επεκταθεί¹¹². Επίσης, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να κατασκοπεύσει τη Ρωσία.

Ως απάντηση στην πρόθεση του Αμερικανού Προέδρου για το συγκεκριμένο σύστημα, ο Putin τον Ιούνιο του 2007, απείλησε να στοχεύσει την Ευρώπη με βαλλιστικούς πυραύλους ή πυραύλους Κρουζ, στην περίπτωση που το προτεινόμενο σύστημα προχωρήσει¹¹³. Εκτός βέβαια από τις απειλές να στοχεύσει πυραύλους στην Ευρώπη, η ρωσική πλευρά πρότεινε στις ΗΠΑ, στη Σύνοδο Κορυφής της Ομάδα των 8 (G-8) στη Γερμανία, να προσφέρει το σταθμό ραντάρ έγκαιρης προειδοποίησης στη Gabala, στο Αζερμπαϊτζάν¹¹⁴. Ο Λευκός Οίκος απέρριψε αργότερα την πρόταση, χαρακτηρίζοντάς την ανεπαρκή. Μόνο όταν έγινε Πρόεδρος των ΗΠΑ ο Barack Obama, ακυρώθηκε το σχέδιο τοποθέτησης στοιχείων του αντιπυραυλικού συστήματος στην Πολωνία και στην Τσεχία¹¹⁵.

Βέβαια, όπως αναφέρουν ειδικοί αναλυτές η τοποθέτηση τμημάτων της αμερικανικής αντιπυραυλικής άμυνας στις δυο παραπάνω χώρες της πρώην

¹¹² Όπως δήλωσε αργότερα ο τωρινός Πρόεδρος της Ρωσίας Dmitry Medvedev «δε θα γίνουμε υστερικοί για αυτό, αλλά θα σκεφτούμε τα αντίποινα». “Q&A:US missile defence”, ό.π.

¹¹³ “Nato condemns Putin missile vow”, BBC, 4 June 2007, ανακτήθηκε 22 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6719507.stm>. Επίσης, η Δούμα ψήφισε ομόφωνα το πάγωμα της συμμετοχής της Ρωσίας στη Συνθήκη για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη (*Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, CFE*) τον Νοέμβριο του 2007. “Εκτός Συνθήκης για Συμβατικά Όπλα η Ρωσία”, ΕΘΝΟΣ, 7 Νοεμβρίου 2007, ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2011 από <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22769&subid=2&pubid=143832>

¹¹⁴ P. Wintour, M. Tempest and M. Oliver, “Putin suggests new missile defence site”, *Guardian*, 7 June 2007, ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/politics/2007/jun/07/foreignpolicy.uk1>

¹¹⁵ Οι Ρώσοι είχαν καταστήσει σαφές ότι θα υπήρχε μικρή πιθανότητα «επανέναρξης» (“resetting”) των ρωσο-αμερικανικών σχέσεων, εφόσον οι ΗΠΑ δεν ήταν πρόθυμοι να αποσύρουν τα σχέδια της αντιπυραυλικής άμυνας στην Πολωνία και στην Τσεχική Δημοκρατία. Robin Niblett, “Analysis: Barack Obama’s decision on missile shield shows he is sticking to the diplomatic path”, *The Telegraph*, 18 September 2009, ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2011 από <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/6206570/Analysis-BarackObamasdecision-on-missile-shield-shows-he-is-sticking-to-the-diplomatic-path.html>. Κατόπιν συμφωνίας με την Ουάσινγκτον, ο Γενικός Γραμματέας του NATO Anders Fogh Rasmussen πρότεινε τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού συστήματος αντιπυραυλικής άμυνας από κοινού με τη Ρωσία. Η Μόσχα εξέφρασε ενδιαφέρον για αυτήν την πρωτοβουλία και στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στη Λισαβόνα τον Νοέμβριο του 2010, ο Πρόεδρος Medvedev χαιρέτισε την «εποικοδομητική ατμόσφαιρα» των συνομιλιών, προσθέτοντας ότι: «έχουμε φιλόδοξα σχέδια, θα δουλέψουμε προς όλες τις κατευθύνσεις, συμπεριλαμβανομένου της ευρωπαϊκής αντιπυραυλικής άμυνας». Παρόλα αυτά, ένα σχεδόν χρόνο αργότερα ο Γενικός Γραμματέας του NATO περιέγραψε το από κοινού NATO-Ρωσίας αντιπυραυλικό σύστημα ως μη βιώσιμο. Συγκεκριμένα είπε: «Το NATO δε μπορεί να αναθέσει σε μη-μέλη τις υποχρεώσεις της συλλογικής άμυνας που δεσμεύουν τα μέλη του. Και το σύστημα αντιπυραυλικής ασπίδας του NATO θα αποτελέσει μέρος ενός τέτοιου πλαισίου συλλογικής άμυνας. Υποθέτουμε ότι η Ρωσία δεν είναι έτοιμη να εκχωρήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα για οποιοδήποτε από τα δυο». “Russia ‘to work with Nato on missile defence shield’”, BBC, 20 November 2010, ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2011 από <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11803931> και Fyodor Lukyanov, “Uncertain World: Epilogue on joint missile defence”, *RIANOVOSTI*, 9 June 2011, ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2011 από <http://en.rian.ru/columnists/20110609/164527191.html>

Σοβιετικής Ένωσης δε συνιστούσε πραγματική απειλή για τη Ρωσία¹¹⁶. Εάν η αντιπυραυλική ασπίδα είχε τεθεί σε λειτουργία¹¹⁷, δε θα μπορούσε να επηρεάσει την αποτελεσματικότητα του ευμεγέθους πυρηνικού οπλοστασίου της Ρωσίας. Οι λόγοι για τους οποίους η ρωσική ηγεσία αντιδρούσε, εδράζονται στην αμερικανική στρατηγική λανθάνουσας περικύκλωσης της Μόσχας. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ έσπευσαν να πληρώσουν το γεωπολιτικό κενό που άφησε η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, με στόχο την ανεξάρτηση του συνόλου σχεδόν των κρατών και δορυφόρων από την επιρροή της Μόσχας, ώστε να εδραιώσουν την παρουσία τους και να αποτρέψουν την ανάδυση κάποιας ανταγωνιστικής δύναμης στην Ευρασία.

Ακόμη, χρησιμοποιώντας σκληρή ρητορική εναντίον της αντιπυραυλικής ασπίδας, ο Πρόεδρος Putin θα μπορούσε πιθανώς να επιχειρήσει να κερδίσει ορισμένες συμφωνίες, είτε οικονομικές είτε τεχνολογικές, ή ακόμη να διαπραγματευτεί έναν τρόπο πρόσβασης στην αμερικανική αγορά εξοπλισμών¹¹⁸.

¹¹⁶ Θάνος Ντόκος (2007), “Ο “Άξονας του Κακού”. Η Απειλή Από Τις Ανερχόμενες Πυραυλικές Δυνάμεις”, *Διπλωματία*, Τεύχος 43, ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2011 από <http://diplomatia.gr/index.php?view=article&id=1746>

¹¹⁷ Υπάρχει η άποψη από πολλούς επιστημονικούς φορείς, ότι το Πεντάγωνο δεν έχει ακόμη αποδείξει ότι το σύστημα μπορεί να λειτουργήσει σε πραγματικές συνθήκες, καθώς υποστηρίζουν ότι θα μπορούσε εύκολα να παρακαμφθεί από τους δυνητικούς εισβολείς. “Q&A:US missile defence”, ό.π.

¹¹⁸ Votapek, ό.π., σελ.192

6.4 Ενεργειακά Ζητήματα

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ενώσεως στα τέλη της δεκαετίας του 1990, δημιουργήθηκε ένα κενό εξουσίας στα κράτη της Υπερκαυκασίας¹¹⁹ και της Κεντρικής Ασίας¹²⁰, το οποίο σε συνδυασμό με τις ενεργειακές πηγές που κατέχουν, αύξησε έναν έντονο πολιτικό και οικονομικό ανταγωνισμό για τον έλεγχο πάνω σε αυτές τις πηγές μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν εναλλακτικές πηγές ενέργειας, με σκοπό να μετριάσουν την ενεργειακή τους εξάρτηση από την ασταθή περιοχή της Μέσης Ανατολής. Αυτές οι ενεργειακές πηγές, και συγκεκριμένα τα κοιτάσματα του πετρελαίου και του φυσικού αερίου στην Κεντρική Ασία, έχουν γίνει το μήλον της έριδος, εγκαινιάζοντας ένα νέο κεφάλαιο στο «Μεγάλο Παιχνίδι» (*Great Game*)¹²¹ για τον έλεγχο της Ευρασίας.

Το «Νέο Μεγάλο Παιχνίδι»¹²² με επίκεντρο ανταγωνισμού την πλούσια σε ενεργειακούς πόρους περιοχή της Κεντρικής Ασίας και της Κασπίας Θάλασσας¹²³, έρχεται να επαληθεύσει το αξίωμα του Halford Mackinder (ένας από τους σπουδαιότερους γεωπολιτικούς στοχαστές), σύμφωνα με το οποίο¹²⁴: «*Όποιος ελέγχει την Ανατολική Ευρώπη κυριαρχεί στην Καρδιά της Γης. Όποιος ελέγχει την Καρδιά της Γης κυριαρχεί στην Παγκόσμια Νήσο. Όποιος ελέγχει την Παγκόσμια Νήσο κυριαρχεί στον κόσμο*».

Την αντίληψη αυτή συμμερίστηκε ο πρώην σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ Zbigniew Brzezinski, ο οποίος στο βιβλίο του η *Μεγάλη Σκακιέρα*, κατέγραψε μια λεπτομερέστερη γεωστρατηγική για τις ΗΠΑ, επισημαίνοντας ότι «*η Ευρασία είναι η σκακιέρα πάνω στην οποία συνεχίζεται να παίζεται ο αγώνας για την παγκόσμια*

¹¹⁹ Η Υπερκαυκασία αφορά μόνο τις τρεις ανεξάρτητες δημοκρατίες της Αρμενίας, της Γεωργίας και του Αζερμπαϊτζάν. Ο Νότιος Καύκασος καλείται και Υπερκαυκασία.

¹²⁰ Η Κεντρική Ασία περιλαμβάνει τις πέντε ανεξάρτητες δημοκρατίες που προέκυψαν από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης: το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Τατζικιστάν και το Τουρκμενιστάν.

¹²¹ Ο Rudyard Kipling χρησιμοποίησε τη φράση «Μεγάλο Παιχνίδι» για να περιγράψει τον ανταγωνισμό μεταξύ της Ρωσικής και Βρετανικής Αυτοκρατορίας για την κυριαρχία στην Κεντρική Ασία, που θα τους εξασφάλιζε τον έλεγχο των εμπορικών διαδρομών προς την Ινδία το 19^ο αιώνα.

¹²² «The New Great Game in Asia», *New York Times*, 2 January 1996, ανακτήθηκε 10 Αυγούστου 2011 από <http://www.nytimes.com/1996/01/02/opinion/the-new-great-game-in-asia.html>

¹²³ Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, τα αποθέματα πετρελαίου της Κασπίας θάλασσας μπορεί να είναι ποσοτικά κατώτερα των αποθεμάτων του Περσικού Κόλπου, θεωρούνται όμως εξαιρετικής ποιότητας και ικανά να αποτελέσουν σημαντική εναλλακτική πηγή ενέργειας στον 21^ο αιώνα.

¹²⁴ Χάλφορντ Τζ. Μάκιντερ, *Δημοκρατικά Ιδεώδη και Πραγματικότητα & άλλες τρεις εισηγήσεις*, μετφρ: Αθηνά Μπαλοπούλου, Αθήνα: Παπαζήση 2006

πρωτοκαθεδρία»¹²⁵. Όπως επισημαίνει ο Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος «ο έλεγχος της ευρασιατικής μάζας που συγκεντρώνει τα 2/3 του πληθυσμού της γης και των πλουτοπαραγωγικών της πόρων αποτελεί πάγιο γεωπολιτικό στόχο των ΗΠΑ, για την επίτευξη του οποίου ενεπλάκησαν σε δυο παγκόσμιους πολέμους και σε έναν πενηκονταετή Ψυχρό Πόλεμο»¹²⁶.

Οι ΗΠΑ είναι ο μεγαλύτερος καταναλωτής ενέργειας στον κόσμο και η εξασφάλιση της πρόσβασής της στις παγκόσμιες προμήθειες των ενεργειακών πόρων αποτελεί ζωτικό εθνικό συμφέρον (*vital national interest*)¹²⁷. Μολονότι οι ΗΠΑ δεν εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις ευρασιατικές πηγές υδρογονανθράκων, ο ρόλος της Ευρασίας στην παγκόσμια αγορά ενέργειας αυξάνεται ολοένα και περισσότερο.

Η στρατηγική της Ουάσινγκτον για την αξιοποίηση των ενεργειακών πόρων των σημαντικών παραγωγικών περιοχών στη λεκάνη της Κασπίας (*Caspian basin*) και στη Δυτική Σιβηρία, από καιρό παρεμποδίζεται εξαιτίας της συνεχιζόμενης αβεβαιότητας του πολιτικού και οικονομικού ρόλου της Ρωσίας, δηλαδή, αν η ίδια η Ρωσία μπορεί να γίνει ένας αξιόπιστος προμηθευτής ενέργειας¹²⁸, ή εάν θα χρησιμοποιήσει τους πόρους της για να εκβιάσει και να εκφοβίσει τα κράτη-πελάτες της¹²⁹.

Από τη μια πλευρά, οι ΗΠΑ ήταν πρόθυμοι να εξασφαλίσουν συμβόλαια με τις ρωσικές εταιρίες, καθώς και να προωθήσουν τη συμμετοχή των αμερικανικών εταιριών στο ρωσικό ενεργειακό τομέα (συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος να επενδύσουν άμεσα στη Gazprom). Από την άλλη όμως, οι Ηνωμένες Πολιτείες προωθούσαν συνεχώς την κατασκευή αγωγών από την Κασπία και την Κεντρική

¹²⁵ Zbigniew Brzezinski, *Η Μεγάλη Σκακιέρα. Η Αμερικανική Υπεροχή και οι Γεωστρατηγικές της Επιταγές*, μετφρ: Ελένη Αστερίου, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη 1998, σελ.65. Επίσης, ο Brzezinski αναφέρει ότι «η Ευρασία διατηρεί τη γεωπολιτική σπουδαιότητά της, διότι όχι μόνο βρίσκονται στη δυτική περιφέρειά της-στην Ευρώπη-πολλές παγκόσμιες πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις, αλλά και η ανατολική περιφέρειά της, η Ασία, έγινε τελευταία ζωτικό κέντρο οικονομικής ανάπτυξης και ανερχόμενης πολιτικής επιρροής». Ό.π., σελ.18

¹²⁶ Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος και Παναγιώτης Ήφαιστος, *Ευρωπαϊτικές Σχέσεις*, Δ' έκδοση, Αθήνα: Ποιότητα 2007, σελ.157

¹²⁷ R. Craig Nation & Dmitri Trenin, *Russian Security Strategy under Putin: U.S. and Russian Perspectives*, Carlisle, PA: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute (SSI), November 2007, σελ.8

¹²⁸ Η επιθυμία να προβληθεί η χώρα ως ένας σταθερός προμηθευτής ενέργειας κυριάρχησε έως το 2004, ενώ αργότερα η πολιτική του οικονομικού εξαναγκασμού, συνδέθηκε με την άνοδο της χώρας σε όλα τα επίπεδα, καθώς και με την επίδειξη των δυνατοτήτων της Μόσχας.

¹²⁹ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy. The Return of Great Power Politics*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc (2009a), σελ.126

Ασία, που θα παρέκαμπταν τη ρωσική επικράτεια. Έτσι λοιπόν, ο ενεργειακός τομέας¹³⁰ εμφανίζεται ως ένα ακόμη πεδίο αντιπαράθεσης των δύο δυνάμεων.

Ειδικά οι προσδοκίες για την ανακάλυψη μεγάλων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην περιοχή της Κασπίας Θάλασσας αύξησαν ακόμη περισσότερο το ενδιαφέρον για την περιοχή και όξυναν τον ανταγωνισμό Ηνωμένων Πολιτειών και Ρωσίας¹³¹. Η απόκτηση πρόσβασης στις διεθνείς αγορές υδρογονανθράκων προϋπέθετε την δημιουργία δικτύου αγωγών, είτε μέσω της Ρωσίας, είτε μέσω της Υπερκαυκασίας και της Τουρκίας. Καθώς η διοχέτευση των υδρογονανθράκων μέσω ρωσικού εδάφους θα παρείχε μείζον συγκριτικό πλεονέκτημα στην Ρωσία για την προώθηση του πολιτικού και οικονομικού ρόλου της, οι ΗΠΑ προώθησαν την κατασκευή αγωγών μέσω Αζερμπαϊτζάν, Γεωργίας και Τουρκίας για την μεταφορά τόσο αργού πετρελαίου, όσο και φυσικού αερίου¹³².

Η εξασφάλιση λοιπόν της πρόσβασης στις ενεργειακές πηγές της Κασπίας¹³³ είχε γίνει ένας σημαντικός στρατηγικός σκοπός των ΗΠΑ¹³⁴, επιδιώκοντας παράλληλα τη μείωση του παραδοσιακού ρόλου της Ρωσίας στην περιοχή. Ο έλεγχος αυτών των

¹³⁰ Η ενέργεια δεν αντιμετωπίζεται απλά ως ένα ακόμα παγκόσμιο εμπορεύσιμο αγαθό, αλλά ως συστατικό της ασφάλειας ενός κράτους. Αυτό έχει να κάνει τόσο με τον κρίσιμο ρόλο που η ενέργεια παίζει στις σύγχρονες αναπτυσσόμενες (αλλά και αναπτυσσόμενες) οικονομίες, όσο και με το γεγονός ότι η Δύση είναι ελλειμματική σε ενεργειακούς πόρους και, κατά συνέπεια, είναι αναγκασμένη να εισάγει ενέργεια από ασταθείς, και συχνά, εχθρικές περιοχές του πλανήτη. Όπως αναφέρει ο καθηγητής Παναγιώτης Γκλαβίνης, «η ενέργεια δεν είναι ένα κοινό αγαθό, σαν τα αγροτικά ή τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, για να υποταχθεί εύκολα σε κοινούς διεθνείς κανόνες δικαίου, με τους οποίους θα συμμορφώνονταν το ίδιο εύκολα οι τρεις κατηγορίες των ενδιαφερομένων κρατών εν προκειμένω, ήτοι τα παράγωγα κράτη (*producing countries*), τα κράτη διαμετακόμισης (*transit countries*) και τα κράτη κατανάλωσης (*consuming countries*). Τα κρίσιμα ζητήματα που θέτει η παραγωγή της ενέργειας, η διαμετακόμισή της και η διάθεσή της στις διεθνείς αγορές δεν είναι ούτε νομικά ούτε στενά οικονομικά. Είναι ένα από τα σημαντικότερα γεωπολιτικά ζητήματα, που συνδέονται με τη διατήρηση της ενημερίας των μεγάλων οικονομιών και καταναλωτικών κοινωνιών των αναπτυσσόμενων χωρών, οι οποίες δεν αυτοτροφοδοτούνται επαρκώς σε ενέργεια, ενώ παράγουν, εμπορεύονται και καταναλώνουν το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου πλούτου. Γι' αυτό η δράση των μεγάλων δυνάμεων στον τομέα αυτό, δεν υποτάσσεται σε κανόνες δικαίου αλλά στους νόμους της ισχύος». Παναγιώτης Γκλαβίνης, «Η ασφάλεια της ενεργειακής τροφοδοσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Ευρωπαϊκή Πρόκληση*, Φεβρουάριος 2006, ανακτήθηκε 10 Αυγούστου 2011 από <http://www.proeuro.gr/articles.php?artid=1265&lang=1&catpid=1&fdid=18&fdpage=2>

¹³¹ Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης, *Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ασφάλεια & Αγωγοί Φυσικού Αερίου στη Ν.Α. Ευρώπη: Ένα Νέο Πεδίο Ελληνοτουρκικής Συνεργασίας*, [ΕΛΙΑΜΕΠ Policy Paper No.12] (Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, (ΕΛΙΑΜΕΠ), 2008), σελ.44-45

¹³² Ο.π., σελ.45

¹³³ Το θέμα του νομικού καθεστώτος της Κασπίας (αν αποτελεί λίμνη ή κλειστή θάλασσα) και του δικαιώματος εκμετάλλευσης των πηγών από τα παράκτια κράτη της περιοχής αποτελεί τροχοπέδη για την αξιοποίηση αυτών των ενεργειακών κοιτασμάτων. Αυτό συνέβη διότι, η διάδοχη κατάσταση μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ενώσεως έφερε ως αποτέλεσμα, τη δημιουργία πέντε κρατών στην Κασπία, από δυο που υπήρχαν πριν (τη Σοβιετική Ένωση και το Ιράν), με επακόλουθο τα κοιτάσματα να περιέλθουν στην κυριαρχία αυτών των νέων κρατών, χωρίς όμως να τερματιστούν οι αμφισβητήσεις μέχρι και σήμερα, για το σε ποιο κράτος ανήκουν πολλά από αυτά.

¹³⁴ Nation & Trenin, ό.π., σελ.10

ενεργειακών πόρων, έχει δυο σκέλη: το πρώτο αφορά τον έλεγχο της παραγωγής του πετρελαίου και του φυσικού αερίου και το δεύτερο, τον έλεγχο των αγωγών που θα μεταφέρουν το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο στις αγορές της Δύσης.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Stephen Blank, η αμερικανική ενεργειακή πολιτική στην περιοχή επεδίωκε¹³⁵:

- την ανάπτυξη πολλαπλών αγωγών ενέργειας, αποτρέποντας τη δημιουργία ρωσικών μονοπωλιακών καταστάσεων στην ενεργειακή αγορά (ο ίδιος αναφέρει ότι στην αγορά πετρελαίου οι ΗΠΑ τα κατάφεραν με σημαντική επιτυχία, ενώ αντιθέτως δεν υπήρξε η ίδια επιτυχία στον τομέα του φυσικού αερίου),
- την προστασία των συμφερόντων των αμερικανικών εταιριών,
- τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας και της κυριαρχίας των κρατών της Κεντρικής Ασίας, ενισχύοντας παράλληλα την πολιτική και οικονομική επιρροή των ΗΠΑ σε αυτές τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες,
- την απομόνωση του Ιράν¹³⁶ από τους ενεργειακούς πόρους της Κεντρικής Ασίας (με αγωγούς που παρέκαμπταν τη χώρα αυτή και με επιβολή κυρώσεων στα κράτη και στις εταιρείες που θα έκαναν εμπόριο μαζί του), καθώς και την ανάσχεση (*containment*) της περιφερειακής του επιρροής¹³⁷.

Από τη ρωσική οπτική, η ενέργεια αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην ανάπτυξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και του ευρύτερου πολιτικού και οικονομικού σχεδιασμού της. Η ενεργειακή διπλωματία της Ρωσίας αποσκοπεί στο να διευρύνει την επιρροή της στον κόσμο, και ειδικότερα στην Ευρώπη¹³⁸. Είναι δε σαφές, ότι η

¹³⁵ Stephen Blank, *U.S Interests in Central Asia and the Challenges to Them*, Carlisle, PA: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute (SSI), March 2007, σελ.4-5

¹³⁶ Οι σχέσεις ΗΠΑ-Ιράν ήταν ήδη στο ναδίρ από την εποχή της Ισλαμικής Επανάστασης του 1979, ενώ επιδεινώθηκαν ακόμη περισσότερο μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001. Παρά την αρχική συνεργασία των δύο κρατών στον πόλεμο στο Αφγανιστάν, η κυβέρνηση Bush συμπεριέλαβε το Ιράν στον «Άξονα του Κακού» το 2002. Παρότι, όπως υποστηρίζουν ειδικοί αναλυτές, η πιο σύντομη και οικονομική επιλογή διέλευσης των αγωγών του Κασπιανού πετρελαίου και φυσικού αερίου είναι μέσα από το Ιράν, οι ΗΠΑ είναι τελείως αντίθετοι με κάτι τέτοιο (όπως και η Τουρκία, διότι θα υποβαθμιστεί η γεωπολιτική «αξία» της).

¹³⁷ Nation & Trenin, ό.π., σελ.10

¹³⁸ Παναγιώτης Ρουμेलιώτης, *Προς Έναν Πολυπολικό Κόσμο*, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη 2009, σελ.117. Σύμφωνα με το συγγραφέα, τρεις είναι οι επιδιώξεις της ρωσικής ενεργειακής διπλωματίας: 1) η εξασφάλιση της πρόσβασής της στα αποθέματα φυσικού αερίου της Κεντρικής Ασίας, 2) η ασφάλεια των διόδων εξαγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου με την εκτροπή αγωγών προς χώρες που χαρακτηρίζονται πολιτικά φιλικές και 3) η ενίσχυση του ρόλου των ρωσικών εταιρειών πετρελαίου στη Δύση, κυρίως μέσω εξαγορών ή συμμετοχών σε εταιρείες παραγωγής και διακίνησης ενέργειας.

Ρωσία διαθέτει συγκροτημένη ενεργειακή στρατηγική¹³⁹. Το ενδιαφέρον αυτής της στρατηγικής εστιάζεται στον έλεγχο της παραγωγής, της μεταφοράς και των όρων εμπορίας και διακίνησης στις τελικές αγορές, μέσα από το σχεδιασμό νέων ενεργειακών δρόμων για τον εφοδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Κίνας, της Ινδίας και της Ιαπωνίας¹⁴⁰.

Το αποτέλεσμα ήταν η «μάχη των αγωγών» που εξακολουθεί να βρίσκεται σε εξέλιξη.

6.4.1 Η Πολιτική των Αγωγών

Το υπάρχον δίκτυο των ρωσικών αγωγών καθιστά τη Ρωσία σε σημαίνουσα θέση για τον έλεγχο των ενεργειακών δρόμων. Ακρογωνιαίος λίθος της ρωσικής πολιτικής είναι η διατήρηση της μονοπωλιακής της θέσης στη μεταφορά των ενεργειακών κοιτασμάτων¹⁴¹. Αντιθέτως, η αμερικανική πολιτική αντιτίθεται στη ρωσική μονοπώληση του ελέγχου των αγωγών και υποστηρίζει την πολιτική των «πολλαπλών αγωγών» (*policy of “multiple pipelines”*), η οποία θα συμβάλλει στο να περιοριστεί η ενεργειακή εξάρτηση των δυτικών κρατών από έναν προμηθευτή, εν προκειμένω τη Ρωσία¹⁴².

Η στρατηγική της Ουάσινγκτον επικεντρώνεται στη δημιουργία ενός ενεργειακού διαδρόμου ανατολής-δύσης, από την Κασπία στην Ευρώπη, που θα παρακάμπτει τη Ρωσία και το Ιράν.¹⁴³ Ο πετρελαιαγωγός Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν (*Baku-Tbilisi-Ceyhan*, BTC) και ο αγωγός φυσικού αερίου του Νοτίου Καυκάσου (*South Caucasus Pipeline*, SCP) ή αγωγός Μπακού-Τιφλίδα-Ερζερούμ (*Baku-Tbilisi-Erzurum*, BTE) αποτέλεσαν τους πυλώνες αυτής της προσπάθειας.

Η ολοκλήρωση του πετρελαιαγωγού Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν το 2006, αποτέλεσε μια μεγάλη πρόκληση για τη θέση της Ρωσίας στην περιοχή. Ο πετρελαιαγωγός αυτός ξεκινά από το λιμάνι του Μπακού (πρωτεύουσα του Αζερμπαϊτζάν), διασχίζει τη Γεωργία και καταλήγει στο τουρκικό λιμάνι Τσεϊχάν στη Μεσόγειο, μεταφέροντας

¹³⁹ Κωνσταντίνος Μανιατόπουλος, “Οι ενεργειακές σχέσεις Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ρωσίας”, *Ευρωπαϊκή Πρόκληση*, Μάρτιος 2007, ανακτήθηκε 10 Αυγούστου 2011 από <http://www.proeuro.gr/articles.php?artid=2005&lang=1&catpid=1&fdid=18&fdpage=1>

¹⁴⁰ Ο.π.

¹⁴¹ Ειρήνη Παπαδοπούλου (2007), “Το «Νέο Μεγάλο Παιχνίδι» της Μεταφοράς Ενέργειας και η Γεωπολιτική Σημασία της Περιοχής των Βαλκανίων στα Πλαίσια Αυτού”, *Γεωπολιτική*, 11:48-56, σελ.49

¹⁴² Ο.π.,σελ.50

¹⁴³ Jeffrey Mankoff, *Eurasian Energy Security*, Council Special Report No.43, New York: the Council on Foreign Relations, February (2009b), σελ.19

ακατέργαστο πετρέλαιο σε μια διαδρομή μήκους 1.760 χιλιομέτρων από τις πετρελαιοφόρες περιοχές της Κασπίας έως τη Μεσόγειο¹⁴⁴. Η χωρητικότητά του είναι ένα εκατομμύριο βαρέλια την ημέρα.

Παρά το πολύ υψηλό οικονομικό κόστος και την πολιτική αστάθεια της περιοχής, η κατασκευή των δυο αγωγών υποστηρίχθηκε για στρατηγικούς λόγους από τις ΗΠΑ, καθώς αποτελεί τη μερική εκπλήρωση της αμερικανικής πολιτικής για την εξασφάλιση της μεταφοράς του Κασπιανού πετρελαίου μέσω των πολλαπλών αγωγών¹⁴⁵.

Βέβαια, η σύγκρουση στη Γεωργία το 2008 έθεσε περαιτέρω ανησυχίες σχετικά με τον αγωγό Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν. Παρόλο που η σύγκρουση δε ζημίωσε τον αγωγό, η British Petroleum αναγκάστηκε να σταματήσει τη λειτουργία για πάνω από δυο βδομάδες, ως αποτέλεσμα του γενικευμένου χάους (συμπεριλαμβανομένου του ρωσικού βομβαρδισμού ενός βασικού σιδηροδρομικού άξονα από το Αζερμπαϊτζάν), καθώς και μιας έκρηξης κατά μήκος του τουρκικού τμήματος της γραμμής από τους Κούρδους αντάρτες¹⁴⁶. Ακόμη και όταν ο αγωγός ξαναλειτούργησε στο τέλος του Αυγούστου (2008), ο πόλεμος τροφοδότησε ανησυχίες για πιθανές μελλοντικές διακοπές.

Επιπλέον, οι ΗΠΑ προωθούν τον αγωγό φυσικού αερίου Ναμπούκο (Nabucco), ο οποίος θα ακολουθεί τη διαδρομή Τουρκία-Βουλγαρία-Ρουμανία-Ουγγαρία-Αυστρία και αν κατασκευαστεί αναμένεται να μεταφέρει 31 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα ετησίως στην ευρωπαϊκή αγορά¹⁴⁷. Όμως, προκειμένου να είναι βιώσιμος αυτός ο αγωγός θα πρέπει να προμηθεύεται φυσικό αέριο από το Τουρκμενιστάν και το Καζακστάν και να μεταφέρεται στην Τουρκία μέσω του Υπερκασπιανού αγωγού

¹⁴⁴ Ο αγωγός BTC αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την εδραίωση της Γεωργίας και του Αζερμπαϊτζάν προς την Ευρώπη. Η αμερικανική ενίσχυση προς τον αγωγό BTC είναι σαφώς το «πιο στρατηγικό σχέδιο» που οι ΗΠΑ έχουν υποστηρίξει εκτός του τομέα της ασφάλειας στο πρώην Σοβιετικό χώρο. S. E. Cornell, M. Tsereteli and V. Socor, "Geostrategic Implications of the Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline", in S. F. Starr & S. E. Cornell (eds) *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West*, Washington, D.C.: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program 2005, σελ.24&30

¹⁴⁵ Ο.π., σελ.32

¹⁴⁶ Mankoff (2009a),, ό.π., σελ.129

¹⁴⁷ Mankoff (2009b), ό.π., σελ.19 Ωστόσο, όπως ισχυρίζεται ο Mankoff, ακόμη και μετά την κρίση του Ιανουαρίου του 2009, ο αγωγός Ναμπούκο δε φαίνεται να υλοποιηθεί στο εγγύς μέλλον, διότι είναι υπερβολικά δαπανηρός, πολιτικά πολύπλοκος, και κυρίως δεν έχει καθοριστεί ακόμη η πηγή του αερίου που προορίζεται για προμήθεια. Ακόμη, ο ίδιος αναφέρει ότι ο πόλεμος στη Γεωργία τον Αύγουστο του 2008, άφησε την εντύπωση ότι η Δυτική επιρροή στην περιφέρεια της Ρωσίας εξακολουθεί να παραμένει αδύναμη, με αποτέλεσμα πολλοί από τους ηγέτες των κρατών της Κασπίας να μένουν απρόθυμοι να δεσμευτούν στο προαναφερθέν έργο.

φυσικού αερίου (*Trans-Caspian pipeline, TCP*). Από το Μπακού ο αγωγός αυτός θα ακολουθεί παράλληλη διαδρομή με τον πετρελαιαγωγό Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν¹⁴⁸.

Το κοινό πρόβλημα για τους αγωγούς αυτούς, οι οποίοι αποτελούν τα σημαντικότερα σχέδια εναλλακτικών οδών μεταφοράς, υφίσταται στη βιωσιμότητά τους, η οποία θα βρίσκεται υπό αμφισβήτηση για όσο διάστημα το Καζακστάν και το Τουρκμενιστάν, οι δυο πλουσιότερες ενεργειακά χώρες της Κασπίας, παραμένουν στο πλευρό της Ρωσίας¹⁴⁹.

Παρά τις προσπάθειες της Ρωσίας να εκτροχιάσει τον αγωγό BTC στη δεκαετία του 1990, η Μόσχα έχει αναπτύξει εκ των προτέρων δικά της σχέδια για να ανταγωνιστεί τον αγωγό Ναμπούκο, συγκεκριμένα τον αγωγό φυσικού αερίου “Νότιο Ρεύμα” (*South Stream*)¹⁵⁰. Η μεταφορική του ικανότητα προβλέπεται να είναι 30 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα ετησίως και θα έχει μήκος 900 χιλιόμετρα¹⁵¹. Ο εν λόγω αγωγός θα ξεκινά από το ρωσικό τερματικό σταθμό στο Νοβοροσίσκ (Novorossiysk), θα διασχίζει υποθαλάσσια τη Μαύρη Θάλασσα και θα καταλήγει στη Βουλγαρία, όπου θα χωρίζεται σε δυο κλάδους:¹⁵² ο βόρειος κλάδος θα διασχίζει τη Σερβία, την Ουγγαρία, τη Σλοβενία και θα καταλήγει στην Αυστρία και ο νότιος θα διέρχεται μέσω Ελλάδας στην Ιταλία¹⁵³.

Επιπρόσθετα, οι ΗΠΑ υποστηρίζουν τον διαβαλκανικό αγωγό πετρελαίου AMBO (Αλβανία, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Βουλγαρία). Ο εν λόγω αγωγός προβλέπεται να εφοδιάζεται στο βουλγαρικό λιμάνι Μπουργκάς (*Burgas*) με πετρέλαιο και από εκεί διασχίζοντας την ΠΓΔΜ, θα καταλήγει στο αλβανικό λιμάνι Vlore¹⁵⁴. Ο πετρελαιαγωγός AMBO φαίνεται να αποτελεί την

¹⁴⁸ Παπαδοπούλου, ό.π., σελ.50

¹⁴⁹ Ό.π., σελ.51

¹⁵⁰ Ο Mankoff αναφέρει ότι οι αγωγοί Ναμπούκο και South Stream είναι κατά κάποιο τρόπο ανταγωνιστικοί, δεδομένου ότι έχουν σχεδιαστεί για να παρέχουν ουσιαστικά το ίδιο φυσικό αέριο στην ίδια αγορά, αν και ορισμένοι αναλυτές τονίζουν τα δυο παραπάνω σχέδια θα μπορούσαν να αποδειχθούν συμπληρωματικά. Mankoff (2009b), ό.π. σελ.20

¹⁵¹ Παπαδοπούλου, ό.π., σελ.52. Στις 23 Ιουνίου 2007 υπεγράφη μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ της Gazprom και της ιταλικής ενέργειας Eni με σκοπό την κατασκευή του παραπάνω αγωγού.

¹⁵² Mankoff (2009b), ό.π.

¹⁵³ Η κατασκευή του αγωγού South Stream είναι πολύ δαπανηρή για τη δημιουργία του, λόγω του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το Κρεμλίνο για τη χρηματοδότησή του. Ο Γρηγοριάδης επισημαίνει ότι «παρά την απουσία εμπορικών εγγυήσεων, τις τεχνικές δυσκολίες κατασκευής ενός αγωγού 900 χιλιομέτρων σε βάθος μεγαλύτερο των 2000 μέτρων, καθώς και το δυσανάλογο προς το προσδοκώμενο όφελος κόστος, η Ρωσία φαινόταν διατεθειμένη να καταφέρει ένα σοβαρό πλήγμα εναντίον της εμπορικής βιωσιμότητας του αγωγού Ναμπούκο». Γρηγοριάδης, ό.π., σελ.57

¹⁵⁴ Παπαδοπούλου, ό.π., σελ.50

καλύτερη επιλογή για την Αμερική, διότι είναι σύντομος και κοστίζει λιγότερο σε σχέση με τους άλλους αγωγούς που προωθεί¹⁵⁵.

Ανταγωνιστής του παραπάνω αγωγού εμφανίζεται ο πετρελαιαγωγός Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης (*Burgas–Alexandroupoli*), ο οποίος υποστηρίζεται από τη Ρωσία. Ο αγωγός συνολικού μήκους 279 χιλιομέτρων και αρχικής μεταφορικής ικανότητας 35 εκατομμυρίων τόνων πετρελαίου ετησίως, θα μετέφερε ρωσικά και κασπιανά πετρέλαια από το βουλγαρικό λιμάνι του Μπουργκάς στη Μ.Θ. στο λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Ωστόσο, το 2010 η Βουλγαρία είχε ανακοινώσει ότι δε θα προχωρούσε στο εν λόγω σχέδιο λόγω περιβαλλοντικών ανησυχιών, αλλά το ζήτημα αυτό δεν έχει ακόμη αποσαφηνιστεί¹⁵⁶.

Επίσης, ένα άλλο σημαντικό σχέδιο της Ρωσίας είναι ο αγωγός φυσικού αερίου “Βόρειο Ρεύμα” (*Nord Stream*), που θα συνδέει τη Ρωσία, υποθαλάσσια μέσω της Βαλτικής, με τη Γερμανία. Ο αγωγός αυτός αποτελεί μια εναλλακτική διαδρομή για τη μεταφορά φυσικού αερίου από τη Ρωσία στην Ευρώπη, παρακάμπτοντας την Ουκρανία και τη Λευκορωσία¹⁵⁷. Ωστόσο, η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία δημιουργεί έντονες ανησυχίες.

6.4.2 Η Αυξανόμενη Εξάρτηση της Ευρώπης

Ο ιδιαίτερος τρόπος μεταφοράς του φυσικού αερίου κατεξοχήν μέσω επίγειων αγωγών¹⁵⁸ έχει περιορίσει την ευρωπαϊκή αγορά στην αγορά φυσικού αερίου από την Ρωσία¹⁵⁹, αυξάνοντας έτσι τη σημασία της χώρας αυτής για την ευρωπαϊκή αγορά

¹⁵⁵ Παπαδοπούλου, ό.π.

¹⁵⁶ Το Υπουργείο Περιβάλλοντος της Βουλγαρίας έδωσε νέα παράταση μέχρι τις 30 Σεπτεμβρίου του 2011 για την επανακατάθεση από την Trans-Balkan Pipeline της μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων για το παραπάνω έργο. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: “Bulgarian Govt Doesn't Pull the Plug on BA Oil Pipeline Yet”, *Journal of Turkish Weekly*, 13 July 2011, ανακτήθηκε 29 Αυγούστου 2011 από <http://www.turkishweekly.net/news/119021/bulgarian-govt-doesn-39-t-pull-the-plug-on-ba-oil-pipeline-yet.html> και “Burgas-Alexandroupolis pipeline may be suspended if Bulgaria makes no decision soon -Shmatko”, *RIANOVOSTI*, 9 June 2010, ανακτήθηκε 29 Αυγούστου 2011 από <http://en.rian.ru/business/20100609/159360367.html>

¹⁵⁷ Παπαδοπούλου, ό.π., σελ.53

¹⁵⁸ Η μεταφορά φυσικού αερίου σε υγροποιημένη μορφή (*Liquefied Natural Gas, LNG*) σε ειδικά τάνκερ αυξάνει το κόστος και τον κίνδυνο της μεταφοράς του, σε σχέση με την επίγεια μεταφορά μέσω αγωγών. Ενώ η τεχνολογία υγροποίησης του φυσικού αερίου έχει κάνει σημαντικά βήματα και έχει εξασφαλίσει αυξανόμενη ευελιξία στην αγορά φυσικού αερίου, ο συντριπτικά μεγαλύτερος όγκος φυσικού αερίου εξακολουθεί να διακινείται μέσω χερσαίων αγωγών.

¹⁵⁹ Η Ρωσία ελέγχει το δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου στη Λευκορωσία, μέσω του οποίου διοχετεύονται 45 δισεκατομμύρια κυβικοί τόνοι φυσικού αερίου στην Ευρώπη, δηλαδή το 25% των ετήσιων εξαγωγών προς την Ευρώπη. Ρουμελιώτης, ό.π.,σελ.118

φυσικού αερίου¹⁶⁰. Επιπρόσθετα, η γεωγραφική εγγύτητα και η ύπαρξη εκτεταμένου δικτύου αγωγών ήδη από τη σοβιετική περίοδο συνέβαλαν στην ανάδειξη της Ρωσίας ως του αδιαφιλονίκητου βασικού προμηθευτή φυσικού αερίου για την ευρωπαϊκή αγορά¹⁶¹. Η δημιουργουμένη εξάρτηση της ευρωπαϊκής οικονομίας από την Ρωσία ως δεσπόζοντα προμηθευτή φυσικού αερίου έχει θέσει μείζονα ζητήματα ενεργειακής ασφαλείας¹⁶².

Το πρόβλημα της ενεργειακής ασφαλείας συνιστά σήμερα ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που απασχολούν τους κύριους παγκόσμιους καταναλωτές των ενεργειακών πηγών¹⁶³. Για τη Ρωσία, η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας βασίζεται στην ασφάλεια της ζήτησης (*security of demand*), δηλαδή τη διασφάλιση των εσόδων και της ζήτησης (*revenue and demand*), ενώ σύμφωνα με τη Δύση, ενεργειακή ασφάλεια σημαίνει αδιάκοπη πρόσβαση στο πετρέλαιο και στο φυσικό αέριο, από πολλαπλές πηγές με τη χαμηλότερη δυνατή τιμή, (ουσιαστικά άφθονη και φτηνή ενέργεια), η λεγόμενη ασφάλεια εφοδιασμού (*security of supply*)¹⁶⁴.

Στον απόηχο της ουκρανικής κρίσης του φυσικού αερίου το 2006¹⁶⁵, η ΕΕ υποστήριξε τις εναλλακτικές οδούς διέλευσης των ενεργειακών πόρων της Κασπίας,

¹⁶⁰ Η ενέργεια είναι ένα πεδίο στο οποίο εύκολα μπορεί να αποδείξει κανείς την αλληλεξάρτηση μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ρωσίας. Η Ρωσία χρειάζεται την ευρωπαϊκή ζήτηση φυσικού αερίου τόσο, όσο η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται τη ρωσική προσφορά φυσικού αερίου.

¹⁶¹ Γρηγοριάδης, ό.π., σελ.7. Ωστόσο, για να επιτύχει η Ρωσία την ενεργειακή της ανάπτυξη, εξακολουθεί να χρειάζεται τη συμμετοχή ξένων επενδύσεων και τεχνολογίας στην ενεργειακή της βιομηχανία.

¹⁶² Ουδείς αμφιβάλει πως η εξάρτηση από οπουδήποτε και αν προέρχεται δεν είναι επιθυμητή. Είναι προφανές ότι η αυξανόμενη εξάρτηση της ΕΕ όσον αφορά τον εφοδιασμό της από μη δημοκρατικές και ασταθείς περιοχές και χώρες, στις οποίες συχνά δεν γίνονται σεβαστά τα ανθρώπινα και τα κοινωνικά δικαιώματα, καθώς και η εξάρτησή της από τη Ρωσία για την τροφοδοσία της, ιδίως σε φυσικό αέριο, προξενεί μεγάλη ανησυχία και ενδέχεται, μακροπρόθεσμα, να δημιουργήσει πολυάριθμα προβλήματα στα κράτη μέλη, αλλά και κυρίως να αποτελέσει απειλή για τη συνολική ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ), *Ενεργειακός εφοδιασμός: τι είδους πολιτική γειτονίας έχουμε ανάγκη για να διασφαλίσουμε την ασφάλεια του εφοδιασμού της ΕΕ;*, (Διερευνητική Γνωμοδότηση κατόπιν αιτήσεως της Συγγραφικής Προεδρίας) Βρυξέλλες: Μάιος 2011, (2011/C 132/04), σελ.7, ανακτήθηκε 11 Αυγούστου 2011 από <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:132:0015:01:EL:HTML>

¹⁶³ Ιωάννης Θ. Μάζης (2005), “Το πρόβλημα της διακίνησης πετρελαίου στα στενά της Μαύρης Θάλασσας και οι προοπτικές του έργου «Μπουργκάς- Αλεξανδρούπολη»”, *Γεωστρατηγική*, 7:117-132, σελ.117

¹⁶⁴ Clifford Gaddy et al, *The Russian Federation*, The Brookings Foreign Policy Studies, Energy Security Series Report, Washington, DC: The Brookings Institution 2006, σελ.28-29. Η ενεργειακή ασφάλεια συνιστά μια ευρύτερη έννοια, και η αντίληψή της αλλάζει ανάλογα με τη θέση της υπό εξέτασης οντότητας.

¹⁶⁵ Η κρίση αυτή συνοδεύθηκε από τη διακοπή παροχής ρωσικού φυσικού αερίου προς την Ουκρανία, επηρεάζοντας επακόλουθα την παροχή φυσικού αερίου προς την ευρωπαϊκή αγορά. Η ένταση αυτή προκλήθηκε από τη διαφωνία σχετικά με την τιμή του πωλούμενου ρωσικού φυσικού αερίου. Η ευρωπαϊκή ενεργειακή εξάρτηση από την Ρωσία έγινε απολύτως αντιληπτή, όπως και η ανάγκη

με σκοπό να μειώσει την εξάρτησή της από τη Ρωσία¹⁶⁶. Το ζήτημα της εξασφάλισης επαρκών ποσοτήτων φυσικού αερίου για τις αυξανόμενες ευρωπαϊκές ενεργειακές ανάγκες και της μείωσης της ενεργειακής εξαρτήσεως από την Ρωσία οδήγησε στην υποστήριξη σχεδίων κατασκευής αγωγών φυσικού αερίου οι οποίοι θα προμήθευαν την ευρωπαϊκή αγορά με φυσικό αέριο μη ρωσικής προελεύσεως¹⁶⁷. Βέβαια, μολονότι η κάλυψη των αυξανόμενων ευρωπαϊκών ενεργειακών αναγκών από τη Ρωσία μπορεί να μην είναι επιθυμητή, ή ακόμη και εφικτή¹⁶⁸ (δεδομένου της αμφισβητούμενης ικανότητας της Ρωσίας να παράσχει πρόσθετες ποσότητες φυσικού αερίου¹⁶⁹), η Ρωσία θα παραμείνει ένας από τους κυρίους προμηθευτές της ευρωπαϊκής αγοράς φυσικού αερίου¹⁷⁰.

Το όλο ενεργειακό παίγνιο γίνεται πολύπλοκο και οδηγεί σε νέους ανταγωνισμούς, για την παραγωγή και τη διακίνηση του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, μεταξύ των ισχυρότερων μονάδων του διεθνούς συστήματος στα πλαίσια του ευρύτερου γεωπολιτικού τους ανταγωνισμού¹⁷¹. Είναι γεγονός ότι η ενεργειακή εξάρτηση ή μη έχει και πολιτικές προεκτάσεις που αναδεικνύονται ως ζητήματα ενεργειακής ασφάλειας, τα οποία όμως αντιμετωπίζονται με διαφορετικό τρόπο από κάθε

λήψεως μέτρων για τη μείωσή της. Ήταν πλέον σαφές ότι η Ρωσία θα μπορούσε στο μέλλον να χρησιμοποιήσει την παροχή ενέργειας ως πολιτικό όπλο. Η Ρωσία είχε αντιδράσει σε αυτήν την κριτική με την αιωρούμενη δυνατότητα να επαναπροσανατολίσει μέρος των ενεργειακών εξαγωγών της προς την Ανατολή. Επίσης, στην κρίση μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας τον Ιανουάριο του 2009, με αφορμή το ανεξόφλητο χρέος ύψους 2 δισεκατομμυρίων δολαρίων της Ουκρανίας προς την Gazprom και την αναθεώρηση της τιμής του φυσικού αερίου, χρειάστηκε να επιστρατευτεί η ΕΕ για την επαναλειτουργία του μηχανισμού προμήθειας ρωσικού φυσικού αερίου, καθώς και η διαμεσολάβηση της τελευταίας για την εξεύρεση λύσης στο πρόβλημα της εμπορικής αυτής διαφοράς μεταξύ των δυο χωρών. Ρουμελιώτης, *ό.π.*, σελ.118-119

¹⁶⁶ Η ΕΕ επιδιώκοντας τη μείωση της ενεργειακής εξάρτησης από την Ρωσία, αύξησε τις εισαγωγές φυσικού αερίου από την Βόρειο Αφρική και την Κασπία Θάλασσα. Γρηγοριάδης, *ό.π.*, σελ.33

¹⁶⁷ *Ο.π.*, σελ.59

¹⁶⁸ Η ΕΕ απορροφά ποσοστό υψηλότερο του 67% των ρωσικών εξαγωγών ενεργειακών προϊόντων και για προφανείς λόγους, από πλευράς τόσο γεωγραφίας όσο και πολιτικής, η εξεύρεση άλλων αγορών εξίσου προσιτών με της ΕΕ θεωρείται δύσκολη υπόθεση. ΕΟΚΕ, *ό.π.*, σελ.11

¹⁶⁹ Η ΕΕ μπορεί να κινδυνεύει από την προμήθεια ρωσικού φυσικού αερίου, τόσο από την ενδεχόμενη αδυναμία της Ρωσίας να παράσχει τις απαιτούμενες ποσότητες, όσο και από έναν ενδεχόμενο οικονομικό ή πολιτικό εκβιασμό της Μόσχας. Alan Riley, *The Coming of the Russian Gas Deficit: Consequences and Solutions*, [CEPS Policy Brief No.116] (Brussels: Centre For European Policy Studies, (CEPS), 2006), σελ.2-5.

¹⁷⁰ Γρηγοριάδης, *ό.π.*, σελ.61. Ο Ντόκος επισημαίνει ότι: «*Είτε αρέσει στις ΗΠΑ είτε όχι, σημαντικό μέρος των ευρωπαϊκών ενεργειακών αναγκών (ιδιαίτερα σε φυσικό αέριο) θα συνεχίσει να καλύπτεται από τη Ρωσία και έτσι αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ αυτών και η Γερμανία, έχουν σπεύσει να υπογράψουν συμφωνίες ενεργειακής συνεργασίας με τη Μόσχα*». Θάνος Ντόκος, «*Δέκα κρίσιμα συμπεράσματα, Ελληνορωσικές Σχέσεις*», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 4 Μαΐου 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=188555>

¹⁷¹ Χρήστος Ζιώγας (2008-2009), «*ΗΠΑ – Ρωσία: Προς μια Νέα Αντιπαράθεση*», *Γεωστρατηγική*, 15-16:183-203, σελ.195

κράτος¹⁷². Η προσέγγιση της Γερμανίας και της Γαλλίας με τη Ρωσία στον συγκεκριμένο τομέα, θα είχε αρνητικές συνέπειες για την αμερικανική εξωτερική πολιτική¹⁷³. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης οι ΗΠΑ πιέζουν τους ευρωπαίους να αποφύγουν διόδους μεταφοράς που βρίσκονται υπό τη ρωσική επιρροή ή διέρχονται ρωσικά εδάφη.

Η Ρωσία, η Κίνα, η Γερμανία και η Γαλλία έχουν σημαντική παρουσία στον ανταγωνισμό για τις ενεργειακές πηγές στην περιοχή της Ευρασίας¹⁷⁴. Οι χώρες από τις οποίες θα περάσουν οι αγωγοί θα βελτιώσουν την γεωπολιτική τους θέση και ρόλο. Οι ΗΠΑ επιδιώκουν τη δημιουργία πολλών εναλλακτικών διαδρόμων, έτσι ώστε ούτε η αγορά να επηρεαστεί από την παύση της λειτουργίας κάποιου αγωγού, αλλά ούτε και μόνο ένα κράτος να ελέγχει τη μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων. Στόχος των ΗΠΑ είναι να μην καταστεί η Ρωσία ο κύριος προμηθευτής πετρελαίου και φυσικού αερίου των ευρωπαϊκών χωρών, καθώς επίσης, οι εν λόγω αγωγοί να παρακάμπτουν τη Ρωσία ή τα κράτη που ακολουθούν φιλο-ρωσική πολιτική.

¹⁷² Ο Πρόεδρος επισημαίνει: «Στον ενεργειακό τομέα δεν υπάρχει μία κοινή ευρωπαϊκή πολιτική, παρά μόνο κατά περίπτωση συντονισμός των εθνικών πολιτικών των μελών, ενώ επιμέρους τομείς της ενεργειακής πολιτικής, όπως η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και η σύμπλευση με τους κανόνες ανταγωνισμού, υπάγονται στη ρυθμιστική λειτουργία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ανάλογα με τους ιστορικούς και πολιτικούς δεσμούς, τις πολιτικές του παρελθόντος, την πολιτική κουλτούρα και φυσικά τη γεωγραφική τους θέση, τα κράτη-μέλη της ΕΕ ακολουθούν διαφορετική πολιτική ενεργειακής ασφάλειας και ικανοποιούν τις βασικές τους ανάγκες με διαφορετικούς τρόπους». Φίλιππος Πρόεδρος, *Η ελληνική πολιτική ενεργειακής ασφάλειας. Οι ελληνικές θέσεις στο πλαίσιο της ΕΕ και η δράση για την εξασφάλιση προμηθειών*, [ΕΛΙΑΜΕΠ Κείμενο Έργασίας Νο.4] (Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, (ΕΛΙΑΜΕΠ), 2009), σελ.5

¹⁷³ Ζιώγας, ό.π., σελ.196

¹⁷⁴ Ο.π.

6.5 Πόλεμος Ρωσίας-Γεωργίας 2008

Προκειμένου να κατανοηθεί η παρούσα κρίση, είναι απαραίτητη μία σύντομη αναδρομή στο παρελθόν της Νότιας Οσσετίας (και της Αμπχαζίας) και των σχέσεών της με τη Ρωσία και τη Γεωργία, κατά την πρώτη μεταψυχροπολεμική δεκαπενταετία.

6.5.1 Το Ιστορικό Υπόβαθρο της Κρίσεως

Οι δύσκολες σχέσεις της Τιφλίδας με την Αμπχαζία και την Νότια Οσσετία ξεκίνησαν ως εσωτερικό θέμα κατά τη διάρκεια των τελευταίων ημερών της Σοβιετικής Ένωσης. Η εκκρεμής διάλυση της Σοβιετικής Ενώσεως οδήγησε στη φιλοδοξία για ανεξαρτησία όχι μόνο στη Γεωργία, αλλά επίσης, τόσο στη Νότια Οσσετία όσο και στην Αμπχαζία. Η λήξη του Ψυχρού Πολέμου σήμανε και την εξάλειψη του συνεκτικού ιστού των πολιτικών μορφωμάτων, που μέχρι τότε καλύπτονταν υπό τη σκέπη της Σοβιετικής Ενώσεως¹⁷⁵.

Η Νότια Οσσετία αποτελούσε επί σοβιετικής περιόδου αυτόνομη διοικητική περιφέρεια της Γεωργίας (*autonomous oblast*)¹⁷⁶. Το αυτόνομο καθεστώς της αναγνωρίστηκε ήδη από τον Απρίλιο του 1922. Το 1989, οι αρχές της Νότιας Οσσετίας διακήρυξαν την πρόθεσή τους για ένωση με τη Βόρεια Οσσετία (*North Ossetia*)¹⁷⁷ ή για ανεξαρτησία¹⁷⁸. Η απάντηση των γεωργιανών αρχών ήταν να ακυρώσουν τη διακήρυξη ως αντισυνταγματική. Η Γεωργία ανοιχτά πλέον αμφισβητούσε την αυτόνομη υπόσταση της Νότιας Οσσετίας, με αποτέλεσμα τις διαδοχικές συγκρούσεις. Τον Ιανουάριο του 1991, ξέσπασαν εχθρότητες μεταξύ της Γεωργίας και της Νότιας Οσσετίας, με αποτέλεσμα περίπου 2000-4000 νεκρούς και τον εκτοπισμό δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων¹⁷⁹. Οι Γεωργιανοί ισχυρίστηκαν ότι οι Ρώσοι είχαν βοηθήσει και εφοδιάσει τους Νότιους Οσσέτιους με ποικίλους τρόπους κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης, καθώς και ότι σίγουρα δέχτηκαν τη βοήθεια από

¹⁷⁵ Γεώργιος Σαλαπασίδης (2005), “Γεωστρατηγικές και Αμυντικοπολιτικές παράμετροι της κρίσεως στην Αμπχαζία”, *Γεωστρατηγική*, 7:69-89, σελ.70

¹⁷⁶ Θεόδωρος Τσακίρης (2008), “Ο Ψυχρός Πόλεμος που δεν τελείωσε: Προϊστορία, χρονικό και γεωστρατηγικός απολογισμός του ρωσο-γεωργιανού πολέμου”, *Αγορά Χωρίς Στόνορα*, 14(1):14-42, σελ.15

¹⁷⁷ Η Νότια Οσσετία συνορεύει προς Βορρά με την αυτόνομη δημοκρατία της Βόρειας Οσσετίας, που αποτελεί τμήμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας και με την οποία επιδιώκει να ενωθεί στη βάση της κοινής εθνολογικής, θρησκευτικής και γλωσσικής τους ταυτότητας.

¹⁷⁸ Jim Nichol, *Russia-Georgia Conflict in August 2008: Context and Implications for U.S. interests*, CRS Report for Congress, Order Code RL34618, Washington D.C.: Library of Congress, Congressional Research Service, 3 March 2009, σελ.2

¹⁷⁹ Ο.π.

τους εθνικά συγγενείς τους (*ethnic kin*) δια μέσου των συνόρων με τη Βόρεια Οσσετία¹⁸⁰.

Τον Ιούνιο του 2002 ο πόλεμος τελείωσε μετά από μια συμφωνία ανακωχής (*ceasefire agreement*) και με τη σύνθεση ειρηνευτικών μονάδων (*peacekeeping units*) απαρτιζόμενες από Ρώσους, Γεωργιανούς και Οσσέτιους, οι οποίοι οργάνωσαν βάσεις στρατοπέδων στη ζώνη ασφάλειας γύρω από το Τσιχινβάλι (*Tskhinvali*), την πρωτεύουσα της Νότιας Οσσετίας¹⁸¹. Επίσης, οι παρατηρητές από τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη, ΟΑΣΕ (*Organization for Security and Cooperation in Europe, OSCE*) έκαναν τις περισσότερες περιπολίες. Μια Μικτή Επιτροπή Ελέγχου (*Joint Control Commission, JCC*) αποτελούμενη από Ρώσους, Γεωργιανούς και Οσσέτιους (τόσο από τη Βόρεια, όσο και από την Νότια Οσσετία) απεσταλμένους φαινομενικά προωθούσαν τη διευθέτηση της σύγκρουσης. Στην πραγματικότητα, αυτή η κατάσταση εξυπηρετούσε το πάγωμα της σύγκρουσης, καθώς διατηρούσε εκ των πραγμάτων (*de facto*) το χωρισμό της Νότιας Οσσετίας από την υπόλοιπη Γεωργία¹⁸².

Από τα μέσα του 1992 μέχρι τα μέσα του 2004, η κατάσταση στην Νότια Οσσετία υπήρξε ειρηνική¹⁸³. Οι εντάσεις αυξήθηκαν όταν ο Πρόεδρος Saakashvili, ο οποίος εκλέχτηκε το 2004, δεσμεύτηκε στην προεδρία του να επαναφέρει τις αποσχισθείσες περιοχές στη Γεωργία¹⁸⁴.

Αντίθετα από την Νότια Οσσετία, που χωρίζεται με τεχνητά σύνορα από τους εθνικά συγγενείς της στη Βόρεια Οσσετία, οι Αμπχάζιοι ως εθνική ομάδα έχουν παγιωθεί σε μια περιοχή. Οι Αμπχάζιοι προέβαλαν το αίτημα της αποσχίσεως της χώρας τους, επικαλούμενοι και αυτοί με τη σειρά τους την εθνική τους ετερότητα και το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση¹⁸⁵, και διεκδίκησαν την ανεξαρτησία τους από τη Γεωργία με επίσημη διακήρυξη το 1990, η οποία ακυρώθηκε από τις γεωργιανές αρχές. Το Φλεβάρη του 1992, οι αρχές στη Γεωργία επανέφεραν το προ-σοβιετικό σύνταγμα του 1921¹⁸⁶, μια πράξη που οι Αμπχάζιοι θεώρησαν ως επίθεση στο

¹⁸⁰ Roy Allison (2008), "Russia Resurgent? Moscow's Campaign To 'Coerce Georgia To Peace'," *International Affairs*, 84(6): 1145–1171, σελ.1146

¹⁸¹ Nichol, ό.π.

¹⁸² Allison, ό.π., σελ.1146

¹⁸³ Ό.π.

¹⁸⁴ Ό.π. σελ.1147

¹⁸⁵ Σαλαπασίδης, ό.π., σελ.70

¹⁸⁶ Με την πτώση της Τσαρικής Αυτοκρατορίας (1917), το καθεστώς της Αμπχαζίας υπέστη ποικίλες μεταβολές, για να καταλήξει τελικώς να προσλάβει τη μορφή της «Αυτόνομης Δημοκρατίας της Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Γεωργίας», το Φεβρουάριο του 1931. Σαλαπασίδης, ό.π.

αυτόνομο καθεστώς τους (*autonomous status*). Αυτό τους οδήγησε στο να διακηρύξουν ανεξαρτησία για άλλη μια φορά. Η Τιφλίδα ανταπάντησε, όπως και στην Νότια Οσσετία, στέλνοντας στρατεύματα για να επαναφέρουν την τάξη¹⁸⁷.

Τον Απρίλιο του 1994, η Γεωργία και η Αμπχαζία υπέγραψαν μια διακήρυξη, η οποία έγινε αρχικά από τη μεσολάβηση του ΟΗΕ τον Ιούλιο του 1993. Αυτή η διακήρυξη τους δέσμευε αυστηρά να κρατήσουν την ανακωχή και να επιτρέψουν τον επαναπατρισμό των προσφύγων, που εγκατέλειψαν την περιοχή κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων. Επιπλέον η συμφωνία προέβλεπε την αποστολή ειρηνευτικής δύναμης. Η άρνηση, όμως, της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και των ΗΠΑ να συμμετάσχουν στην πολυεθνική δύναμη, οδήγησε εν τέλει στην αποδοχή μιας δύναμης υπό τη σκέπη της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών¹⁸⁸. Η εν λόγω δύναμη αποτελείτο, κυρίως, από ρωσικές στρατιωτικές μονάδες και αναπτύχθηκε κατά μήκος του ποταμού Inguri, παγιώνοντας τοιουτοτρόπως τη γεωγραφική διαίρεση μεταξύ Αμπχαζίας και Γεωργίας¹⁸⁹.

Οι προσπάθειες της Νότιας Οσσετίας και της Αμπχαζίας για ανεξαρτησία από τη Γεωργία και οι επακόλουθες συγκρούσεις στις αρχές του 1990, επέτρεψαν στη Ρωσία να αποκτήσει και να διατηρήσει στρατιωτικές βάσεις μέσα στη Γεωργία μέσω των ειρηνευτικών δυνάμεων στην Αμπχαζία και στην Νότια Οσσετία, καθώς και να εμβαθύνει τους δεσμούς της με τις περιοχές αυτές.

Μερικοί παρατηρητές είχαν προειδοποιήσει ότι η αυξανόμενη ρωσική επιρροή στην Νότια Οσσετία και στην Αμπχαζία με τα χρόνια μετέτρεψε τις αποσχιστικές συγκρούσεις (*separatist conflicts*) κατά βάση σε ρωσο-γεωργιανή διαμάχη¹⁹⁰.

Η Ρωσία σφυρηλάτησε μια συμβιωτική σχέση (*symbiotic relationship*) με την Νότια Οσσετία¹⁹¹. Επιπρόσθετα, η Μόσχα παραχώρησε στους περισσότερους κατοίκους της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας ρωσική υπηκοότητα (*citizenship*) και διαβατήρια¹⁹². Η χρήση της ρωσικής υπηκοότητας για τη δημιουργία ενός

¹⁸⁷ Τουλάχιστον τρεις σοβαρές συρράξεις έλαβαν χώρα μεταξύ Αμπχαζίων και Γεωργιανών (Ιούλιος του 1992, Οκτώβριος του 1992 και Σεπτέμβριος του 1993). Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: Γεώργιος Σαλαπασίδης (2005), "Γεωστρατηγικές και Αμυντικοπολιτικές παράμετροι της κρίσεως στην Αμπχαζία", *Γεωστρατηγική*, 7:69-89.

¹⁸⁸ Σαλαπασίδης, ό.π., σελ.72

¹⁸⁹ Ό.π.

¹⁹⁰ Nichol, ό.π., σελ.3

¹⁹¹ Allison, ό.π., σελ.1147

¹⁹² Σημειώνεται ότι έως το 2006 πάνω από το 70% των κατοίκων της Νότιας Οσσετίας είχαν παραλάβει ρωσικά διαβατήρια. Η Αμπχαζία που επίσης έχει πολιτογραφήσει το μεγαλύτερο μέρος (περί το 80%) των κατοίκων της ως Ρώσους πολίτες μέσω της μαζικής έκδοσης διαβατηρίων, έχει

«προστατευμένου» πληθυσμού που ανήκει σε γειτονικό κράτος με σκοπό να υπονομεύσει την εθνική κυριαρχία, οδηγεί σε μια επανασχεδίαση των πρώην σοβιετικών συνόρων υπέρ της Ρωσίας¹⁹³. Έτσι λοιπόν, η Τιφλίδα πίστευε ότι η Ρωσία επεδίωκε μια ντε φάκτο απορρόφηση (*absorption*) τόσο της Νότιας Οσσετίας όσο και της Αμπχαζίας, μέσω παράλληλων διαδικασιών, στη Ρωσία¹⁹⁴.

Όλα αυτά συνέβαλαν σε σοβαρές κρίσεις στις σχέσεις μεταξύ της Ρωσίας και της Γεωργίας, κάτι που φάνηκε να επιτείνεται όταν η Γεωργία εμβάθυνε τις σχέσεις της με το NATO και τις ΗΠΑ. Το προπολεμικό ναδίρ (*prewar nadir*) για τις ρωσο-γεωργιανές σχέσεις ήρθε στα τέλη του 2006, όταν οι υπηρεσίες ασφάλειας της Γεωργίας συνέλαβαν τέσσερις Ρώσους αξιωματούχους, κατηγορώντας τους δημοσίως για κατασκοπία και σαμποτάζ¹⁹⁵. Η Ρωσία ανταπάντησε σε αυτές τις συλλήψεις ανακαλώντας τον πρέσβη της και αναστέλλοντας την αποχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων από τη Γεωργία, ακόμη και όταν αργότερα η Τιφλίδα συμφώνησε να απελάσει τους συλληφθέντες¹⁹⁶. Η Μόσχα επίσης, έκλεισε όλους τους συνδέσμους μεταφοράς μεταξύ των δυο χωρών¹⁹⁷, απαγόρευσε σημαντικές εξαγωγές της Γεωργίας, σταμάτησε τη θεώρηση βίζας στους Γεωργιανούς πολίτες και ανακοίνωσε ότι θα έπαιρνε σκληρά μέτρα εναντίον της μεγάλης εθνικής διασποράς της Γεωργίας που

πραγματοποιήσει τον Οκτώβριο του 2006 δημοψήφισμα όπου επανεπιβεβαίωσε τη βούλησή της να καταστεί ανεξάρτητο κράτος. Τσακίρης, ό.π., σελ.19

¹⁹³ Ariel Cohen & Robert E. Hamilton, *The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications*, ERAP Monograph, Carlisle, PA: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute (SSI), June 2011, σελ.5

¹⁹⁴ Ένα βήμα προς την κατεύθυνση αυτή υπήρξε ένα ρωσικό προεδρικό διάταγμα τον Απρίλιο του 2008, το οποίο εγκαθίδρυε άμεσα τις επίσημες σχέσεις της Ρωσίας με τις αρχές της Νότιας Οσσετίας και της Αμπχαζίας. Allison, ό.π., σελ.1147

¹⁹⁵ Συγκεκριμένα, η Τιφλίδα κατηγορήσε τους συλληφθέντες Ρώσους αξιωματούχους ότι είχαν συντονίσει μια σειρά από τρομοκρατικές επιθέσεις στις υποδομές της Γεωργίας με σκοπό να προκαλέσουν εντάσεις μεταξύ της Γεωργίας και των αποσχισθεισών δημοκρατιών (*breakaway republics*). Επίσης, σε μια εκπομπή της τηλεόρασης με θέμα αυτές τις συλλήψεις, ο Υπουργός Αμύνης της Γεωργίας Irakly Okuashvili, κατηγορήσε τη Ρωσία για υποδαύλιση των συγκρούσεων στην Νότια Οσσετία και στην Αμπχαζία και απαίτησε την απόσυρση των ρωσικών ειρηνευτικών δυνάμεων από το γεωργιανό έδαφος. Οι Ρώσοι ανταπάντησαν προβάλλοντας τον ισχυρισμό ότι, η Τιφλίδα προσπαθούσε να προκαλέσει τη Ρωσία να αντιδράσει με υπερβολικό τρόπο με σκοπό να αποκομίσει τη συμπάθεια της Δύσης, καθώς και να επιταχύνει τη διαδικασία ένταξής της στο NATO. Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy. The Return of Great Power Politics*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc 2009, σελ.262

¹⁹⁶ Ο ίδιος ο Putin ονόμασε τη σύλληψη των φερόμενων ως κατασκόπων ως «μια πράξη κρατικής τρομοκρατίας με σύλληψη ομήρων» (“an act of state terrorism with hostage-taking”). “Putin Fury at Georgia ‘Terrorism’”, *BBC News*, 2 October 2006, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/5397102.stm>

¹⁹⁷ Allison, ό.π., σελ.1147

βρισκόταν μέσα στη Ρωσία, των οποίων τα εμβάσματα ήταν κρίσιμα για τη γεωργιανή οικονομία¹⁹⁸.

Η ρωσική αντίδραση ήταν δυσανάλογη σε σχέση με την πράξη των γεωργιανών αρχών. Ανήσυχοι οι Ρώσοι με την φανερή «ερωτοτροπία» του Saakashvili με τη Δύση και με την αποφασιστικότητά του να επαναφέρει τη γεωργιανή εθνική κυριαρχία στις αυτόνομες δημοκρατίες, το Κρεμλίνο προσπάθησε να κάνει το κόστος της επίτευξης των στόχων του Saakashvili πολύ υψηλό για να το αποδεχτεί η γεωργιανή ηγεσία¹⁹⁹.

Τα επόμενα δυο χρόνια, λίγα έγιναν για να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη στις ρωσο-γεωργιανές σχέσεις. Ακόμη και όταν η Μόσχα απέσυρε τα τελευταία στρατεύματά της από το έδαφος της Γεωργίας στα τέλη του 2007 (όπου βρίσκονταν εκεί από το τέλος της ΕΣΣΔ), επέκτεινε την παρουσία της μέσα στις αποσχισθείσες περιοχές, ιδιαιτέρως στην Αμπχαζία²⁰⁰.

6.5.2 Ο Πενταήμερος Πόλεμος και η Συμφωνία Εκεχειρίας

Τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 2008 η κατάσταση στην Νότια Οσσετία χειροτέρευσε έντονα. Οι εντάσεις κλιμακώθηκαν στην Νότια Οσσετία στις 3 Ιουλίου του 2008, όπου τόσο οι Γεωργιανοί και όσο και οι Νότιοι Οσσέτιοι εξαπέλυσαν επιθέσεις με τα πυροβολικά τους στα χωριά και στα σημεία ελέγχου αλλήλων, με αποτέλεσμα περίπου δώδεκα νεκρούς και τραυματίες. Η ΕΕ, ο ΟΑΣΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης, ΣτΕ (*Council of Europe, COE*) εξέδωσαν επείγουσες κλείσεις και στις δυο πλευρές, με σκοπό να επιδείξουν αυτοσυγκράτηση και να επαναλάβουν τις ειρηνευτικές συνομιλίες²⁰¹.

Στις 8 Ιουλίου του 2008, τέσσερα ρωσικά στρατιωτικά αεροπλάνα πέταξαν πάνω από τον εναέριο χώρο της Νότιας Οσσετίας. Το ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών ισχυρίστηκε ότι αυτή η εισβολή (*incursion*) συνέβαλε στην αποθάρρυνση της Γεωργίας για εξαπόλυση μιας άμεσης επίθεσης στην Νότια Οσσετία²⁰². Από την άλλη μεριά, η γεωργιανή κυβέρνηση κατήγγειλε την εισβολή ως παραβίαση της εδαφικής

¹⁹⁸ Mankoff, ό.π., σελ.262

¹⁹⁹ Ο.π., σελ.263

²⁰⁰ Ο.π.

²⁰¹ Nichol, ό.π., σελ.4

²⁰² Ο.π.

της ακεραιότητας, και στις 11 Ιουλίου ανακάλεσε τον πρέσβη της στη Ρωσία για «διαβουλεύσεις» (“consultations”)²⁰³.

Την επομένη της ρωσικής εναέριας εισβολής, η τότε Υπουργός Εξωτερικών (*Secretary of State*) των ΗΠΑ Condoleezza Rice, έφτασε στη Γεωργία για δυο μέρες, με σκοπό να συζητήσει για τους τρόπους εκτόνωσης των αυξανόμενων εντάσεων μεταξύ της Γεωργίας και της Ρωσίας. Η Rice δήλωσε ότι η Ρωσία χρειάζεται να βοηθήσει στην επίλυση των εντάσεων στη Γεωργία και όχι να συμβάλλει σε αυτές²⁰⁴.

Σοβαρές συγκρούσεις σημειώθηκαν μεταξύ της Γεωργίας και της Νότιας Οσσετίας κατά την εβδομάδα πριν από τις 8 Αυγούστου. Το βράδυ της 7^{ης} Αυγούστου του 2008, η Νότια Οσσετία κατηγορήσε τη Γεωργία ότι εξαπέλυσε επίθεση με βολές πυροβολικού ενάντια του Tskhinvali²⁰⁵, ενώ η Γεωργία ανέφερε σφοδρό βομβαρδισμό κάποιων γεωργιανών χωριών στη ζώνη σύγκρουσης²⁰⁶. Ο Πρόεδρος της Γεωργίας εκείνο το βράδυ ανακοίνωσε μια μονομερή κατάπαυση του πυρός και κάλεσε την Νότια Οσσετία να πράξει το ίδιο. Επίσης, κάλεσε για ένα νέο άνοιγμα ειρηνευτικών συνομιλιών και επανέλαβε ότι η Γεωργία θα παρείχε στην περιοχή μάξιμουμ αυτονομία (μέσα στο κράτος της Γεωργίας), ως μέρος της συμφωνίας ειρήνης²⁰⁷.

Όμως το πρωί της 8^{ης} Αυγούστου, η Γεωργία δήλωσε το τέλος της κατάπαυσης πυρός και ξεκίνησε να στέλνει στρατιωτικές δυνάμεις στην Νότια Οσσετία, ισχυριζόμενη ότι οι δυνάμεις της Νότιας Οσσετίας δεν έπαψαν να βομβαρδίζουν τα

²⁰³ Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ (*U.N. Security Council*) συζήτησε πάνω στο θέμα των πτήσεων σε κλειστή συνάντηση στις 21 Ιουλίου του 2008. Μολονότι δε λήφθηκε καμιά απόφαση, Γεωργιανοί διπλωμάτες ισχυρίστηκαν ότι η συνεδρίαση ήταν επιτυχής, ενώ ο Ρώσος απεσταλμένος Vitaly Churkin, κατήγγειλε την μεροληψία υπέρ της Γεωργίας σε μερικά μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, δηλώνοντας χαρακτηριστικά ότι «ορισμένες χώρες δε μπόρεσαν να ξεπεράσουν την προδιάθεσή τους υπέρ της Γεωργίας» (“some countries have not been able to overcome the pro-Georgian predisposition”). Security Council Report, “Update Report No.3, Georgia”, 18 July 2008, ανακτήθηκε 4 Ιουλίου 2011 από <http://www.securitycouncilreport.org/site/pp.aspx?c=gIKWLeMTIsG&b=4356729&printmode=1> και “Georgia ‘requests UN session’ on airspace violation by Russia”, *RIANOVOSTI*, 11 July 2008, ανακτήθηκε 4 Ιουλίου 2011 από <http://en.rian.ru/world/20080711/113803531.html>

²⁰⁴ “Rice: Russia Should Help Resolve, Not Stoke, Georgia Tensions”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 10 July 2008, ανακτήθηκε 4 Ιουλίου 2011 από http://www.rferl.org/content/Rice_Russia_Should_Help_Resolve_Not_Stoke_Georgia_Tensions/1182835.html

²⁰⁵ Το Παρατηρητήριο των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (*Human Rights Watch*) επιβεβαίωσε ότι πολλές περιοχές του Tskhinvali είχαν καταστραφεί πάρα πολύ, πιθανότατα κυρίως από τους βομβαρδισμούς των γεωργιανών δυνάμεων, πριν εισβάλλουν στην πόλη. “Russia vs. Georgia: The Fallout”, *Europe Report*, No. 195, Brussels: International Crisis Group, 22 August 2008, σελ.3

²⁰⁶ Nichol, ό.π., σελ.5

²⁰⁷ Ό.π.

γεωργιανά χωριά. Τα γεωργιανά στρατεύματα²⁰⁸ σύντομα είχαν υπό τον έλεγχό τους ένα μεγάλο μέρος της Νότιας Οσσετίας, συμπεριλαμβανομένου και του Tskhinvali.

Αν ο Saakashvili βασιζόταν στη φιλία του με τη Δύση για να κρατήσει τη Μόσχα σε απόσταση, υπολόγισε πολύ λάθος²⁰⁹. Η προσπάθεια του να καταλάβει την Νότια Οσσετία έδωσε στη Μόσχα τη δικαιολογία που αναζητούσε για να τον κυνηγήσει. Ο Πρόεδρος της Ρωσίας Medvedev κάλεσε έκτακτη συνεδρίαση του Ρωσικού Συμβουλίου Ασφαλείας (*Russian Security Council*) στις 8 Αυγούστου. Κατήγγειλε τη γεωργιανή εισβολή στην Νότια Οσσετία, δηλώνοντας ότι «*δε θα επιτρέψουμε να σκοτώνονται οι συμπατριώτες μας αιμωρητί και αυτοί που είναι υπεύθυνοι για αυτό θα τιμωρηθούν δεόντως*», συμπληρώνοντας ότι «*γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένοι πεθαίνουν τώρα στην Νότια Οσσετία, και ότι οι περισσότεροι από αυτούς είναι πολίτες της Ρωσικής Ομοσπονδίας*»²¹⁰.

Η Μόσχα λοιπόν, κατηγόρησε τη γεωργιανή κυβέρνηση για εθνοκάθαρση (*ethnic cleansing*) κατά του πληθυσμού της Νότιας Οσσετίας, καθώς και άλλων αστικών κέντρων, και δικαιολόγησε την απόφασή της να στείλει στρατεύματα στη βάση της υπεράσπισης του άμαχου πληθυσμού και της ρωσικής ειρηνευτικής δύναμης, η οποία τώρα βρισκόταν υπό έναν εχθρικό στρατό κατοχής²¹¹.

Η Ρωσία κατάφερε να συγκεντρώσει, σχετικά γρήγορα, μια δύναμη που κατείχε σημαντικά αριθμητική ανωτερότητα εναντίον της Γεωργίας²¹². Την επομένη της γεωργιανής εισβολής στην Νότια Οσσετία, πλήθος ρωσικών δυνάμεων²¹³ ξεκίνησαν

²⁰⁸ Οι Γεωργιανοί είχαν ανασυντάξει όλα τα διαθέσιμα στρατεύματά τους, συμπεριλαμβανομένου τις δυνάμεις που υπηρετούσαν στο Ιράκ, για να υπερασπιστούν την Τιφλίδα. Viviana Hurtado, "Georgia to US: Airlift Our Troops From Iraq", *abcNEWS/International*, 9 August 2008, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου 2011 από <http://abcnews.go.com/International/story?id=5548608&page=1>. Η Γεωργία είχε την τρίτη μεγαλύτερη παρουσία το 2007 (2.000 στρατιώτες) στο «συνασπισμό των προθύμων» ("*coalition of the willing*"), μετά τις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: Matthew Colin, "Georgia to double troops in Iraq", *BBC News*, 9 March 2007, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/6433289.stm> και Koba Liklikadze, "Iraq: As Third-Largest Contingent, Georgia Hopes To Show Its Worth", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 10 September 2007, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου 2011 από <http://www.rferl.org/content/article/1078614.html>

²⁰⁹ Mankoff, ό.π., σελ.263

²¹⁰ "Russia 'invades' Georgia as South Ossetia descends towards war", *The Telegraph*, 8 August 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου από <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/georgia/2524550/Russia-invades-Georgia-as-South-Ossetia-descends-towards-war.html>

²¹¹ Mankoff, ό.π., σελ.263-264

²¹² Η Μόσχα δεσμεύτηκε να κάνει τον πόλεμο στη Γεωργία, μια επιχείρηση συνδυασμένων δυνάμεων, διατάσσοντας τον Στόλο της Μαύρης Θάλασσας (*Black Sea Fleet*) σε δράση για πρώτη φορά, από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Cohen & Hamilton, ό.π., σελ.11

²¹³ Η ρωσική αντιπίθεση με μια δύναμη που υπολογίζεται στους 10.000 περίπου άνδρες πέτυχε την αποχώρηση των γεωργιανών δυνάμεων από την Οσσετία έως τις πρώτες πρωινές ώρες της 11^{ης} Αυγούστου. Τσακίρης, ό.π., σελ.24 και Peter Finn, "Russian Air, Ground Forces Strike Georgia",

να διασχίζουν την Νότια Οσσετία μέσω της σήραγγας Ρόκι (*Roki tunnel*), ενώ η ρωσική πολεμική αεροπορία εξαπόλυσε μεγάλης κλίμακας επιθέσεις με στόχους τόσο στην περιοχή αυτή, όσο και σε άλλα μέρη της Γεωργίας²¹⁴. Τα ρωσικά στρατεύματα αφού εκδίωξαν τους Γεωργιανούς από την Νότια Οσσετία, συνέχισαν στην κυρίως Γεωργία, καταλαμβάνοντας την πόλη Gori και στη συνέχεια απέκλεισαν (*blockading*) το λιμάνι Poti²¹⁵ που βρίσκεται στη Μαύρη Θάλασσα. Από την πρώτη στιγμή οι Ρώσοι επεδίωξαν κατ' ελάχιστον την απομάκρυνση του γεωργιανού πυροβολικού σε μια απόσταση ασφαλείας από το Tskhinvali, προτού αποδεχθούν την οποιαδήποτε εκχειρίδα²¹⁶.

Παράλληλα με την έναρξη της ρωσικής επέμβασης στην Νότια Οσσετία, οι αμπαζικές δυνάμεις²¹⁷ επιτέθηκαν με τη βοήθεια της ρωσικής αεροπορίας εναντίον του γεωργιανού θύλακα στην περιοχή της Λαγκάδας Kodori (*Kodori Gorge*) και μετά από τρεις ημέρες βομβαρδισμών το κατέλαβαν, εκδιώκοντας τους περίπου 3.000 κατοίκους της (εθνικά Γεωργιανούς)²¹⁸. Με αυτή τη στρατιωτική τους επιτυχία η Αμπαζία πέτυχε να ανακτήσει την πλήρη κυριαρχία εντός της αυτόνομης δημοκρατίας, όπως ακριβώς ίσχυε πριν από το 1998²¹⁹.

Αν και οι απώλειες μεταξύ των στρατιωτικών δυνάμεων των δύο χωρών ήταν σχετικά περιορισμένες²²⁰, το ανθρώπινο κόστος του πολέμου ήταν δυσανάλογα βαρύ

Washington Post, 9 August 2008, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου 2011 από <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/08/AR2008080800285.html>

²¹⁴ Την ίδια μέρα, τα ρωσικά πολεμικά αεροσκάφη κατέστρεψαν τα στρατιωτικά αεροδρόμια της Γεωργίας, συμπεριλαμβανομένου των αεροπορικών της βάσεων, Vaziana και Marneuli, που βρίσκονταν κοντά στη γεωργιανή πρωτεύουσα, Τιφλίδα. Ο Saakashvili απάντησε διατάσσοντας την επιστράτευση των εφεδρών και κηρύσσοντας «κατάσταση πολέμου» (“*state of war*”) για 15 μέρες. Nichol, ό.π., σελ.5. Ο Τσακίρης ανέφερε ότι: «είναι πάντως αξιοσημείωτο ότι η Ρωσία υπήρξε εξαιρετικά προσεκτική στο να μην καταστρέψει τις πετρελαϊκές υποδομές της Γεωργίας και να περιορίσει στο ελάχιστο δυνατό τη διακοπή της ροής πετρελαίου προς τη Δύση σε μια εμφανή προσπάθεια να ελαχιστοποιήσει την πιθανότητα ουσιαστικής δυτικής επέμβασης υπέρ της Τιφλίδας, παρά την προσπάθεια της κυβέρνησης Saakashvili να πείσει τους Δυτικούς για το αντίθετο». Τσακίρης, ό.π., σελ.26

²¹⁵ S. Cornell, J. Popjanevski, N. Nilsson, “Russia’s War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World”, *Policy Paper*, Washington D.C.: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, August 2008, σελ.16

²¹⁶ Τσακίρης, ό.π., σελ.24

²¹⁷ Δεκαπέντε παρατηρητές της Αποστολής Παρατηρητών του ΟΗΕ στη Γεωργία (*U.N. Observer Mission in Georgia, UNOMIG*)-συνολικά 100 άτομα-αποσύρθηκαν από το Kodori, γιατί οι Αμπαζίοι αντάρτες είχαν ανακοινώσει ότι η ασφάλειά τους δεν ήταν εγγυημένη. Nichol, ό.π., σελ.6

²¹⁸ “Russia vs. Georgia: The Fallout”, ό.π., σελ.3

²¹⁹ Τσακίρης, ό.π., σελ.24

²²⁰ Στις 19 Αυγούστου η γεωργιανή κυβέρνηση ανέφερε ότι συνολικά 215 άτομα είχαν χάσει τη ζωή τους, 146 ήταν στις στρατιωτικές δυνάμεις και 69 πολίτες, ενώ καταμετρούσε 1.500 τραυματίες, τόσο στρατιωτικούς όσο και πολίτες, καθώς και 70 αγνοούμενους στρατιώτες. Η ρωσική πλευρά ανακοίνωσε την απώλεια 64 ατόμων από τις στρατιωτικές της δυνάμεις και την καταγραφή 323 τραυματιών. Όσον αφορά τον πληθυσμό της Νότιας Οσσετίας, δεν υπάρχει εξακριβωμένος αριθμός

για τον άμαχο πληθυσμό. Η εκτίμηση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (*United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR*) αναφέρει ότι η σύγκρουση εκτόπισε 30.000 εθνικά Οσσετίους από τα σπίτια τους, σχεδόν όλους προς τη Βόρεια Οσσετία, ενώ επίσης ο αριθμός των εκτοπισθέντων Γεωργιανών υπολογίζεται περίπου στους 85.000, συμπεριλαμβανομένου 15.000 από την Νότια Οσσετία²²¹, 3.000 από την Αμπχαζία, 45.000 από την πόλη Gori και 7.000 από την πόλη Zugdidi²²². Παρότι το δικαίωμα της επιστροφής των προσφύγων θα πρέπει να υποστηρίζεται, η πολυεθνική συμβίωση στην Νότια Οσσετία και στην Αμπχαζία θα είναι τώρα ακόμη πιο δύσκολη.

Παρά τη συμφωνία ανακωχής²²³ που διαπραγματεύτηκε ο Γάλλος Πρόεδρος Sarkozy στις 13 Αυγούστου και υπογράφηκε στις 15-16 Αυγούστου του 2008, ο ρωσικός στρατός παρέμεινε στη Γεωργία για αρκετές βδομάδες ακόμη, καταστρέφοντας συστηματικά τις στρατιωτικές υποδομές, σε μια προσπάθεια να αποδυναμώσει τη Γεωργία, καθώς και να την αποτρέψει από το να επιχειρήσει την οποιαδήποτε προσπάθεια κατάληψης των διαφιλονικούμενων περιοχών²²⁴. Έπειτα, η

απωλειών, αν και οι αρχικές αναφορές της Ρωσίας και της Νότιας Οσσετίας για περίπου 2000 θανάτους πολιτών έχουν σημαντικά μειωθεί. “Russia vs. Georgia: The Fallout”, ό.π., σελ.3 και Human Rights Watch, “The Issue of Civilian Casualties in South Ossetia”, 23 January 2009, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου 2011 από <http://www.hrw.org/es/node/79681/section/15>

²²¹ Στην Νότια Οσσετία, το πλιάτσικο και οι επιθέσεις στους πολίτες φαίνεται ότι διαπράχθηκαν από άτακτους εθνοφρουρούς (*irregular South Ossetian militias*), παρά από το ρωσικό στρατό, ο οποίος προσπάθησε να σταματήσει τις λεηλασίες ή σύμφωνα με άλλους δεν έκανε τίποτα. Sabrina Tavernise and Matt Siegel, “Signs of Ethnic Attacks in Georgia Conflict”, *New York Times*, 15 August 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2008/08/15/world/europe/15iht-15ethnic.15312947.html>

²²² “Russia vs. Georgia: The Fallout”, ό.π.

²²³ Η συμφωνία κατάπαυσης του πυρός που διαπραγματεύθηκε ο Sarkozy ήταν ασαφής σχετικά με το ζήτημα της απόσυρσης των στρατευμάτων. Παρότι καλούσε τόσο την Τιφλίδα όσο και τη Μόσχα, σε απόσυρση των στρατευμάτων τους στις προπολεμικές τους θέσεις, επέτρεψε στη Ρωσία να τοποθετήσει ειρηνευτικές δυνάμεις σε καθορισμένες περιοχές που γειτνιάζουν με την Νότια Οσσετία και την Αμπχαζία, όπου της έδινε το δικαίωμα να λάβει «επιπρόσθετα μέτρα ασφαλείας» (“*additional security measures*”). Ο όρος αυτός ήταν τόσο διφορούμενος που στις 16 Αυγούστου ο Γάλλος Πρόεδρος διευκρίνισε με συνοδευτική επιστολή (*side-letter*) ότι, τα εν λόγω «μέτρα ασφαλείας» θα πρέπει να εφαρμοστούν μόνο στην άμεση εγγύτητα των συνόρων της Νότιας Οσσετίας, εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων, συμπεριλαμβανομένου της πόλης Gori, δηλώνοντας επίσης, ότι τα «μέτρα ασφαλείας» θα είχαν την μορφή περιτολίας και μόνο από τις ρωσικές ειρηνευτικές δυνάμεις που είναι εξουσιοδοτημένες από την υπάρχουσα συμφωνία, καταλήγοντας ότι θα έχουν δε μόνο προσωρινό χαρακτήρα σε αναμονή της θεσμοθέτησης ενός διεθνούς μηχανισμού, η φύση του οποίου συζητείται στον ΟΑΣΕ, στην ΕΕ και ιδιαίτερας στον ΟΗΕ. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε το παράρτημα E, (15-16 AUGUST CEASEFIRE AGREEMENT AND SIDE-LETTER) στο “Russia vs. Georgia: The Fallout”, ό.π., σελ.35-36 και Tony Halpin, “Georgia forced to accept a Russian Occupation”, *Times*, 16 August 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4543728.ece>

²²⁴ Mankoff, ό.π., σελ.264

Μόσχα στις 26 Αυγούστου του 2008 αναγνώρισε την Νότια Οσσετία και την Αμπχαζία ως ανεξάρτητα κράτη²²⁵.

Το πόσο επισφαλής ήταν η εκεχειρία και το πόσο διφορούμενοι ήταν οι όροι της αρχικής συμφωνίας της 15^{ης} -16^{ης} Αυγούστου του 2008, φάνηκαν από το γεγονός ότι τα συμβαλλόμενα μέρη αναγκάστηκαν να υπογράψουν και δεύτερη συμφωνία εκεχειρίας στη Μόσχα στις 8 Σεπτεμβρίου 2008²²⁶. Η δεύτερη αυτή συμφωνία παρέπεμπε σε διεθνή διαβούλευση για μετά τις 15 Οκτωβρίου στη Γενεύη, υποχρέωνε τη Ρωσία να αποσύρει τις ειρηνευτικές της δυνάμεις της από τα πέντε σημεία ελέγχου σε μια γραμμή από την περιοχή του Poti και του Senaki μέσα σε μια βδομάδα και διασφάλιζε τη δέσμευση της Μόσχας να αποσύρει το σύνολο των στρατευμάτων της από τις ζώνες που γειτνιάζαν με την Νότια Οσσετία και την Αμπχαζία στις προ-συγκρουσιακές γραμμές. Επίσης, η Ρωσία αποδεχόταν την αποστολή 200 παρατηρητών της ΕΕ στις διαφιλονικούμενες περιοχές, εκτός της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας²²⁷.

6.5.3 Ποιος Ξεκίνησε τον Πόλεμο;

Υπάρχει μια μεγάλη διαφωνία για το ποιος ξεκίνησε τον πόλεμο και ίσως είναι δύσκολο να αποδώσει κανείς τις ευθύνες, διότι οι αξιόπιστες πληροφορίες παραμένουν ατελείς, καθώς υπήρξε μεγάλη προπαγανδιστική προσπάθεια από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές. Η Ρωσία ισχυρίζεται ότι έλαβε στρατιωτικά μέτρα ως απάντηση στη γεωργιανή επίθεση στο Tshkinvali, καθώς και για να προστατέψει τις ρωσικές ειρηνευτικές δυνάμεις που βρίσκονταν εκεί²²⁸.

²²⁵ Εκτός από τη Ρωσία, οι χώρες που αναγνώρισαν την Νότια Οσσετία και την Αμπχαζία ως ανεξάρτητα κράτη είναι η Νικαράγουα, η Βενεζουέλα και τα νησιά Ναουρού (*Nauru*) και Βανουάτου (*Vanuatu*) στον Ειρηνικό Ωκεανό. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε: Charles King (2008), "The Five-Day War. Managing Moscow After the Georgia Crisis", *Foreign Affairs*, 87(6):2-11, σελ.6, "Venezuela recognizes South Ossetia, Abkhazia", *RIANOVOSTI*, 10 September 2009, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου από <http://en.rian.ru/world/20090910/156084433.html>, "Vanuatu recognizes Abkhazia independence-Abkhaz ministry", *RIANOVOSTI*, 31 May 2011, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://en.rian.ru/world/20110531/164348947.html>, "Pacific island recognizes Georgian rebel region", *Reuters*, 15 December 2009, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://in.reuters.com/article/2009/12/15/idINIndia-44730620091215>

²²⁶ "New Agreement in Force", *Civil.ge*, 8 September 2008, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19435>.

²²⁷ Luke Harding, "Russia agrees deadline to withdraw forces from Georgia", *Guardian*, 8 September 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/world/2008/sep/08/georgia.russia1>

²²⁸ Allison, δ.π., σελ.1148. Ωστόσο, στις 28 Αυγούστου του 2008, ο Putin κατηγορήσε τις ΗΠΑ ότι ενορχήστρωσαν τη σύγκρουση στη Γεωργία με σκοπό να επωφεληθεί ένας από τους υποψήφιους των προεδρικών εκλογών. Η εκπρόσωπος του Λευκού Οίκου Dana Perino δήλωσε ότι κάτι τέτοιο δεν είναι

Από την άλλη πλευρά, η Γεωργία διακηρύσσει ότι αντιμετώπισε μια στρατιωτική συγκέντρωση των δυνάμεων της Νότιας Οσσετίας και μια απαράδεκτη πρόκληση κατά των γεωργιανών χωριών, καθώς και ότι ξεκίνησε την επίθεσή της μόλις η Ρωσία άρχισε να μετακινεί βαρέα τεθωρακισμένα μέσω της σήραγγας Roki στο γεωργιανό έδαφος. Μια βασική διαμάχη αφορά το κατά πόσον η χρονική στιγμή της γεωργιανής επίθεσης στο Tshkinvali πυροδοτήθηκε από τις κινήσεις των ρωσικών στρατευμάτων²²⁹. Σύμφωνα δηλαδή με τη διατύπωση της Γεωργίας, η ίδια εξαναγκάστηκε να αποτρέψει τη ρωσική επέμβαση²³⁰, παρόλο που η Τιφλίδα παραδέχεται ότι υπολόγισε πολύ λανθασμένα πόσο μακριά αυτή η επέμβαση θα προχωρούσε μέσα στη ζώνη σύγκρουσης στην Νότια Οσσετία²³¹.

Και όμως ήταν η απόφαση της Γεωργίας να παρατάξει το στρατό της για να πάρει τον έλεγχο στη Νότια Οσσετία που κλιμάκωσε τη σύγκρουση σε πόλεμο με τη Ρωσία²³². Ο ακριβής χρόνος της επίθεσης μπορεί να επισπεύτηκε από τις εξελίξεις, αλλά η ίδια η απόφαση είχε υπολογιστεί²³³. Εβδομάδες πριν την 7^η Αυγούστου, οι γεωργιανές δυνάμεις προετοιμάζονταν για πόλεμο: έλεγχος στρατηγικών θέσεων γύρω από το Tskhinvali, μετατόπιση των ειρηνευτικών μονάδων (*peacekeeping units*) διεξάγοντας επιχειρήσεις εντός της ζώνης σύγκρουσης και μεταφορά στρατευμάτων και οπλισμού μέσα στην περιοχή²³⁴.

Όπως αναφέρει ο καθηγητής Θάνος Ντόκος: «ο γεωργιανός πρόεδρος Saakashvili, αγαπημένο παιδί της Ουάσιγκτον, αλλά όχι πάντοτε με τις καλύτερες επιδόσεις σε

λογικό. Matthew Chance, "Putin accuses U.S. of orchestrating Georgian war", *CNN*, 28 August 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.cnn.com/2008/WORLD/europe/08/28/russia.georgia.cold.war/index.html>

²²⁹ Allison, ό.π. Όταν ο Πρόεδρος της Γεωργίας Mikheil Saakashvili εξαπόλυσε στρατιωτική επίθεση στην Νότια Οσσετία στις 7 Αυγούστου του 2008, επέμενε ότι είχε προκληθεί. Η ρωσική στρατιωτική συγκέντρωση αρκετούς μήνες νωρίτερα στην Αμπχαζία και στα σύνορα με τη Νότια Οσσετία φάνηκε να υποδηλώνει ότι η Μόσχα ήταν έτοιμη να τιμωρήσει τη Γεωργία για αυτό που θεωρούσε ως στρατηγική πρόκληση στις νέες της γεωπολιτικές φιλοδοξίες. Επιπλέον, για μήνες οι παραστρατιωτικοί τόσο της Γεωργίας όσο και της Νότιας Οσσετίας είχαν εμπλακεί σε χαμηλού επιπέδου μάχες, οι οποίες προκαλούσαν την εθνική κυριαρχία της πρώτης. Oksana Antonenko (2008), "A War with No Winners", *Survival*, 50(5): 23–36, σελ.23

²³⁰ Allison, ό.π., σελ.1148

²³¹ Όπως ανέφερε ο Γεωργιανός Αναπληρωτής Υπουργός Αμυνας Batu Kutelia: «δεν είχαμε προετοιμαστεί για τέτοιου είδους ενδεχόμενο», Jan Cienski, "Tbilisi admits it miscalculated Russian reaction", *Financial Times*, 22 August 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.ft.com/cms/s/0/90d1d4c6-6fe0-11dd-986f-0000779fd18c.html#axzz1TQix4Jrx>. Το σφάλμα αυτό συνίσταται στην υποτίμηση της ρωσικής αποφασιστικότητας και στην υπερεκτίμηση της δυτικής, ιδίως της αμερικανικής συνδρομής.

²³² Antonenko, ό.π.

²³³ Ό.π.

²³⁴ Χαρακτηριστικά, ο Antonenko αναφέρει ότι όταν είχε επισκεφτεί τη Γεωργία τον Ιούλιο του 2008, οι προσδοκίες ενός επικείμενου πολέμου (*imminent war*) ήταν πλατιά διαδεδομένες τόσο μεταξύ των Γεωργιανών όσο και των διεθνών παρατηρητών. Antonenko, ό.π., σελ.23

θέματα εσωτερικής²³⁵ και εξωτερικής πολιτικής, είτε υποτίμησε την πιθανή αντίδραση της Ρωσίας, είτε υπερτίμησε τη στήριξη της Δόσης στην προσπάθειά του να επιτύχει την επαναφορά της γεωργιανής κυριαρχίας στις αποσχισθείσες περιοχές της Νότιας Οσσετίας και της Αμπχαζίας»²³⁶.

Επιπρόσθετα, λίγοι ήταν εκείνοι που αμφέβαλαν για το εάν επρόκειτο να γίνει πόλεμος μεταξύ της Ρωσίας και της Γεωργίας. Η Μόσχα επανειλημμένως είχε προειδοποιήσει την Τιφλίδα ότι θα ήταν έτοιμη να παρέμβει για να προστατέψει το λαό τη Νότιας Οσσετίας, τους οποίους θεωρούσε Ρώσους πολίτες²³⁷, τη στιγμή που η Γεωργία θα της έδινε την οποιαδήποτε πρόφαση να το κάνει. Οι γεωργιανές δυνάμεις όχι μόνο επιτέθηκαν στην εθνοφυλακή της Νότιας Οσσετίας και στην πρωτεύουσα της, Tskhinvali, αλλά στόχευσαν αμέσως μια ρωσική βάση, σκοτώνοντας και τραυματίζοντας αρκετούς Ρώσους από τις μονάδες διατήρησης της ειρήνης.

Μια πολύ-αναμενόμενη έκθεση από την Ανεξάρτητη Διεθνή Διερευνητική Αποστολή για τη Σύγκρουση στη Γεωργία (*Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, IIFFMGG*)²³⁸, δεν κατάφερε να επιλύσει οριστικά

²³⁵ Αναμφιβόλως της πρόκλησης της Ρωσίας, οι μη ευνοϊκές πολιτικές αλλαγές στη Γεωργία ήταν ένας μεγάλος λόγος ανησυχίας, που συνέβαλε στην έλλειψη της δυτικής ευρωπαϊκής υποστήριξης στην προσπάθεια ένταξης της Γεωργίας στο NATO στις αρχές του 2008.

²³⁶ Θάνος Ντόκος, “Ένα παιχνίδι ισχύος στον Καύκασο”, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 13 Αυγούστου 2008, ανακτήθηκε 5-7-2011 από <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=9485>

²³⁷ Αυτό το επιχείρημα αντανακλά τις νέες αρχές της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής (*Ιδέα της Εξωτερικής Πολιτικής, Foreign Policy Concept*), όπου αναφέρεται ότι «αναμφισβήτητη προτεραιότητα» της Μόσχας είναι η προστασία της ζωής και των συμφερόντων των Ρώσων πολιτών της σε κάθε χώρα. Θα μπορούσε δηλαδή να υπάρξει το ενδεχόμενο ανάφλεξης σε οποιαδήποτε μετασοβιετική χώρα με ρωσικές μειονότητες. Οι εθνικά Ρώσοι αποτελούν το 29,9% του συνολικού πληθυσμού στο Καζακστάν, το 17,3% του συνολικού πληθυσμού στην Ουκρανία, το 11,4% του συνολικού πληθυσμού στη Λευκορωσία, το 5,9% του συνολικού πληθυσμού στην Μολδαβία, το 28% του συνολικού πληθυσμού στη Λετονία, το 25,6% του συνολικού πληθυσμού στην Εσθονία και το 5,2% του συνολικού πληθυσμού στη Λιθουανία, όπως αναφέρει σε παράγραφο σχετικού άρθρου του, το περιοδικό *The Economist*, *μειονότητες ως πυρομαχικά (minorities as ammunition)*. “Cold comfort”, *The Economist*, 4 September 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από http://www.economist.com/node/12052710?source=hptextfeature&story_id=12052710

²³⁸ Στις 2 Δεκεμβρίου 2008 το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (*Council of the European Union*) αποφάσισε να ιδρύσει μια Ανεξάρτητη Διεθνή Διερευνητική Αποστολή για τη Σύγκρουση στη Γεωργία (*Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, IIFFMGG*). Αυτή είναι η πρώτη φορά στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου η ίδια αποφάσισε να παρέμβει ενεργά σε μια σοβαρή ένοπλη σύρραξη. Είναι επίσης η πρώτη φορά, που αφού επιτεύχθηκε η κατάπαυση του πυρός, η ΕΕ έθεσε μια Διερευνητική Αποστολή ως πολιτική και διπλωματική συνέχεια της σύγκρουσης. Στόχος της αποστολής ήταν η διεξαγωγή έρευνας ως προς τους λόγους και την εξέλιξη της σύγκρουσης στη Γεωργία, μεταξύ άλλων από απόψεως διεθνούς δικαίου, ανθρωπιστικού δικαίου και δικαιωμάτων του ανθρώπου. Επικεφαλής της αποστολής διορίστηκε ο Heidi Tagliavini, Ελβετός διπλωμάτης και πρώην επικεφαλής της αποστολής των παρατηρητών του ΟΗΕ στη Γεωργία. Η αποστολή με έδρα τη Γενεύη, άρχισε τις εργασίες της στις 2 Δεκεμβρίου του 2008 και κάλυψε την περίοδο μέχρι και το Σεπτέμβριο του 2009. *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report*, September 2009, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από http://www.ceiig.ch/pdf/IIFFMCG_Volume_I.pdf

το ερώτημα για το ποια πλευρά είναι υπεύθυνη για το ξέσπασμα του πολέμου. Σύμφωνα με την αναφορά του BBC που δημοσιεύτηκε μετά την ανακοίνωση της έκθεσης, η Ρωσία ισχυρίστηκε ότι η έκθεση αυτή έδωσε μια «κατηγορηματική απάντηση» (“*unequivocal answer*”) στο ερώτημα του ποιος ξεκίνησε τη σύγκρουση, ενώ αντιθέτως η Γεωργία διατύπωσε ότι η έρευνα απέδειξε ότι ήταν η Ρωσία που προετοιμαζόταν για πόλεμο²³⁹.

Πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι οι διαθέσιμες αποδείξεις υποδεικνύουν ότι η εισβολή είχε σχεδιαστεί καλά εκ των προτέρων και ότι η Ρωσία αναζητούσε τρόπους να προκαλέσει τον Πρόεδρο Saakashvili να δράσει κατά τέτοιο τρόπο, ώστε έπειτα αυτές οι πράξεις του να μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως πρόφαση για την εισβολή, η οποία είχε προσεκτικά προετοιμαστεί πριν από αρκετούς μήνες, αν όχι και περισσότερο²⁴⁰.

Στις αρχές του 2008, η Ρωσία ξεκίνησε την πολιτική και διπλωματική πίεση στην Τιφλίδα. Στις 6 Μαρτίου του 2008, ο τότε Πρόεδρος Putin είχε ανακοινώσει ότι η χώρα του μονομερώς (*unilaterally*) θα αποσυρόταν από την κύρωση του καθεστώτος που είχε επιβληθεί από την ΚΑΚ, η οποία απαγόρευε τη διανομή στρατιωτικού εξοπλισμού στην Αμπχαζία²⁴¹. Μετέπειτα, στις 16 Απριλίου, η ρωσική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι θα εγκαθιστούσε άμεση επαφή, κυβέρνηση προς κυβέρνηση, με τις ανεπίσημες κυβερνήσεις στην Αμπχαζία και στην Νότια Οσσετία, ένα βήμα που η Γεωργία ισχυριζόταν ότι ισοδυναμούσε με την ντε φάκτο αναγνώριση αυτών των καθεστώτων²⁴².

Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι μόνο η Ρωσία είναι υπεύθυνη για αυτή τη σύγκρουση με τη Γεωργία. Η Δυτική πολιτική, ιδίως η απόφαση της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου και η διαβεβαίωση που δόθηκε στην Ουκρανία και στη Γεωργία για τη μελλοντική ένταξή τους στο NATO, συνέβαλαν σε αυτήν την κατάληξη²⁴³. Η

²³⁹ “Georgia ‘Started Unjustified War’,” *BBC*, 30 September 2009, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8281990.stm>

²⁴⁰ Svante E. Cornell (2009), “Pipeline Power: The War in Georgia and the Future of the Caucasian Energy Corridor,” *Georgetown Journal of International Affairs*, 10(1):131-139, σελ.131. Βλέπε επίσης, Ronald D. Asmus, *A Little War That Shook The World*, New York: Palgrave McMillan 2010.

²⁴¹ Cohen & Hamilton, *ό.π.*, σελ.15

²⁴² *Ο.π.*, σελ.15

²⁴³ F. Stephen Larrabee (2010), “Russia, Ukraine, and Central Europe: The Return of Geopolitics”, *Journal of International Affairs*, 63(2):33-52, σελ.36. Εν τω μεταξύ, η Γεωργία προσπαθούσε να επιταχύνει την ένταξή της στο NATO και να ξεκινήσει, με την υποστήριξη των ΗΠΑ, της Ουκρανίας και του Ισραήλ, ένα σημαντικό εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεών της. Ο στρατιωτικός της προϋπολογισμός της αυξήθηκε από το 1 τοις εκατό του ΑΕΠ στα 8 τοις εκατό. Heidi Tagliavini, “Lessons of the Georgia Conflict”, *New York Times*, 30 September 2009, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από http://www.nytimes.com/2009/10/01/opinion/01iht-edtagliavini.html?_r=2&ref=global

αποτυχία των ΗΠΑ και της ΕΕ να αποτρέψουν την κρίση αυτή, τις κάνει να φέρουν ένα μερίδιο ευθύνης για την κλιμάκωση. Για χρόνια, τόσο οι ΗΠΑ όσο και η ΕΕ παραμέλησαν τις αποκαλούμενες «παγωμένες συγκρούσεις»²⁴⁴ στον Καύκασο, ελπίζοντας ότι θα παρέμεναν «παγωμένες» για πάντα²⁴⁵.

Επιπλέον, δυο σαφείς, αλλά τελικά ελαττωματικές, αρχές καθοδήγησαν την πρόσφατη πολιτική των ΗΠΑ προς τη Γεωργία²⁴⁶. Πρώτον, οι ΗΠΑ ενίσχυσαν την κυβέρνηση του Saakashvili, αντί να προωθήσουν την ευρύτερη δημοκρατική ανάπτυξη στην Γεωργία. Δεύτερον, οι Ηνωμένες Πολιτείες υποστήριξαν την επανένωση της εδαφικής ακεραιότητας της Γεωργίας (*backed reuniting Georgia's territorial integrity*)²⁴⁷, αντί να δράσουν ως έντιμος διαμεσολαβητής για την επίλυση των παγωμένων συγκρούσεων.

Οι ισχυροί προσωπικοί δεσμοί²⁴⁸ που αναπτύχθηκαν μεταξύ της Ουάσινγκτον και της Τιφλίδας απέτρεψαν τις ΗΠΑ από το να χρησιμοποιήσουν τη δύναμη και την επιρροή τους για να συγκρατήσουν αξιόπιστα την κυβέρνηση του Saakashvili από την υιοθέτηση στρατιωτικής λύσης, ενθαρρύνοντας περαιτέρω την αδιαλλαξία της Γεωργίας²⁴⁹.

Η ρωσική ηγεσία περιέγραψε την 8^η Αυγούστου, ως την «11^η Σεπτεμβρίου της Ρωσίας» (*as "Russia's 9/11"*)²⁵⁰. Ωστόσο, τα Δυτικά κράτη έμειναν εμβρόντητα τόσο

²⁴⁴ Παγωμένες συγκρούσεις (*frozen conflicts*): α) Ναγκόρνο-Καραμπάχ (μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν), β) Αμπχαζία (μεταξύ Γεωργίας και Ρωσίας), γ) Νότια Οσσετία (μεταξύ Γεωργίας και Ρωσίας), δ) Υπερδνειστερία (μεταξύ Μολδαβίας και Ρωσίας). Θάνος Ντόκος, “Στρατηγικό αλφαριθμητάρι της κρίσης στον Καύκασο”, *Καθημερινή*, 7 Σεπτεμβρίου 2008

²⁴⁵ Antonenko, ό.π., σελ.29-30

²⁴⁶ Alexander Cooley and Lincoln A. Mitchell (2009), “No Way to Treat Our Friends: Recasting Recent U.S.-Georgian Relations”, *The Washington Quarterly*, 32(1): 27-41, σελ.27-28

²⁴⁷ Για παράδειγμα, μιλώντας σε μια συνέντευξη τύπου στην Τιφλίδα μετά την κρίση του Νοεμβρίου του 2007, ο Αμερικανός Αναπληρωτής Βοηθός Γραμματέα (U.S. Deputy Assistant Secretary) Matt Bryza έδωσε έμφαση λέγοντας ότι: «Όλοι μας δεσμευόμαστε για την εδαφική ακεραιότητα της Γεωργίας. Έτσι λοιπόν, κανένα βήμα δε θα πρέπει να γίνει που να αμφισβητεί καθ’ οποιονδήποτε τρόπο τη γεωργιανή εδαφική ακεραιότητα. Η Γεωργία έχει την υποχρέωση να συνεργαστεί με τη διεθνή κοινότητα και κυρίως με τους Αμπχάζιους και τους Νότιους Οσσετίους για την επίλυση αυτών των συγκρούσεων ειρηνικά. Αυτό συμβαίνει. Κανένας δε θα πρέπει να αμφισβητήσει την υποστήριξή μας για την εδαφική ακεραιότητα της Γεωργίας». Embassy of the United States in Georgia, “DAS Bryza Press Conference in Tbilisi,” Press Release, 13 November 2007, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://georgia.usembassy.gov/2007-releases/das-bryza-press-conference-in-tbilisi.html>

²⁴⁸ Λίγες χώρες στον κόσμο είχαν καλωσορίσει τόσο θερμά τον Πρόεδρο Bush, όσο η Γεωργία το 2005. Το ταξίδι του Αμερικανού Προέδρου συνοδεύτηκε από μια μεγάλη γιορτή με παραδοσιακούς χορούς της Γεωργίας, με μια ομιλία του Bush σε ένα μεγάλο και ενθουσιασμένο πλήθος στην Τιφλίδα, και με την απόφαση την γεωργιανής κυβέρνησης να μετονομάσει, την κεντρική εθνική οδό από το αεροδρόμιο μέχρι το κέντρο της Τιφλίδας, με το όνομα του Προέδρου Bush, αφήνοντας έτσι ένα προσωπικό σημάδι στη σχέση μεταξύ των δυο χωρών. Cooley and Mitchell, ό.π., σελ.30

²⁴⁹ Cooley and Mitchell, ό.π., σελ.28

²⁵⁰ “Georgia attack is 'Russia's 9/11'”, *BBC*, 12 September 2008, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7612507.stm>

από την επέκταση της ρωσικής «αμυντικής» στρατιωτικής επιδρομής στην Νότια Οσσετία (σε μια ευρύτερη κατοχή αρκετών περιοχών της Γεωργίας), όσο και από την φανερή αποκήρυξη του Κρεμλίνου για την γεωργιανή εδαφική ακεραιότητα²⁵¹. Η ταχύτητα και η κλίμακα της ρωσικής επίθεσης στο όνομα του «εξαναγκασμού της Γεωργίας σε ειρήνη» (“*coercing Georgia to peace*”), η μεγαλύτερη ρωσική στρατιωτική εισβολή σε ξένο κράτος από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, είχε κινήσει βασικά ερωτήματα σχετικά με τα κίνητρα και τους στόχους της ρωσικής ηγεσίας²⁵².

6.5.4 Οι Γεωπολιτικοί Σκοποί της Ρωσίας

Η ρωσική εισβολή στη Γεωργία ήταν αναμφίβολα καθοδηγούμενη από ένα πλέγμα κινήτρων και σκοπών, σε συνδυασμό με τα τοπικά, περιφερειακά και ευρύτερα γεωπολιτικά συμφέροντα²⁵³. Οι σκοποί της Ρωσίας φαίνεται ότι ήταν²⁵⁴:

- να εκδιώξει τα γεωργιανά στρατεύματα και να τερματίσει αποτελεσματικά την εθνική κυριαρχία (*sovereignty*) της Γεωργίας στην Νότια Οσσετία και στην Αμπχαζία²⁵⁵,
- να αποτρέψει την ένταξη της Γεωργίας στο NATO, καθώς και να στείλει ένα ισχυρό μήνυμα στην Ουκρανία²⁵⁶, ότι η επιμονή της για την ένταξή της

²⁵¹ Allison, ό.π., σελ.1145

²⁵² Ο.π.

²⁵³ Allison, ό.π., σελ.1161. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι είναι απίθανο (η εισβολή) να υπήρξε η έκφραση κάποιου ανώτερου σχεδίου (*master plan*), ακόμη και αν ο στρατιωτικός σχεδιασμός της επιχείρησης έλαβε χώρα εκ των προτέρων.

²⁵⁴ Cohen & Hamilton, ό.π., σελ.13-14

²⁵⁵ Μόλις οι ρωσικές ένοπλες δυνάμεις βρέθηκαν στη μάχη, το Κρεμλίνο δεν είχε σκοπό να αποδεχτεί το προηγούμενο καθεστώς (*status quo ante*) είτε στην Νότια Οσσετία είτε στην Αμπχαζία. Οι Ρώσοι ισχυρίστηκαν ότι είχαν χαθεί πάρα πολλές ζωές Οσσετιών και δεν ήταν σε θέση πια να εμπιστευτούν καμία διευθέτηση εκτός από τον πλήρη ρωσικό έλεγχο. Αυτός ο ισχυρισμός υπήρξε η βάση της ρωσικής παγίωσης των δυο δημοκρατιών ως στρατιωτικά προτεκτοράτα και ήταν σύμφωνος με το σχεδιασμό για την επίσημη αναγνώρισή τους. Allison, ό.π., σελ.1162

²⁵⁶ “Russia vs. Georgia: The Fallout”, ό.π.,σελ.10. Ο Αρβανιτόπουλος επισήμανε ότι: «η ‘φινλανδοποίηση’ της Γεωργίας αποστέλλει μηνύματα προς χώρες όπως το Αζερμπαϊτζάν, το Καζαχστάν και κυρίως η Ουκρανία ότι η Ρωσία επαναδραστηριοποιείται ως ηγεμονική δύναμη στον χώρο της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου και δεν θα διστάσει να χρησιμοποιήσει ακόμη και τη βία προκειμένου να διασφαλίσει τα ζωτικά της συμφέροντα». Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, “Η αριθμητική της ισχύος. Το νέο γεωστρατηγικό «πόκερ»”, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 17 Αυγούστου 2008, ανακτήθηκε 5-7-2011 από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=243391>

στο NATO μπορεί να οδηγήσει σε πόλεμο ή ακόμη και στο διαμελισμό της (*dismemberment*)²⁵⁷.

- να αυξήσει τον έλεγχο στον Καύκασο, ειδικά επί των στρατηγικών ενεργειακών αγωγών. Αν υπήρχε ένα ρωσόφιλο καθεστώς στη Γεωργία, θα έφερνε τον πετρελαιοαγωγό Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν, καθώς και τον αγωγό φυσικού αερίου Μπακού-Τιφλίδα-Ερζερούμ υπό τον έλεγχο της Μόσχας.
- η αποδυνάμωση και η πιθανή ανατροπή της κυβέρνησης του Saakashvili,
- η απόδειξη της ικανότητας των Ρώσων και η απόφαση τους να σταματήσουν την καταπάτηση της Δύσης στην περιοχή που θεωρούν ως «ζώνη προνομιακών συμφερόντων» (*“zone of privileged interests”*)²⁵⁸, δημιουργώντας εκ νέου (του 19^{ου} αιώνα στυλ) μια σφαίρα επιρροής στην πρώην Σοβιετική Ένωση, με τη χρήση βίας αν το κρίνουν απαραίτητο²⁵⁹.
- καθώς ίσως, και την πιθανή εκδίκηση προς τη Δύση για την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου, όπου η Ρωσία είχε προβάλει σθεναρή αντίσταση.

Η Ρωσία κατάφερε να επιτεθεί σε ένα κράτος, το οποίο από τον Απρίλιο του 2008 θεωρείτο ως πιθανό υποψήφιο κράτος για να ενταχθεί στο NATO. Η ρωσική εισβολή στη Γεωργία υπογράμμισε τους κινδύνους από την επέκταση του Άρθρου 5 (συλλογικής άμυνας) για την εγγύηση ασφαλείας στα κράτη του μετα-σοβιετικού χώρου²⁶⁰. Κανένα από τα μέλη του NATO, συμπεριλαμβανομένου των ΗΠΑ, δεν ήταν έτοιμα να παρέχουν στρατιωτική υποστήριξη στη Γεωργία και να ρισκάρουν μια στρατιωτική σύγκρουση με τη Ρωσία. Μια αποτυχία της συμμαχίας να πραγματοποιήσει τη δέσμευση ασφαλείας σε μέλος που δέχεται επίθεση, θα είχε καταστροφικές συνέπειες για την αξιοπιστία της συμμαχίας. Παρότι παραμένει ανοιχτό το θέμα της ένταξης της Γεωργίας στο NATO, μερικές φωνές στην Ευρώπη

²⁵⁷ Η άλλη χώρα που απειλείται περισσότερο από τη Ρωσία είναι η Ουκρανία. “Cold comfort”, *The Economist*, 4 September 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από http://www.economist.com/node/12052710?source=hptextfeature&story_id=12052710

²⁵⁸ Paul Reynolds, “New Russian world order: the five principles”, *BBC*, 1 September 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7591610.stm>

²⁵⁹ Ariel Cohen, *The Russian-Georgian War: A Challenge for the U.S. and the World*, Webmemo No.2017, Washington, DC: The Heritage Foundation, 11 August 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://www.heritage.org/research/reports/2008/08/the-russian-georgian-war-a-challenge-for-the-us-and-the-world>

²⁶⁰ F. Stephen Larrabee (2010), “Russia, Ukraine, and Central Europe: The Return of Geopolitics”, *Journal of International Affairs*, 63(2):33-52, σελ.50

(ιδίως της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Ισπανίας²⁶¹), είδαν τον πόλεμο ως μια δικαίωση της αντίθεσή τους σε μια τέτοια εξέλιξη.

Η ουκρανική κυβέρνηση του Victor Yushchenko έδειξε αλληλεγγύη στη Γεωργία και προσπάθησε να περιορίσει τις κινήσεις του Ρωσικού Στόλου της Μαύρης Θάλασσας²⁶², αλλά τελικά είχε λίγη εσωτερική υποστήριξη για την ένταξη της Ουκρανίας στο NATO. Το Κόμμα των Περιφερειών (*Party of Regions*) συντάχθηκε με τη Ρωσία κατά τη διάρκεια του πολέμου, επισημαίνοντας τα ολέθρια αποτελέσματα της πολιτικής βούλησης του Saakashvili για ένταξη της χώρας του στο NATO²⁶³. Η κυβέρνηση του Yanukovich, που ήρθε στην εξουσία στις αρχές του 2010, νομοθετικά διατήρησε την ουδετερότητα της Ουκρανίας, συμπεριλαμβανομένου τη μη επιδίωξη ένταξης στο NATO, παρέχοντας δικαιώματα στο ρωσικό Στόλο της Μαύρης Θάλασσας στη Σεβαστούπολη μέχρι το 2042.

Ωστόσο, η κατάσταση στον Καύκασο εκτός των τοπικών ισορροπιών, οφείλει να μελετηθεί και στο πλαίσιο της ευρύτερης σχέσης της Ρωσίας με τη Δύση. Με κύριο όπλο τις ενεργειακές της πηγές, στο πλαίσιο μιας ενεργειακά διψασμένης παγκόσμιας οικονομίας, η Ρωσία επανακάμπει στη διεθνή σκηνή, διεκδικώντας μεγαλύτερη επιρροή και σεβασμό, σε μια περίοδο όπου οι ΗΠΑ παραμένουν βέβαια η μόνη υπερδύναμη, έχοντας ζημιωθεί όμως από τις επιλογές τους σε θέματα εξωτερικής πολιτικής²⁶⁴.

6.5.5 Ο Αντίκτυπος του Πολέμου

Ο πόλεμος του Αυγούστου το 2008 μεταξύ της Ρωσίας και της Γεωργίας έχει ουσιαστικές επιπτώσεις για την ασφάλεια της Γεωργίας, τον ευρύτερο χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, της Ευρώπης και των ΗΠΑ.

²⁶¹ “Russia vs. Georgia: The Fallout”, ό.π., σελ.12 και Steven Erlanger, “NATO Duel Centers on Georgia and Ukraine”, *New York Times*, 1 December 2008, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9907E3DA113BF932A35751C1A96E9C8B63>

²⁶² “Ukraine to Defend Georgia against Russia’s Blockade”, *Kommersant*, 11 August 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από http://www.kommersant.com/p1010061/r_527/Ukraine_sided_with_Georgia_in_the_South_Ossetia_conflict/ και Michael Schwartz, “Claims of Secret Arms Sales Rattle Ukraine’s Leaders”, *New York Times*, 29 November 2008, ανακτήθηκε από 5 Ιουλίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2008/11/30/world/europe/30ukraine.html>

²⁶³ Cohen & Hamilton, ό.π., σελ.2

²⁶⁴ Θάνος Ντόκος, “Ένα παιχνίδι ισχύος στον Καύκασο”, *TO ΒΗΜΑ*, 13 Αυγούστου 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=9485>

Ο πόλεμος έδειξε ρήγματα στην Ευρώπη μεταξύ των Δυτικών δυνάμεων, οι οποίες είναι πρόθυμες να διατηρήσουν καλές σχέσεις με τη Ρωσία και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, που είκοσι χρόνια μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, διατηρούν μια πολιτική μνήμη της σοβιετικής κατοχής. Συγκεκριμένα η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιταλία ανυπομονούσαν να αφήσουν τον πόλεμο πίσω τους, αντιμετωπίζοντάς τον ως μια ενόχληση, ενώ οι Πρόεδροι της Πολωνίας, της Ουκρανίας, της Εσθονίας και της Λιθουανίας, καθώς και ο Πρωθυπουργός της Λετονίας πήγαν στην Τιφλίδα κατά τη διάρκεια του πολέμου για να στηρίξουν τον Saakashvili²⁶⁵.

Ακόμη, ο πόλεμος κατέδειξε την αδυναμία του συστήματος ασφαλείας του NATO και της ΕΕ, δεδομένου ότι δεν παρείχαν αποτελεσματική αντιμετώπιση στη ρωσική αλλαγή των συνόρων δια της βίας και στην κατοχή ενός κράτους-μέλους του ΟΑΣΕ²⁶⁶.

Ο πόλεμος υπονόμεισε προσωρινά, αλλά σοβαρά τη σταθερότητα της Γεωργίας και εξέθεσε τους λανθάνοντες διχασμούς μέσα στον οργανισμό του NATO σε σχέση με τη μελλοντική διεύρυνση. Παράλληλα, η Ρωσία έμεινε προσωρινά απομονωμένη διπλωματικά, τόσο για την δυσανάλογα εχθρική αντιμετώπιση προς τη Γεωργία, όσο και για την αναγνώριση της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας ως ανεξάρτητα κράτη²⁶⁷.

Από την οπτική της Ρωσίας, η εισβολή μπορεί να ειπωθεί ως επιτυχία²⁶⁸. Επιπλέον, η ίδια ξεκαθάρισε ότι θα ήταν έτοιμη να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της στο μετασοβιετικό χώρο (*post-Soviet space*) με βία, αν το έκρινε απαραίτητο. Η γενική επίδραση της εισβολής ήταν να πιέσει τις ΗΠΑ και τους συμμάχους της να ξανασκεφτούν την πορεία της περαιτέρω διεύρυνσης του NATO (*enlargement of NATO*) σε αυτές τις χώρες²⁶⁹. Ενώ η πόρτα για την ιδιότητα του μέλους παραμένει

²⁶⁵ “Leaders of ex-Soviet republics support Georgia at rally”, *CNN*, 12 August 2008, ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2011 από <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/08/12/georgia.rally/>

²⁶⁶ Cohen & Hamilton, ό.π., σελ. 74

²⁶⁷ Ακόμη, η Ρωσία με την έναρξη του πολέμου έχασε πολλά ξένα επενδυτικά κεφάλαια. Επίσης, αντιμετώπισε και τη δυσφορία της Κίνας για τις αναγνωρίσεις των παραπάνω περιοχών ως ανεξάρτητα κράτη, καθώς αυτή η ρωσική πράξη θα μπορούσε να ειπωθεί ως επικίνδυνο προηγούμενο για τις δικές της μειονότητες.

²⁶⁸ Να σημειωθεί ότι τα τρία τελευταία χρόνια η Ρωσία έχει δημιουργήσει πέντε στρατιωτικές βάσεις στην Αμπχαζία και στην Νότια Οσσετία. Anton Lavrov, “After the War”, *Russia in Global Affairs*, 9 April 2010, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου 2011 από http://eng.globalaffairs.ru/number/After_the_War-14780. Ωστόσο, ο πόλεμος κατέδειξε και τις συνεχιζόμενες αδυναμίες των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων (η απόδοση του ρωσικού στρατού στον πόλεμο του 2008 υπήρξε το αντικείμενο σημαντικών συζητήσεων και έντονης κριτικής μεταξύ της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της Ρωσίας).

²⁶⁹ Κατόπιν πιέσεων της Ουάσιγκτον, του Λονδίνου, της Βαρσοβίας και ορισμένων άλλων πρωτευουσών, το NATO υποχρεώθηκε να πάρει θέση. Η δημιουργία συμβουλίου διαβουλεύσεων με

ανοιχτή για τη Γεωργία και την Ουκρανία, η περαιτέρω διεύρυνση αδρανοποιείται για το εγγύς μέλλον.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Αρβανιτόπουλος: «*Η κρίση στη Γεωργία σηματοδότησε μια όξυνση στις σχέσεις της Ρωσίας με τις ΗΠΑ και υπό αυτή την έννοια κλείνει τη μεταβατική μεταψυχροπολεμική περίοδο, η οποία σημαδεύτηκε από την απόλυτη πρωτοκαθεδρία της Αμερικής στο διεθνές σύστημα και από την αδυναμία της Ρωσίας ή άλλων μεγάλων δυνάμεων να ελέγξουν την αυθαιρεσία της υπερδύναμης*»²⁷⁰.

Τρία χρόνια μετά το ρωσο-γεωργιανό πόλεμο, είναι φανερό ότι αυτή η σύγκρουση άλλαξε την ισορροπία ισχύος (*balance of power*) στη μετα-Σοβιετική Ευρασία (*post-Soviet Eurasia*)²⁷¹. Η ισχύς των ΗΠΑ μπορεί να επιδεινώνεται, λόγω των εκτεταμένων και αόριστων δεσμεύσεων στο Ιράκ, στο Αφγανιστάν, στη Λιβύη και στον Παγκόσμιο Πόλεμο κατά της τρομοκρατίας (*Global War on Terror*), που οδηγούν σε υπερεξάπλωση. Παρόλο που η Μέση Ανατολή (*Middle East*) και ειδικά ο Περσικός Κόλπος (*Persian Gulf*) θα παραμείνουν περιοχές υψηλής προτεραιότητας για την αμερικανική εξωτερική πολιτική, η Ρωσία διαδραματίζει έναν αυξανόμενο ενεργό ρόλο στο στρατηγικό περιβάλλον κατά μήκος των νοτίων συνόρων της, από τη Μαύρη Θάλασσα ως το Αφγανιστάν και τη δυτική Κίνα²⁷².

Ο πόλεμος στη Γεωργία, τον οποίο οι Δυτικές δυνάμεις ξεκάθαρα καταδίκασαν, φαίνεται να αποτελεί σημείο καμπής (*turning point*) στις σχέσεις της Ρωσίας με την ΚΑΚ²⁷³. Ακόμη, είναι προφανές ότι η σχέση μεταξύ της Ρωσίας και της Δύσης στις παραμεθόριες περιοχές τους θα είναι περισσότερο ανταγωνιστική από ότι στο παρελθόν, καθώς και ότι οι Δυτικοί ηγέτες θα πρέπει να αποφασίσουν τι είδους ρίσκο

τη Γεωργία είναι μια καθαρά συμβολική ενέργεια. Η ένταξη της Ουκρανίας και της Γεωργίας στο ΝΑΤΟ δεν θεωρείται πιθανή στο ορατό μέλλον, αφού είναι σαφής η έλλειψη ενθουσιασμού από πλευράς σημαντικών ευρωπαϊκών χωρών για μια αντιπαράθεση με τη Μόσχα στο συγκεκριμένο θέμα. Όπως επισημαίνει ο Ντόκος: «*Είναι κατανοητό ότι ΗΠΑ και ΝΑΤΟ δεν θέλουν να δώσουν στη Ρωσία δικαίωμα βέτο στη διεύρυνση της Συμμαχίας, αλλά δεν είναι ρεαλιστικό να μην αναμένεται έντονη αντίδραση της Μόσχας στο ενδεχόμενο γεωπολιτικής περικύκλωσης*». Θάνος Ντόκος, «Ρωσία, ΗΠΑ, Ευρώπη στον 21^ο αιώνα», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 22 Αυγούστου 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=9977>

²⁷⁰ Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, «*Η κρίση στις σχέσεις ΗΠΑ-Ρωσίας*», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 10 Νοεμβρίου 2008, ανακτήθηκε 5-7-2011 από <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=22813>

²⁷¹ Η Μόσχα λοιπόν χρησιμοποιεί στην Ευρασία όλες τις μεθόδους της (διπλωματία, πωλήσεις όπλων, κατασκευές βάσεων, ακόμη και αλλαγή καθεστώτων για να διασφαλίσει τη ζώνη των προνομιούχων συμπεριόντων της, με σκοπό να αλλάξει την ισορροπία ισχύος στην περιοχή προς όφελός της. Cohen & Hamilton, ό.π., σελ.78-79 και Krzysztof Strachota, *The Southern Caucasus and Central Asia after the Russian-Georgian war-the geopolitical consequences*, [CES COMMENTARY Issue No.10] (Warsaw: The Centre for Eastern Studies (CES), 2008), σελ.1

²⁷² Cohen & Hamilton, ό.π., σελ.74

²⁷³ Mankoff, ό.π., σελ.242

είναι πρόθυμοι να αναλάβουν, ώστε να διατηρήσουν την επιρροή τους στο πρώην σοβιετικό χώρο εν όψει της αυξανόμενης ρωσικής αντίθεσης²⁷⁴.

²⁷⁴ Mankoff, ό.π., σελ.242

7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Σκοπός αυτής της διπλωματικής εργασίας ήταν να αναλύσει τις ρωσο-αμερικανικές σχέσεις κατά τη χρονική περίοδο 2000-2008, περίοδο που ανέλαβαν την κυβερνητική εξουσία δυο νέοι Πρόεδροι, ο Vladimir Putin στη Ρωσία και ο George W. Bush ο Νεότερος στις ΗΠΑ αντίστοιχα. Παρά το θετικό κλίμα που δημιουργήθηκε ανάμεσα στα δυο κράτη μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, που κορυφώθηκε με τη σύναψη της «στρατηγικής εταιρικής σχέσης» μεταξύ τους, αυτή η σχέση εταίρων δε «ρίζωσε» πραγματικά. Το ερώτημα που απαντά η εργασία αυτή αναφέρεται στους λόγους για τους οποίους αυτή η «στρατηγική εταιρική σχέση» κατέρρευσε.

Ένας σημαντικός παράγοντας ήταν η θεμελιώδης ασυμμετρία της αμερικανικής ισχύος που συντελούσε στο να μην προκύψει μια εταιρική σχέση επί ίσοις όροις. Για τις ΗΠΑ, η Ρωσία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, είχε υποβιβαστεί ως προτεραιότητα στην εξωτερική της πολιτική, λόγω της μείωσης της ρωσικής δύναμης και της εμφάνισης νέων απειλών, όπως της εξάπλωσης της εξτρεμιστικής ιδεολογίας του Ισλάμ και την άνοδο της Κίνας. Από την άλλη μεριά, ο Putin αναζητούσε τα πιο αποτελεσματικά μέσα, με σκοπό να μεγιστοποιήσει τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα. Για όσο χρονικό διάστημα η Ρωσία παρέμενε αδύναμη, έβλεπε μια ειδική σχέση με τις ΗΠΑ ως την πιο αποτελεσματική οδό προς την εξουσία και την επιρροή της στον κόσμο.

Σταδιακά, η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας έγινε πιο ξεκάθαρη και απέκτησε μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, με τη βαθμιαία σταθεροποίηση της εσωτερικής της κατάστασης, καθώς και της θετικά οικονομικής της ανάπτυξης (κύριο όπλο οι ενεργειακοί της πόροι). Όλο και συχνότερα ο Putin εκφραζόταν αρνητικά για τις προσπάθειες των ΗΠΑ να δημιουργήσουν μια παγκόσμια τάξη, την οποία θα καθόριζαν οι ίδιες, επέκρινε τις μονομερείς δράσεις της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής και άρχισε να υπερασπίζεται τα ρωσικά συμφέροντα πιο ενεργά.

Αυτή η εταιρική σχέση λοιπόν, άρχισε να καταρρέει όταν η Ουάσινγκτον και η Μόσχα αντιλήφθηκαν ότι έχουν εντελώς διαφορετικά αποκλίνοντα συμφέροντα σε πολλά μέρη του κόσμου, εκτός του Αφγανιστάν, και διαφορετικές στρατηγικές προτεραιότητες. Τα πιο σημαντικά γεγονότα που συνέβαλαν σε αυτό είναι η καθοδηγούμενη από τις ΗΠΑ εισβολή στο Ιράκ το Μάρτιο του 2003, η προοπτική ένταξης της Ουκρανίας και της Γεωργίας στο NATO, ο ανταγωνισμός τόσο για τους

ενεργειακούς πόρους στην Κεντρική Ασία και στην Κασπία, όσο και ο έλεγχος των ενεργειακών διαδρόμων που θα τους μετέφερε, η πιθανή τοποθέτηση στοιχείων της αντιπυραυλικής ασπίδας στην Πολωνία και στη Τσεχική Δημοκρατία, οι έγχρωμες επαναστάσεις, και η σύγκρουση Ρωσίας-Γεωργίας τον Αύγουστο του 2008.

Έτσι λοιπόν, αυτή η «στρατηγική εταιρική σχέση» αποδυναμώθηκε και σύντομα οι αρχικές ενθαρρυντικές εξελίξεις μετατράπηκαν σε έναν νέο ανταγωνισμό σε μια σειρά ζητημάτων. Οι ΗΠΑ ενεργούσαν χωρίς να συμμερίζονται τη Ρωσία, ειδικά στα ζητήματα που η ίδια θεωρούσε ότι επηρέαζαν τα ζωτικά της συμφέροντα. Η διεύρυνση του ΝΑΤΟ, από τη ρωσική οπτική, έμοιαζε με στρατηγική λανθάνουσας περικύκλωσης της Ρωσίας.

Η προοπτική ένταξης της Γεωργίας και της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ, τροφοδότησε τους ρωσικούς φόβους πως επρόκειτο για αμερικανική υπονόμηση της ρωσικής σφαίρας επιρροής στην ΚΑΚ. Το Κρεμλίνο βλέπει τις κινήσεις των ΗΠΑ στις δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ιδιαίτερα απειλητικές, θεωρώντας τις ως μια επιθετική στρατηγική στην «πίσω αυλή» της Ρωσίας.

Επιπλέον, η ρωσική πολιτική επικέντρωσε την προσοχή της στην Κεντρική Ασία και στον Καύκασο, με σκοπό τόσο τον έλεγχο παραγωγής των φυσικών πόρων, κυρίως του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, όσο και των αγωγών που θα τα μεταφέρουν. Οι ΗΠΑ από την πλευρά τους, επιδιώκουν να αποτρέψουν τη δημιουργία ρωσικών μονοπωλιακών καταστάσεων στην ενεργειακή αγορά, να αποτρέψουν την ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης, καθώς και να προστατέψουν τα συμφέροντα των αμερικανικών εταιριών. Παράλληλα, επιθυμούν να διασφαλίσουν την ανεξαρτησία και την κυριαρχία των κρατών στις παραπάνω περιοχές, ενισχύοντας ταυτόχρονα την πολιτικο-οικονομική τους επιρροή σε αυτές τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Ωστόσο, αυτή η άρνηση του δικαιώματος στη Ρωσία να διεκδικήσει τα ενεργειακά της συμφέροντα στην Ευρασία θα έχει μεγάλο πολιτικό και οικονομικό κόστος.

Η Ρωσία έχει διακηρύξει το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της για το χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, απαιτώντας από τις ΗΠΑ, την ΕΕ ακόμη και την Κίνα, να σεβαστούν την πρωτοκαθεδρία της στην περιοχή. Σε αυτήν την περιοχή η Ρωσία ασκεί την μεγαλύτερη επιρροή, όπως επίσης βλέπει και τις μεγαλύτερες απειλές για την ασφάλειά της. Η εξασφάλιση του ειδικού ρόλου της Ρωσίας στην εν λόγω περιοχή αποτελεί μια από τις υψηλότερες προτεραιότητες της ρωσικής εξωτερικής

πολιτικής, πιθανώς την κύρια προτεραιότητα της σημερινής εξωτερικής της πολιτικής.

Οι ΗΠΑ και η Ρωσία εισέρχονται σε περίοδο μιας νέας αντιπαράθεσης απόρροια των ανακατανομών ισχύος των τελευταίων ετών. Η ενισχυμένη Ρωσία φαίνεται αποφασισμένη να μην αποδεχθεί την περαιτέρω επιρροή των ΗΠΑ στην περιφέρειά της. Η ρωσική αντίθεση προς την αμερικανική εξωτερική πολιτική στα παραπάνω γεγονότα, συνδέεται ως επί το πλείστον με την ευρύτερη στρατηγική επανεμφάνισης της Ρωσίας ως μεγάλης δύναμης και ως αυτόνομου παίκτη στη διεθνή σκηνή, και όχι ως αντίθεση στην πολιτική των ΗΠΑ, με τον τρόπο που η Σοβιετική Ένωση δρούσε.

Βέβαια, αρκετοί διατύπωσαν μια έντονη ανησυχία για την εμφάνιση ενός νέου Ψυχρού Πολέμου, ειδικά μετά τη σύγκρουση Ρωσίας-Γεωργίας, καθώς η συνακόλουθη κρίση κλιμάκωσε την ένταση στις ρωσο-αμερικανικές σχέσεις και επανέφερε στο προσκήνιο μνήμες ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης. Όμως οι προϋποθέσεις για κάτι τέτοιο δε φαίνονται να υπάρχουν, καθώς ο Ψυχρός Πόλεμος δεν προήλθε από ένα μόνο γεγονός, αλλά ανέκυψε από μια αλληλουχία προκαταλήψεων και συγκρουόμενων συμφερόντων μεταξύ δυο ισοδύναμων ιδεολογικοπολιτικών πόλων. Η ισχύς της τωρινής Ρωσίας δε συγκρίνεται με εκείνη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και η προβολή ισχύος της γίνεται μόνο σε περιφερειακό επίπεδο.

Μολονότι, η σημερινή Ρωσία δεν είναι τόσο κεντρική για τα αμερικανικά συμφέροντα, όπως ήταν η Σοβιετική Ένωση, οι εξελίξεις στη χώρα αυτή θα εξακολουθούν να είναι σημαντικές για τις ΗΠΑ. Η Ρωσία παραμένει μια πυρηνική υπερδύναμη και θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό του περιβάλλοντος ασφαλείας στην Ευρώπη, στη Μέση Ανατολή και στην Ασία. Σε θέματα όπως, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, το μέλλον του NATO, η μη διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής και ο έλεγχος των εξοπλισμών, ο ρόλος της Ρωσίας θα είναι ιδιαίτερα κρίσιμος.

Η συνολική στρατηγική της Ρωσίας εδώ και πολύ καιρό επιδιώκει τη συνεργασία με τις ΗΠΑ στο βαθμό όμως, που δεν έρχεται σε σύγκρουση με τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα. Ωστόσο, οι ΗΠΑ φαίνεται πως αδυνατούν να επιλύσουν τη δυσπιστία που προκύπτει από τη δυναμική και δραστήρια Ρωσία. Ειδικά μετά τη σύγκρουση στη Γεωργία, η αβεβαιότητα παραμένει το μεγαλύτερο εμπόδιο για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των δυο αυτών χωρών. Εντούτοις, τα κοινά συμφέροντα Ρωσίας και ΗΠΑ εξακολουθούν να είναι σημαντικά σε θέματα όπως, το ιρανικό πυρηνικό

πρόγραμμα, η αντιμετώπιση του ισλαμικού εξτρεμισμού, η σταθεροποίηση του Αφγανιστάν, καθώς και η ραγδαία άνοδος της κινεζικής ισχύος (κάτι που και οι δυο χώρες τείνουν να αποσιωπήσουν), και πιθανώς το κόστος μιας κλιμακούμενης αντιπαράθεσης θα λειτουργήσει αποτρεπτικά και για τα δυο κράτη.

8. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ:

A. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ:

I. ΒΙΒΛΙΑ

- Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος και Παναγιώτης Ήφαιστος, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, Δ΄ έκδοση, Αθήνα: Ποιότητα 2007
- Χάλφορντ Τζ. Μάκιντερ, *Δημοκρατικά Ιδεώδη και Πραγματικότητα & άλλες τρεις εισηγήσεις*, μετφρ: Αθηνά Μπαλοπούλου, Αθήνα: Παπαζήση 2006
- Μπρζεζίνσκι Ζμπίγκνιου, *Η Μεγάλη Σκακιέρα. Η Αμερικανική Υπεροχή και οι Γεωστρατηγικές της Επιταγές*, μετφρ: Ελένη Αστερίου, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη 1998
- Ρουμελιώτης Παναγιώτης, *Προς Έναν Πολυπολικό Κόσμο*, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη 2009

II. ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Γρηγοριάδης Ιωάννης Ν., *Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ασφάλεια & Αγωγοί Φυσικού Αερίου στη Ν.Α. Ευρώπη: Ένα Νέο Πεδίο Ελληνοτουρκικής Συνεργασίας*, [ΕΛΙΑΜΕΠ Policy Paper No.12] (Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, (ΕΛΙΑΜΕΠ), 2008)
- Ζιώγας Χρήστος (2008-2009), “ΗΠΑ – Ρωσία: Προς μια Νέα Αντιπαράθεση”, *Γεωστρατηγική*, 15-16:183-203
- Καραγιάννης Μάνος, “Ο ρόλος της Μαύρης Θάλασσας ως πυλώνα της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας” στο Δ. Τριανταφύλλου (επιμ.) *Ο Εύξεινος Πόντος: Μια αναδυόμενη περιοχή*, Αφιέρωμα, Διεθνές Κέντρο Μελετών Εύξεινου Πόντου (ΔΙΚΕΜΕΠ), Αθήνα: Παπαζήση 2008
- Καραμπελιάς Γεράσιμος & Μιχαήλ Κυριακίδης (2005), “Ο Μεσογειακός Άξονας της εξωτερικής πολιτικής του Πούτιν. Η Τουρκική Συνιστώσα σε αντιδιαστολή με την Ελληνική”, *Γεωστρατηγική*, 7:45-68
- Μάζης Ιωάννης Θ. (2005), “Το πρόβλημα της διακίνησης πετρελαίου στα στενά της Μαύρης Θάλασσας και οι προοπτικές του έργου «Μπουργκάς- Αλεξανδρούπολη»”, *Γεωστρατηγική*, 7:117-132

- Μπακιρτζής Ιωάννης (2004), “Επισκόπηση των εξελίξεων του ζητήματος της Αμπχαζίας κατά τα τελευταία έτη, μέσα από τουρκικές διαδικτυακές πηγές, με έμφαση στην περίπτωση του Kodor”, *Γεωστρατηγική*, 6:105-122
- Ντόκος Θάνος, *Η «αναγέννηση» της Ρωσίας και οι προοπτικές για τις Ελληνο-Ρωσικές σχέσεις*, [ΕΛΙΑΜΕΠ Θέσεις Νο.3] (Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, (ΕΛΙΑΜΕΠ), 2010)
- Παπαδοπούλου Ειρήνη (2007), “Το «Νέο Μεγάλο Παιχνίδι» της Μεταφοράς Ενέργειας και η Γεωπολιτική Σημασία της Περιοχής των Βαλκανίων στα Πλάισια Αυτού”, *Γεωπολιτική*, 11:48-56
- Προέδρου Φίλιππος, *Η ελληνική πολιτική ενεργειακής ασφάλειας. Οι ελληνικές θέσεις στο πλαίσιο της ΕΕ και η δράση για την εξασφάλιση προμηθειών*, [ΕΛΙΑΜΕΠ Κείμενο Εργασίας Νο.4] (Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, (ΕΛΙΑΜΕΠ), 2009)
- Σαλαπασίδης Γεώργιος (2005), “Γεωστρατηγικές και Αμυντικοπολιτικές παράμετροι της κρίσεως στην Αμπχαζία”, *Γεωστρατηγική*, 7:69-89
- Τσακίρης Θεόδωρος (2008), “Ο Ψυχρός Πόλεμος που δεν τελείωσε: Προϊστορία, χρονικό και γεωστρατηγικός απολογισμός του ρωσο-γεωργιανού πολέμου”, *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, 14(1):14-42
- Τσακίρης Θεόδωρος (2005), “Επαναστατική Δημοκρατία και Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών”, *Γεωστρατηγική*, 8:115-152
- Τσακίρης Θεόδωρος (2004), “Ουκρανία: Γεωπολιτικές και ενδοσυστημικές παράμετροι των προσφάτων εκλογών”, *Γεωστρατηγική*, 6:91-104

III. ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, “Η αριθμητική της ισχύος. Το νέο γεωστρατηγικό «πόκερ»”, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 17 Αυγούστου 2008, ανακτήθηκε 5-7-2011 από <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=243391>
- Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, “Η κρίση στις σχέσεις ΗΠΑ-Ρωσίας”, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 10 Νοεμβρίου 2008, ανακτήθηκε 5-7-2011 από <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=22813>



•Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ), *Ενεργειακός εφοδιασμός: τι είδους πολιτική γειτονίας έχουμε ανάγκη για να διασφαλίσουμε την ασφάλεια του εφοδιασμού της ΕΕ;*, (Διερευνητική Γνωμοδότηση κατόπιν αιτήσεως της Ουγγρικής Προεδρίας), Βρυξέλλες: Μάιος 2011, (2011/C 132/04), ανακτήθηκε 11 Αυγούστου 2011 από <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:132:0015:01:EL:HTML>

•“Εκτός Συνθήκης για Συμβατικά Όπλα η Ρωσία”, *ΕΘΝΟΣ*, 7 Νοεμβρίου 2007, ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2011 από <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22769&subid=2&pubid=143832>

•Ντόκος Θάνος, “Ρωσία, ΗΠΑ, Ευρώπη στον 21^ο αιώνα”, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 22 Αυγούστου 2008, ανακτήθηκε 5-7-2011 από <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=9977>

•Ντόκος Θάνος, “Ένα παιχνίδι ισχύος στον Καύκασο”, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 13 Αυγούστου 2008, ανακτήθηκε 5-7-2011 από <http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=9485>

•Ντόκος Θάνος, (2007), “Ο “Άξονας του Κακού”. Η Απειλή Από Τις Ανερχόμενες Πυραυλικές Δυνάμεις”, *Διπλωματία*, Τεύχος 43, ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2011 από <http://diplomatia.gr/index.php?view=article&id=1746>

ΞΕΝΗ:

A. ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ:

•United Nations, “Security Council, Resolution 1511 (2003)”, S/RES/1511, 16 October 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/563/91/PDF/N0356391.pdf?OpenElement>

•U.S. Department of State, “Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Limitation Of Anti-Ballistic Missile Systems”, 26 May 1972, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abm/abm2.html>

B. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ:

I. BIBΛΙΑ

- Bukkvoll Tor, *Ukraine and European Security*, London: Royal Institute for International Affairs 1997
- Hedenskog J., V. Konnander, B. Nygren, I. Oldberg, C. Pursiainen (eds) *Russia as a Great Power. Dimensions of security under Putin*, Oxon: Routledge 2005
- Jackson Nicole J., *Russian Foreign Policy and the CIS*, London: Routledge 2003
- Mankoff Jeffrey, *Russian Foreign Policy. The Return of Great Power Politics*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc 2009
- Nygren Bertil, *The Rebuilding of Greater Russia. Putin's foreign policy towards the CIS countries*, Oxon: Routledge 2008
- Sakwa Richard, *Putin: Russia's Choice*, New York: Routledge 2004

II. ΑΠΟΡΑ ΣΕ ΒΙΒΛΙΑ

- Buckley Mary, “Russian Foreign Policy and Its Critics”, in Richard Fawn (ed) *Realignments in Russian Foreign Policy*, London: Frank Cass Publishers 2003
- Lo Bobo, “The Securitization of Russian Foreign Policy under Putin”, in Gabriel Gorodetsky (ed) *Russia Between East And West. Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century*, Oxon: Frank Cass Publishers 2003
- Mankoff Jeffrey, “Russia, the Post-Soviet Space, and Challenges to U.S. Policy”, in T. Colton, T. Frye and R. Legvold (eds) *The Policy World Meets Academia: Designing U.S. Policy toward Russia*, Cambridge: American Academy of Arts and Sciences 2010
- Moshes Arkadi, “Conflict and Co-operation in Russo-Ukrainian Relations”, in B. Coppieters, A. Zverev and D. Trenin (eds) *Commonwealth And Independence In Post-Soviet Eurasia*. London: Frank Cass Publishers 1998
- Oldberg Ingmar, “Foreign policy priorities under Putin”, in J. Hedenskog, V. Konnander, B. Nygren, I. Oldberg, C. Pursiainen (eds) *Russia as a Great Power. Dimensions of security under Putin*, Oxon: Routledge 2005
- Votapek Vladimir, “Russia and the United States”, in Janusz Bugajski (ed) *Toward an Understanding of Russia. New European Perspectives*, New York: Council on Foreign Relations 2002

III. ΑΠΟΡΑ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Allison Roy (2008), “Russia Resurgent? Moscow’s Campaign To ‘Coerce Georgia To Peace’,” *International Affairs*, 84(6): 1145–1171
- Ambrosio Thomas, “The Russo-American Dispute Over the Invasion of Iraq: International Status and the Role of Positional Goods”, *Europe-Asia Studies*, 57(8):1189-1210
- Antonenko Oksana (2008), “A War with No Winners”, *Survival*, 50(5): 23–36
- Blank Stephen J., *Russia And Arms Control: Are There Opportunities For The Obama Administration?*, Carlisle, PA: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute (SSI), March 2009
- Blank Stephen, *U.S Interests in Central Asia and the Challenges to Them*, Carlisle, PA: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute (SSI), March 2007
- Bunce Valerie and Sharon Wolchik (2006), “International Diffusion and Postcommunist Electoral Revolutions”, *Communist and Postcommunist Studies*, 39(3):283-204
- Cohen Ariel & Robert E. Hamilton, *The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications*, ERAP Monograph, Carlisle, PA: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute (SSI), June 2011
- Cohen Ariel, *Dangerous Trajectories: Obama’s Approach to Arms Control Misreads Russian Nuclear Strategy*, Backgrounder No. 2338, Washington, DC: The Heritage Foundation, November 2009
- Cooley Alexander and Lincoln A. Mitchell (2009), “No Way to Treat Our Friends: Recasting Recent U.S.-Georgian Relations”, *The Washington Quarterly*, 32(1): 27–41
- Copson Raymond W., *Iraq war: Background and Issues Overview*, CRS Report for Congress, Order Code RL31715, Washington D.C.: Library of Congress, Congressional Research Service, 22 April 2003
- Cornell Svante E. (2009), “Pipeline Power: The War in Georgia and the Future of the Caucasian Energy Corridor,” *Georgetown Journal of International Affairs*, 10(1):131-139

- Cornell Svante E., Johanna Popjanevski, Niklas Nilsson, *Russia's War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World*, Policy Paper, Washington D.C.: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, August 2008
- Espinass Gary D. (2010), "Ukraine's Defense Engagement With The United States", *Journal of International Affairs*, 63(2):53-63
- European Commission, *European Neighbourhood Policy. Country Report: Ukraine*, Brussels: Commission Of The European Communities 2004
- Fakiolas Efstathios T. (1998), "Continuity and Change in Soviet and Russian Grand Strategy", *Mediterranean Quarterly*, 9(2):76-91
- Ferguson Joseph, *U.S.-Russia Relations: Spy Mania and Familiar Rhetoric*, Russian Academy of Sciences, Moscow: Institute of World Economy and International Relations, March 2001
- Gabbittas Andrea, *Prospects for U.S.-Russian Nonproliferation Cooperation Under Bush and Putin*, [BCSIA Discussion Paper No.16] (Cambridge: Belfer Center for Science and International Affairs (BCSIA), 2002
- Gaddy Clifford, Fiona Hill, Igor Danchenko, Dmitri Ivanov, *The Russian Federation*, The Brookings Foreign Policy Studies, Energy Security Series Report, Washington, DC: The Brookings Institution 2006
- Graham Thomas, *Resurgent Russia and U.S. Purposes*, A Century Foundation Report, New York: The Century Foundation Inc 2009
- Ifantis Kostas and Theodoros Tsakiris (2005), "US-Russian relations: International and Regional Security Trajectories", *Perceptions*, 10:27-56
- Kelkitli Fatma Asli (2008), "Russian Foreign Policy in South Caucasus under Putin", *Perceptions, Journal of International Affairs*, 8:69-86
- King Charles (2008), "The Five-Day War. Managing Moscow After the Georgia Crisis", *Foreign Affairs*, 87(6):2-11
- Larrabee F. Stephen (2010), "Russia, Ukraine, and Central Europe: The Return of Geopolitics", *Journal of International Affairs*, 63(2):33-52
- Mankoff Jeffrey (2010), "Generational Change And The Future Of U.S-Russian Relations", *Journal of International Affairs*, 63(2):1-17

- Mankoff Jeffrey, *Eurasian Energy Security*, Council Special Report No.43, New York: the Council on Foreign Relations, February 2009

- Mankoff Jeffrey (2007), “Russia and the West: Taking the Longer View”, *The Washington Quarterly*, 30(2):123-135

- Nation Craig R. & Dmitri Trenin, *Russian Security Strategy under Putin: U.S. and Russian Perspectives*, Carlisle, PA: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute (SSI), November 2007

- Nichol Jim, *Russia-Georgia Conflict in August 2008: Context and Implications for U.S. interests*, CRS Report for Congress, Order Code RL34618, Washington D.C.: Library of Congress, Congressional Research Service, 3 March 2009

- Nichol Jim, *Georgia [Republic] and NATO Enlargement: Issues and Implications*, CRS Report for Congress, Order Code RS22829, Washington D.C.: Library of Congress, Congressional Research Service, 7 March 2008

- Riley Alan, *The Coming of the Russian Gas Deficit: Consequences and Solutions*, [CEPS Policy Brief No.116] (Brussels: Centre For European Policy Studies, (CEPS), 2006)

- “Russia vs. Georgia: The Fallout”, *Europe Report*, No. 195, Brussels: International Crisis Group, 22 August 2008

- Russian Senior Review Group, *Evolving Russian Perspectives on Missile Defense: The Emerging Accommodation*, Fairfax, VA: National Institute for Public Policy 2002

- Rywkkinn Michael (2008), “Russia: In Quest of Superpower Status”, *American Foreign Policy Interests*, 30:13-21

- Sakwa Richard (2008), “‘New Cold War’ or twenty years’ crisis? Russia and international politics”, *International Affairs* , 84(2):241-267

- Sherr James (1997), “Russian-Ukrainian Rapprochement?: The Black Sea Fleet Accords”, *Survival*, 39(3):33-50

- Simes Dimitri K. (2007), “Losing Russia. The Costs of Renewed Confrontation”, *Foreign Affairs*, 86(6):36-52

- Stent Angela E. (2008), “Restoration and Revolution in Putin’s Foreign Policy”, *Europe-Asia Studies*, 60(6):1089-1106

•Strachota Krzysztof, *The Southern Caucasus and Central Asia after the Russian-Georgian war-the geopolitical consequences*, [CES COMMENTARY Issue No.10] (Warsaw: The Centre for Eastern Studies (CES), 2008)

•Trenin Dmitri, *Thinking Strategically About Russia*, Policy Brief, Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace 2008

•Woolf Amy, *National Missile Defence: Russia's Reaction*, CRS Report for Congress, Order Code RL30967, Washington D.C.: Library of Congress, Congressional Research Service, 14 June 2002

IV. ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

•“America withdraws from AMB treaty”, *BBC*, 13 December 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1707812.stm>

•Arms Control Association (ACA), “Text of the Treaty Between the United States of America and the Russian Federation on Strategic Offensive Reductions”, 24 May 2002, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://www.armscontrol.org/documents/sort>.

•Arvedlund Erin E., “Russia Offers to Forgive 65% of Iraq’s Debt”, *New York Times*, 22 December 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2003/12/22/international/europe/22CND-RUSS.html>

•“Axis of Evil Shaping Against Moscow”, *Kommersant*, 3 March 2005, ανακτήθηκε 26 Αυγούστου 2011 από <http://www.kommersant.com/page.asp?id=-5141>

•Boese Wade, “U.S. Withdraws Form ABM Treaty; Global Response Muted”, *Arms Control Today*, July/August 2002, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από http://www.armscontrol.org/act/2002_07-08/abmjul_aug02

•“Bulgarian Govt Doesn't Pull the Plug on BA Oil Pipeline Yet”, *Journal of Turkish Weekly*, 13 July 2011, ανακτήθηκε 29 Αυγούστου 2011 από <http://www.turkishweekly.net/news/119021/bulgarian-govt-doesn-39-t-pull-the-plug-on-ba-oil-pipeline-yet.html>

•Central Intelligence Agency, “Ukraine,” *The World Fact Book*, July 2011, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

•Chance Matthew, “Putin accuses U.S. of orchestrating Georgian war”, *CNN*, 28 August 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.cnn.com/2008/WORLD/europe/08/28/russia.georgia.cold.war/index.html>

•Cienski Jan, “Tbilisi admits it miscalculated Russian reaction”, *Financial Times*, 22 August 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.ft.com/cms/s/0/90d1d4c6-6fe0-11dd-986f-0000779fd18c.html#axzz1TQix4Jrx>

•“Closer Military Ties With Armenia To Boost Russia’s Regional Clout” *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 12 August 2010, ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2011 από http://www.rferl.org/content/Closer_Military_Ties_With_Armenia_To_Boost_Russia_s_Regional_Clout/2126126.html

•Cohen Ariel, “Reset the Russian Reset Policy”, *Wall Street Journal*, 10 August 2010, ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2011 από <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704164904575420983022047918.html>

•Cohen Ariel, *The Russian-Georgian War: A Challenge for the U.S. and the World*, Webmemo No.2017, Washington, DC: The Heritage Foundation, 11 August 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://www.heritage.org/research/reports/2008/08/the-russian-georgian-war-a-challenge-for-the-us-and-the-world>

•“Cold comfort”, *The Economist*, 4 September 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από http://www.economist.com/node/12052710?source=hptextfeature&story_id=12052710

•Colin Matthew, “Georgia to double troops in Iraq”, *BBC*, 9 March 2007, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/6433289.stm>

•“Commonwealth of Independent States”, *RIANOVOSTI*, 21 August 2010, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από <http://en.rian.ru/infographics/20100821/160274561.html>

•Dougherty Jill, “Putin warns on Iraq war”, *CNN*, 28 March 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από http://articles.cnn.com/2003-03-28/world/sprj.irq.putin_1_iraq-war-russian-president-vladimir-putin-cold-war?s=PM:WORLD

•“Draft UN resolution on an interim government for Iraq”, *Guardian*, 25 May 2004, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/world/2004/may/25/usa.iraq5>

- Embassy of the United States in Georgia, “DAS Bryza Press Conference in Tbilisi,” Press Release, 13 November 2007, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://georgia.usembassy.gov/2007-releases/das-bryza-press-conference-in-tbilisi.html>

- Erlanger Steven, “NATO Duel Centers on Georgia and Ukraine”, *New York Times*, 1 December 2008, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9907E3DA113BF932A35751C1A96E9C8B63>

- “Fact sheet: Bush’s ‘axis of evil’”, *CCN*, 30 January 2002, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://archives.cnn.com/2002/US/01/30/ret.axis.facts/index.html>

- Federation of American Scientists (FAS), “Status of World Nuclear Forces”, 7 June 2011, ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2011 από <http://www.fas.org/programs/ssp/nukes/nuclearweapons/nukestatus.html>

- Federation of American Scientists (FAS), “The Foreign Policy Concept of The Russian Federation”, 28 June 2000, ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2011 από <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>

- Finn Peter, “Russian Air, Ground Forces Strike Georgia”, *Washington Post*, 9 August 2008, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου 2011 από <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/08/AR2008080800285.html>

- “Friction intensifies between U.S. and Russia”, *CNN*, 31 May 2007, ανακτήθηκε 22 Αυγούστου 2011 από http://articles.cnn.com/2007-05-31/world/russia.tensions_1_anti-ballistic-missile-treaty-united-states-and-russia-missile-defense?_s=PM:WORLD

- “George W. Bush: thoughts on world leaders”, *The Telegraph*, 9 November 2010, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/us-politics/8121385/George-W-Bush-thoughts-on-world-leaders.html>

- “Georgia attack is 'Russia's 9/11' ”, *BBC*, 12 September 2008, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7612507.stm>

- “Georgia ‘requests UN session’ on airspace violation by Russia”, *RIANOVOSTI*, 11 July 2008, ανακτήθηκε 4 Ιουλίου 2011 από <http://en.rian.ru/world/20080711/113803531.html>

- “Georgia ‘Started Unjustified War’,” *BBC*, 30 September 2009, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8281990.stm>

- Gordon Philip H., “Punish France, Ignore Germany, Forgive Russia’ No Longer Fits”, *The Brookings Institution*, September/October 2007, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από http://www.brookings.edu/opinions/2007/09europe_gordon.aspx

- Halpin Tony, “Georgia forced to accept a Russian Occupation”, *Times*, 16 August 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4543728.ece>

- Harding Luke, “Russia agrees deadline to withdraw forces from Georgia”, *Guardian*, 8 September 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/world/2008/sep/08/georgia.russia1>

- Human Rights Watch, “The Issue of Civilian Casualties in South Ossetia”, 23 January 2009, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου 2011 από <http://www.hrw.org/es/node/79681/section/15>

- Hurtado Viviana, “Georgia to US: Airlift Our Troops From Iraq”, *abcNEWS/International*, 9 August 2008, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου 2011 από <http://abcnews.go.com/International/story?id=5548608&page=1>

- International Security Assistance Force (ISAF), Afghanistan, “Troop numbers and contributions”, 7 September 2004, ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2011 από <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/georgia/index.php>

- LaFraniere Sharon, “Antiwar Trio Says Iraq’s Future Is What Counts. Leaders Try to Repair Relations With Allies”, *Washington Post*, 12 April 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&node=&contentId=A10658-2003Apr11>

- Lavrov Anton, “After the War”, *Russia in Global Affairs*, 9 April 2010, ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2011 από http://eng.globalaffairs.ru/number/After_the_War-14780

- “Leaders of ex-Soviet republics support Georgia at rally”, *CNN*, 12 August 2008, ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2011 από <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/08/12/georgia.rally/>

- Liklikadze Koba, “Iraq: As Third-Largest Contingent, Georgia Hopes To Show Its Worth”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 10 September 2007, ανακτήθηκε 6 Ιουλίου 2011 από <http://www.rferl.org/content/article/1078614.html>

- Lukyanov Fyodor, “Uncertain World: Epilogue on joint missile defence”, *RIANOVOSTI*, 9 June 2011, ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2011 από <http://en.rian.ru/columnists/20110609/164527191.html>

- “Moscow summit targets NMD”, *CNN*, 2 July 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από http://articles.cnn.com/2001-07-02/world/chirac.putin.0900_1_smart-sanctions-missile-defence-system-anti-ballistic-missile-treaty?_s=PM:WORLD
- Myers Steven Lee, “Hostage Dram In Moscow: Russia Responds; Putin Vows Hunt for Terror Cells Around the World,” *New York Times*, 29 October 2002, ανακτήθηκε 20 Ιουνίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2002/10/29/world/hostage-drama-moscow-russia-responds-putin-vows-hunt-for-terror-cells-around.html>
- “New Agreement in Force”, *Civil.ge*, 8 September 2008, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19435>
- North Atlantic Treaty Organization (NATO), “NATO-Georgia Commission”, 10 February 2011, ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2011 από http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52131.htm
- North Atlantic Treaty Organization (NATO), “Signatures of Partnership for Peace Framework Document”, Partnership for Peace, 25 July 2011, ανακτήθηκε 26 Αυγούστου 2011 από <http://www.nato.int/pfp/sig-cntr.htm>
- “Nato condemns Putin missile vow”, *BBC*, 4 June 2007, ανακτήθηκε 22 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6719507.stm>
- “New Start treaty: Obama signs US-Russia nuclear papers”, *BBC*, 2 February 2011, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-12348780>
- Niblett Robin, “Analysis: Barack Obama’s decision on missile shield shows he is sticking to the diplomatic path”, *The Telegraph*, 18 September 2009, ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2011 από <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/6206570/Analysis-Barack-Obamas-decision-on-missile-shield-shows-he-is-sticking-to-the-diplomatic-path.html>
- “Pacific island recognizes Georgian rebel region”, *Reuters*, 15 December 2009, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://in.reuters.com/article/2009/12/15/idINIndia-44730620091215>
- Peuch Jean-Christophe, “Ukraine: Regional Leaders Set Up Community Of Democratic Choice”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 2 December 2005, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://www.rferl.org/content/article/1063461.html>

- “Putin Fury at Georgia 'Terrorism'”, *BBC*, 2 October 2006, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/5397102.stm>
- “Putin: U.S. ABM move 'a mistake'”, *CNN*, 13 December 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από http://articles.cnn.com/2001-12-13/world/russia.abm_1_cornerstone-of-world-security-missile-defence-new-security-framework?s=PM:WORLD
- “Q&A: New Strategic Arms Reduction Treaty (Start)”, *BBC*, 23 December 2010, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-12066494>
- “Q&A: US missile defence”, *BBC*, 23 February 2007, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/696028.stm>
- “Q&A:US missile defence”, *BBC*, 20 September 2009, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6720153.stm>
- Reynolds Paul, “New Russian world order: the five principles”, *BBC*, 1 September 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7591610.stm>
- “Rice: Russia Should Help Resolve, Not Stoke, Georgia Tensions”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 10 July 2008, ανακτήθηκε 4 Ιουλίου 2011 από http://www.rferl.org/content/Rice_Russia_Should_Help_Resolve_Not_Stoke_Georgia_Tensions/1182835.html
- “Russian asks Customs Union members not to import Georgian, Moldovan wines”, *MEDIANEWS*, 1 August 2010, ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2011 από <http://medianews.ge/index.php/en/content/40994/>
- “Russia Extends Military Presence In Armenia through 2044”, *The Armenian Mirror-Spectator*, 30 August 2010, ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2011 από <http://www.mirrorspectator.com/2010/08/30/russia-extends-military-presence-in-armenia-through-2044/>
- “Russia 'invades' Georgia as South Ossetia descends towards war”, *The Telegraph*, 8 August 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/georgia/2524550/Russia-invades-Georgia-as-South-Ossetia-descends-towards-war.html>
- “Russia 'to work with Nato on missile defence shield'”, *BBC*, 20 November 2010, ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2011 από <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11803931>

- “Russia retaliates against US 'spy' expulsions”, *Guardian*, 22 March 2001, ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/world/2001/mar/22/russia.usa>

- Saakashvili Mikheil, “The Way Forward: Georgia’s Democratic Vision for the Future”, *Harvard International Review*, 18 April 2007, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από <http://hir.harvard.edu/soviet-legacies/the-way-forward>

- Schifferes Steve, “US names 'coalition of the willing'”, *BBC*, 18 March 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/2862343.stm>

- Schwartz Michael, “Claims of Secret Arms Sales Rattle Ukraine’s Leaders”, *New York Times*, 29 November 2008, ανακτήθηκε από 5 Ιουλίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2008/11/30/world/europe/30ukraine.html>

- Security Council Report, “Update Report No.3, Georgia”, 18 July 2008, ανακτήθηκε 4 Ιουλίου 2011 από <http://www.securitycouncilreport.org/site/pp.aspx?c=gIKWLeMTIsG&b=4356729&printmode=1>

- Sestanovich Stephen, “Testimony to U.S. Senate Committee on Foreign Relations”, Council on Foreign Relations/Columbia University, 29 June 2006, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από <http://www.cfr.org/congress-and-foreign-policy/congressional-testimony-us-russian-relations/p6869>

- Sharip Farkhad, “Russia Pressures Kazakhstan’s Ties With Georgia”, *Eurasia Daily Monitor*, 16 May 2011, ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2011 από http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=37928

- Slevin Peter, “Three Russian Firms’ Deal Angers US. Iraq Purchased Jamming Gear, Missiles, Night Vision Goggles”, *Washington Post*, 23 March 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn/A13057-2003Mar23>

- Tagliabue John, “A NATION AT WAR: WORLD REACTION; Wave of Protests, From Europe to New York”, *New York Times*, 21 March 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2003/03/21/world/a-nation-at-war-world-reaction-wave-of-protests-from-europe-to-new-york.html>

- The Council of the European Union, “Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia”, Report, September 2009, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από http://www.ceiig.ch/pdf/IIFFMCG_Volume_I.pdf

- Tagliavini Heidi, “Lessons of the Georgia Conflict”, *New York Times*, 30 September 2009, ανακτήθηκε 8 Ιουλίου 2011 από http://www.nytimes.com/2009/10/01/opinion/01ihtedtagliavini.html?_r=2&ref=global
- Tavernise Sabrina and Matt Siegel, “Signs of Ethnic Attacks in Georgia Conflict”, *New York Times*, 15 August 2008, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://www.nytimes.com/2008/08/15/world/europe/15iht-15ethnic.15312947.html>
- “The 2 Ukraines”, *CBC News Online*, 2 December 2004, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από http://www.cbc.ca/news/background/ukraine/two_ukraines.html.
- Tisdall Simon, “Russia may regret Kyrgyzstan coup”, *Guardian*, 21 April 2010, ανακτήθηκε 9 Ιουλίου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/apr/21/russia-kyrgyzstan-coup-regret>
- Torbakov Igor (2006), “Ivanov Restates Kremlin’s Monroe Doctrine”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 3, Issue: 9, ανακτήθηκε 25 Αυγούστου 2011 από http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31283
- Traynor Ian, “US campaign behind the turmoil in Kiev”, *Guardian*, 26 November 2004, ανακτήθηκε 27 Αυγούστου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/world/2004/nov/26/ukraine.usa>
- “Ukraine to Defend Georgia against Russia’s Blockade”, *Kommersant*, 11 August 2008, ανακτήθηκε 5 Ιουλίου 2011 από http://www.kommersant.com/p1010061/r_527/Ukraine_sided_with_Georgia_in_the_South_Ossetia_conflict/
- “U.S. expels 6 Russian diplomats”, *CNN*, 21 March 2001, ανακτήθηκε 20 Ιουνίου 2011 από http://articles.cnn.com/2001-03-21/us/us.expells.russians_1_counterintelligence-expert-vladimirfrolov-russians?_s=PM:US,
- “US and Russia clash over expulsions”, *BBC*, 22 March 2001, ανακτήθηκε 20 Ιουνίου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1234742.stm>,
- “U.S. quits ABM treaty”, *CNN*, 13 December 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από http://articles.cnn.com/2001-12-13/politics/rec.bush.abm_1_abm-treaty-rogue-state-missile-attacks-anti-ballistic-missile-treaty?_s=PM:ALLPOLITICS
- “US welcomes Putin’s missile pledge”, *BBC*, 14 December 2001, ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1710249.stm>

•“Vanuatu recognizes Abkhazia independence-Abkhaz ministry”, *RIANOVOSTI*, 31 May 2011, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου 2011 από <http://en.rian.ru/world/20110531/164348947.html>

•“Venezuela recognizes South Ossetia, Abkhazia”, *RIANOVOSTI*, 10 September 2009, ανακτήθηκε 7 Ιουλίου από <http://en.rian.ru/world/20090910/156084433.html>

•Watson Ronald, “France hopes spa trip will heal war wounds”, *Times*, 17 April 2003, ανακτήθηκε 31 Ιουλίου 2011 από <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/iraq/article1131123.ece>

•Wintour P., Tempest M. and Oliver M., “Putin suggests new missile defence site”, *Guardian*, 7 June 2007, ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2011 από <http://www.guardian.co.uk/politics/2007/jun/07/foreignpolicy.uk1>

•Wyatt Caroline, “Bush and Putin: Best of friends”, *BBC News Online*, 16 June 2001, ανακτήθηκε 25-6-2011 από <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1392791.stm>



ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ



002000107889